

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra obecné lingvistiky

Specifika jazykového projevu osob s degenerativním mozkovým postižením

bakalářská diplomová práce

Autor: Karolína Fojtíková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Dan Faltýnek, Ph.D.

Olomouc

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci „Specifika jazykového projevu osob s degenerativním mozkovým postižením“ vypracoval/a samostatně a uvedl/a jsem veškerou použitou literaturu a veškeré použité zdroje.

V Olomouci dne 1. května 2021

Podpis

Poděkování

Za odborné vedení, věcné připomínky a víru v dokončení práce děkuji doc. Mgr. Danu Faltýnkovi, Ph.D. Také bych chtěla poděkovat personálu domova pokojného stáří NADĚJE za umožnění výzkumu v tomto zařízení, především pak mé mamince, které vděčím (nejen) za pomoc při sběru dat.

Abstrakt

Název práce: Specifika jazykového projevu osob s degenerativním mozkovým postižením

Autor práce: Karolína Fojtíková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Dan Faltýnek, Ph.D.

Počet stran a znaků: 49, 96 767

Počet příloh: 5

Klíčová slova: Alzheimerova choroba, demence, jazyková rovina, komunikace, analýza textu, neurodegenerativní porucha

Abstrakt:

Tématem této bakalářské práce je jazykový projev osob s neurodegenerativními mozkovými poruchami, jako jsou demence a Alzheimerova choroba. Tato onemocnění pacienty omezují hned v několika ohledech života a jedním z nich jsou kognitivní schopnosti, komunikace, tvorba a percepce řeči, schopnost vyjádřit se.

Teoretická část dává vhled do tématu a oborů neurolingvistiky a psycholingvistiky, definuje degenerativní mozková onemocnění, popisuje jejich konkrétní příznaky a možné metody zkoumání v rámci těchto oborů. Zmiňuje také zásady konverzační analýzy.

V praktické části jsou prezentovány případové studie pěti klientů, kterým byly diagnostikovány zmíněné choroby. Jejich projev je transkribován a následně analyzován dle jazykových rovin: foneticko-fonologické, lexikálně-sémantické, morfologicko-syntaktické a pragmatické. Závěrem shrnuji tyto analýzy, hodnotím aktuální komunikační schopnosti pěti klientů a srovnávám míru vlivu nemoci na jejich jazykový projev. Tato analýza je doplněna i o kvantitativní analýzu, která srovnává metriky textů jednotlivých klientů. V závěru práce zhodnotí, zda jsou některá specifika textů vhodná k užití v automatických prediktorech a navrhne další postup výzkumu.

Abstract

Title: The Specifics of Linguistic Expression of People with Degenerative Brain Disorders

Author: Karolína Fojtíková

Supervisor: doc. Mgr. Dan Faltýnek, Ph.D.

Number of pages and characters: 49, 96 767

Number of appendices: 5

Keywords: Alzheimer's disease, dementia, linguistic level, communication, text analysis, neurodegenerative disorder

Abstract:

The topic of this bachelor thesis is the language expression of people with neurodegenerative brain disorders, such as dementia and Alzheimer's disease. These diseases limit the patients in several aspects of life. One of them being cognitive abilities, communication, production and perception of speech and the ability to express themselves.

The theoretical part gives insight into the topic and fields of neurolinguistics and psycholinguistics, it defines the diseases mentioned above, describes their symptoms and possible research methods within these fields. It also mentions the principles of conversation analysis.

The practical part presents five case studies of clients who were diagnosed with these diseases. Their language expression is transcribed and subsequently analysed according to these language levels: phonetic-phonological, lexical-semantic, morphological-syntactic and pragmatic. Finally, I summarize these analyses, evaluate the current communication skills of all five clients and compare the degree of influence of the disease on their language expression. This analysis is supplemented by a quantitative analysis, which compares the metrics of texts of individual clients. At the end, the work evaluates whether some specifics of the texts are suitable for use in automatic predictors of the diseases and suggests further research.

Obsah

Úvod	1
Teoretická část.....	2
Neurolingvistika	2
Degenerativní mozková postižení	3
Konverzační analýza	4
Praktická část.....	5
Metodika.....	5
Sběr dat a jeho průběh s jednotlivými klienty	6
Tvorba transkripce.....	8
Analýza jazykových projevů	8
Klient A	9
Klientka B.....	21
Klientka C.....	30
Klientka D	38
Klientka E.....	42
Srovnání klientů	45
Kvantitativní analýza.....	47
Závěr.....	49
Seznam použité literatury	50
Přílohy	52
Přepis rozhovoru s klientem A	52
Přepis rozhovoru s klientkou B	71
Přepis rozhovoru s klientkou C	86
Přepis rozhovoru s klientkou D	94
Přepis rozhovoru s klientkou E.....	103

Úvod

Schopnost porozumět řeči druhého, být schopen řeč produkovat a strategicky se díky ní dorozumívat považujeme za jeden z nejúchvatnějších výsledků evoluce. Je to aspekt, který nás odlišuje od ostatních druhů a být se jedná o přirozenou součást našich životů, kterou, pokud jsme zdraví, provádíme zcela bezděčně a přirozeně, produkce i percepce řeči a komunikace vůbec je ve skutečnosti velmi komplexní proces, podléhající mnoha vlivům. To ostatně dokazují případy, kdy dojde k poškození některé části mozku, která je za tyto procesy tvorby jazykového projevu zodpovědná. Najednou nejsme schopni utvořit sdělení, které má správnou formální strukturu, a ještě dává sémantický smysl.

V této práci se budu věnovat konkrétně lidem, kterým byly diagnostikovány neurodegenerativní poruchy jako jsou Alzheimerova choroba a různé druhy demencí. Během několika sezení pořídím nahrávky našich konverzací, které později transkribuji do psané podoby, tak, abychom je mohli později analyzovat. Jelikož se jako jeden z příznaků degenerativních poruch uvádí pokles kognitivních schopností, rozhodla jsem se zaměřit konkrétně na řečové schopnosti těchto lidí. Stále více se hovoří také o tom, že rozvíjející se onemocnění lze poznat právě ze změn v řeči klienta, proto je cílem práce uvést tyto typické jazykové jevy, které mohou být náznakem onemocnění a jejich odhalení může vést k časné diagnostice a léčbě. My jsme sice klienty nepozorovali dlouhodobě v čase, abychom mohli sledovat i vývoj těchto trendů, ale jelikož je onemocnění každého z nich jinak rozvinuté, mohli jsme i takto nárazově sledovat širokou škálu od běžných jazykových anomálií až po nestrukturovanou řeč, sdělení, která „postrádaly smysl“ nebo náznaky mutismu.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části představuji disciplíny neurolingvistiku a psycholingvistiku, do kterých tato problematika spadá, popisují obecně neurodegenerativní poruchy a konkrétněji diagnózy, se kterými jsme se setkali přímo u klientů. Dále popisují základní principy konverzační analýzy, která je náplní následující praktické části práce. V té jsou jednotlivě sebrány jazykové projevy všech pěti klientů a analyzovány podle jazykových rovin foneticko-fonologické, lexikálně-sémantické, morfológicko-syntaktické a konečně pragmatické. V kapitole Srovnání klientů jsou pak tyto poznatky generalizovány a jednotliví klienti a jejich komunikační schopnosti srovnány. Tato srovnání doplňuji o kvantitativní analýzu textů za pomoci vlastních metrik a softwarového online programu QUITA. Závěrem shrnuji zjištěné poznatky a uvádím možnosti rozšíření výzkumu a jeho praktického využití. Do přílohy pak přidávám transkribované jazykové projevy, které mohou sloužit jako jakýsi minimální korpus mluvených projevů lidí s již zmíněnými onemocněními.

Hlavním cílem práce je identifikovat specifika projevů a zároveň sledovat a pokusit se srovnat trendy změn v korelaci s rozvojem postižení. Je nutné dodat, že tato práce není psána z odborného medicínského hlediska, pouze aplikuje lingvistické poznatky a snaží se najít paralelu mezi stanovenou diagnózou a komunikační schopností klienta. Předpokládáme, že lingvistická analýza nám může poskytnout bohatý zdroj poznatků, které mohou být pro další výzkum v oblasti neurodegenerativních nemocí přínosem.

Teoretická část

Za necelých milion let se velikost lidského mozku zvětšila dvakrát, přičemž části, které se nejvíce vyvinuly se zdají být části odpovědné za jazyk. (Ingram, 2007, s. 6). Souvislosti produkce a percepce jazyka s řídicím orgánem naší nervové soustavy tak přirozeně byly a jsou předmětem bádání mnoha odborníků v rámci několika interdisciplinárních oborů, které dohromady spojují poznatky z neurologie, psychologie, logopedie, lingvistiky i dalších oborů.

Vlivem klesající míry porodnosti a snižující se úmrtnosti vnímáme stále více trend stárnutí obyvatelstva. Zvyšuje se podíl zastoupení seniorů, představující tu část populace, která je vlivem vyššího věku přirozeně náchylnější k určitým onemocněním. „*Nejčastější choroby vyššího věku jsou kardiovaskulární choroby, nemoci pohybového aparátu, metabolické choroby, gastrointestinální a respirační choroby, kognitivní poruchy a demence.*“¹ V celkové prevalenci demence v populaci se většina zdrojů shoduje přibližně na 1 %. Nezisková organizace Alzheimer Europe ve své ročence *Dementia in Europe Yearbook 2019* (s. 32-33) udává celkový počet osob s demencí v České republice v roce 2018 na 149 295 jedinců, tedy 1,41 % populace Česka. Odhad pro rok 2025 pak činí 1,69 % a v roce 2050 bude podle Alzheimer Europe v Česku 279 983 osob trpící demencí, což činí 2,65 % celkové populace Česka a téměř dvojnásobný počet ve srovnání s aktuálními čísly. Je tedy zřejmé, že výskyt těchto chorob bude v populaci stále častější a problematika neurodegenerativních chorob ještě více aktuální. Většina neurodegenerativních onemocnění je sice nevyléčitelná, včasné stanovení diagnózy v ranější fázi však může vývoj nemoci značně zpomalit. To je také důvod, proč je výzkum specifík v mluvě těchto osob tématem mé práce. Řeč jako jedna z kognitivních schopností člověka může být vodítkem k brzkému odhalení nemoci a zahájení vhodné léčby nebo stabilizace. Podle Pidrmána (2007, s. 15) může včasný záchyt nemoci snížit i jeho prevalenci. Pokud oddálíme nástup symptomů o pět let, výskyt demence v populaci klesne v jedné generaci o 50 %, míní.

Neurolingvistika

Zaměření této práce je úzce spojeno s vědním oborem neurolingvistikou. Neurolingvistika je kognitivní odnoží neurovědy jako takové, která zkoumá produkci a percepci řeči ve vztahu s procesy, jež se během produkce řeči odehrávají v lidském mozku. Jedná se o disciplínu, která stojí na pomezí neurověd a lingvistiky a čerpá tak poznatky nejen z medicínských a jazykovědných oborů, jak z názvu vyplývá, ale také „z *psychiatrie, psychologie, fyziologie, foniatry a logopedie*“².

Pojem neurolingvistika do akademického prostředí zavedl Harry Whitaker (Ingram, 2007, s. 3), svůj zájem o tuto disciplínu projevil také de Saussure, de Courtenay nebo Roman Jakobson (Lehečková, 1984, s. 155). Její základy však položili především Carl Wernicke a Paul Broca, a to již v druhé polovině 19. století. Podle Brocy a Wernickeho dodnes také rozlišujeme dva základní typy afázií (motorickou a senzickou). Afázií rozumíme poruchu řeči v důsledku poškození centrální nervové soustavy, která „*vzniká jako důsledek ohraničeného poranění mozku (na rozdíl od neafatických jazykových poruch při demenci, schizofrenii apod., které nejsou podmíněné lokalizovaným poškozením mozku)*“³. Flanderková

¹ PIDRMAN, Vladimír. *Demence*. Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1490-5, s. 13.

² LEHEČKOVÁ, Helena. Neurolingvistika: předmět, metody a historie. *Slovo a slovesnost*. 1984, 45(2), s. 154.

³ LEHEČKOVÁ, Helena. Neurolingvistika: předmět, metody a historie. *Slovo a slovesnost*. 1984, 45(2), s. 155.

(2019, s. 16) však píše, že lze pojem afázie užít také v širším pojetí, a zahrnout i výše zmíněné poruchy, jako je demence.

Při neurolingvistickém zkoumání jazyka lze možné použít několik metod. Lehečková (1984, s. 155-156) uvádí tři: tzv. metoda dichotického poslechu, která se používá také u zdravých lidí; stimulace částí mozku, již využívají při své práci například kliničtí logopedové, a třetí metodou je studium již zmíněných afázií, které je předmětem vědního oboru afaziologie. V lingvistické afaziologii jsou podle Flanderkové (2019, s. 18) aktuálně používány především zobrazovací techniky, jako je pozitronová emisní tomografie (PET), funkční magnetická rezonance (fMRI), elektroencefalografie (EEG) nebo magnetoencefalografie (MEG). Pomocí těchto metod lze zjistit zdravotní stav a diagnózu pacienta. Tato práce je však postavena na opačném postupu – diagnóza pacientů nám byla známá, naopak jsme se snažili najít specifika jazykového projevu, která by mohla být danými diagnózami zapříčiněna.

S poruchami řeči a celkovým snížením kvality života pacienta také úzce souvisí další interdisciplinární obory, jako je speciální pedagogika nebo psycholingvistika, která se snaží „zobrazit jazykové schopnosti dané osoby v běžné každodenní komunikační situaci a definovat oblasti jejich možného rozvoje či stimulace“⁴. Stejně tak logopedická intervence je součástí procesu diagnostiky osob s neurodegenerativním postižením (Neubauer, Dobias, 2014, s. 87).

Degenerativní mozková postižení

Pojem neurodegenerace můžeme formulovat jako úbytek nebo zánik neuronů. K němu dochází nejčastěji vlivem ukládání specifického proteinu do mozkové tkáně společně s řízenou smrtí buňky, tzv. apoptózou (Rusina, Matěj a kol., 2014, s. 19-20). Jiráček, Holmerová, Borzová a kol. (2009, s. 22) uvádí tři základní okruhy, které bývají vlivem onemocnění postiženy. Jsou to kognitivní neboli poznávací funkce (paměť, pozornost, myšlení, poznávání, orientace, motivace, emotivita), aktivity denního života (klient se postupně stává závislým na pečující osobě) a behaviorální a psychologické příznaky (změny nálad, deprese, poruchy osobnosti). Tyto příznaky přitom v praxi nelze snadno oddělit, navzájem se totiž prolínají.

Podle Zvěřové (2017, s. 27) lze demence rozdělit podle jejich etiologie na demence neurodegenerativního původu (sem patří Alzheimerova choroba) a demence sekundární (např. vaskulární, metabolicky podmíněné demence nebo demence infekčního původu). Dle lokalizace je pak dělíme na kortikální, subkortikální a kortikosubkortikální a konečně, podle tzv. kurability na léčitelné a neléčitelné. „Vzhledem k relativně nové skutečnosti určité léčitelnosti demence u některých onemocnění (...) nabyla v posledních letech diferenciální diagnostika u těchto nemocí významně na důležitosti.“⁵

Stanovení diagnózy je komplexní proces, při kterém hraje kromě anamnézy a somatického vyšetření důležitou roli také aktuální schopnost kognitivních dovedností pacienta. Ke zjištění stavu těchto funkcí slouží různé testy kognitivních funkcí. Odborníci v článku časopisu *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie* (2008, s. 495) doporučují zhodnocení kognitivních funkcí při diagnostice každého pacienta, a to například testy kognitivních schopností, jako jsou Mini Mental State Examination (MMSE), Adenbroek

⁴ NEUBAUER, Karel a Silvia DOBIAS. *Neurogeně podmíněné poruchy řečové komunikace a dysfagie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-518-9, s. 86.

⁵ KANOVSKÝ, Petr. Diferenciální diagnostika neurodegenerativních chorob doprovázených demencí. *Interní medicína pro praxi* [online]. 2003, (8), [cit. 2021-4-2]. Dostupné z: <https://www.solen.cz/pdfs/int/2003/08/13.pdf>, s. 5.

Cognitive Examination (ACE) nebo tzv. montrealský (MOCA) test. V článku (2008, s. 496) dále zdůrazňují, jak klíčové je posouzení kognitivních funkcí, zejména proto, že kognitivní deficity pacienta (například v paměti, nebo fatické funkci) jsou rozhodující ve stanovení diagnózy, a také protože se „zvyšuje nutnost rozpoznávat onemocnění s kognitivními poruchami co nejdříve“⁶. Nejdůležitějším v procesu diagnostiky onemocnění spojených s demencí však podle nich zůstávají vyšetření pomocí zobrazovacích metod (2008, s. 497).

V našem výzkumu jsme se nejčastěji setkali s diagnózami Alzheimerova choroba a různými typy demence. **Alzheimerova choroba** je nejčastější formou neurodegenerativního onemocnění. Vzniká ukládáním chorobně vzniklé bílkoviny beta-amyloid, která postupně tvoří útvary, tzv. plaky, a ty pak postihují mozkové buňky (Jiráček, Holmerová, Borzová, 2009, s. 29). Pro Alzheimerovu chorobu je typický pozvolný začátek projevu příznaků, kterých si často všimá dříve okolí než samotný pacient. Jsou to často výpadky paměti, změny nálad a v pokročilejším stádiu pak i postižení nekognitivních funkcí a celková intelektová deteriorace (Zvěřová, 2017, s. 10). Jde tedy o závažné onemocnění, kdy vlivem úbytku nervových buněk a mozkové tkáně dochází ke vzniku syndromu **demence** (Jiráček, Holmerová, Borzová, 2009, s. 29). Společně s Alzheimerovou chorobou může ke vzniku demence vést i více než šedesát dalších onemocnění (Jiráček, Holmerová, Borzová, 2009, s. 12). Demence patří mezi závažné organické duševní choroby a vznikají jako důsledek postižení mozku. Typickými projevy jsou změny kognitivních funkcí, které mohou být stejně jako u Alzheimerovy nemoci pro pacienta limitující v jeho funkční schopnosti, neboť s postupným rozvojem onemocnění se pacient stává méně soběstačným až úplně závislým na pečující osobě (Zvěřová, 2017, s. 24).

Konverzační analýza

Konverzační analýza je jedním z odvětví etnometodologie, vědy, zabývající se produkcí a reprodukcí sociální skutečnosti v běžném každodenním jednání člověka (Nekvapil, 1996, s. 64). Za kolébku konverzační analýzy se považuje Amerika druhé poloviny 20. století (Jurka, Martinková, Roubínková, 2014, s. 7). Pro její přesah do mezilidských vztahů a celospolečenský dopad ji řadíme do sociolingvistických oborů.

Předmětem jejího zkoumání je sociální interakce, přesněji konverzace dvou nebo i více komunikantů, tedy osob, které se konverzace ať už aktivně či pasivně účastní. V rámci konverzační analýzy se můžeme zaměřit na zkoumání rolí účastníků komunikace, strukturu konverzace, interpretace daných sdělení, párové sekvence, opravy, ale například i neverbální prvky komunikace. Tomu všemu však předchází nejprve sběr dat a později jeho vhodné zpracování.

Komunikační analýza promluv lidí s degenerativními mozkovými postiženími může sloužit jako neinvazivní alternativa v procesu diagnostiky, pomocí které lze zhodnotit aktuální schopnost fatické funkce pacienta. „Analýza produkce řeči je cenným zdrojem informací zahrnujících fonetickou, fonologickou, lexiko-sémantickou, morfo-syntaktickou a pragmatickou úroveň jazykové organizace.“⁷ (překlad vlastní)

⁶ RESSNER, P., J. HORT, I. REKTOROVÁ, A. BARTOŠ, R. RUSINA, V. LÍNEK a K. SHEARDOVÁ. Doporučené postupy pro diagnostiku Alzheimerovy nemoci a dalších onemocnění spojených s demencí. *Cesk Slov Neurol N* [online]. 2008, 2008(4), s. 498 [cit. 2021-3-24]. ISSN 1802-4041. Dostupné z: <https://www.csmn.eu/casopisy/ceska-slovenska-neurologie/2008-4/doporucene-postupy-pro-diagnostiku-alzheimerovy-nemoci-a-dalsich-onemocneni-spojnych-s-demenci-49650/download?hl=cs>

⁷ BOSCHI, Veronica, Eleonora CATRICALÀ, Monica CONSONNI, Cristiano CHESI, Andrea MORO a Stefano F. CAPPA. Connected Speech in Neurodegenerative Language Disorders: A

Praktická část

V praktické části nejprve popíšu metodologii výzkumu, jak probíhal sběr dat s jednotlivými klienty a následná tvorba transkriptů. Poté se zaměřím na analýzu projevů klientů na konkrétních jazykových rovinách a identifikuji prvky, jaké jsme na konkrétních jazykových rovinách našli. Ty se snažím v krátkém komentáři popsat a vysvětlit pravděpodobný původ jejich vzniku. V kapitole Srovnání klientů pak tyto poznatky shrnuji a uvádím v tabulkách, kde jsou snadno srovnatelné tendence jednotlivých klientů k určitým odchylkám a anomáliím. Zároveň připojuji stručnou kvantitativní analýzu textů, kterou jsem vypracovala za pomoci softwarového programu QUITA.

Metodika

Jelikož jsem se rozhodla zkoumat projev mluvený, bylo pro mě nejvhodnější pořídit s klienty audionahrávky, které jsem následně transkribovala do psané formy. Variantu, kdy bych pořídila i videonahrávky, jsem nezvažovala, byť bych se mohla zaměřit i na neverbální prvky komunikace. Taktéž jsem po klientech nevyžadovala psaný projev. Obě tyto možnosti by však mohly být předmětem pro další zkoumání a posléze by mohly být srovnány s mluveným projevem.

Velikou výhodou pro mě byla pomoc mé maminky, která byla při většině rozhovorů přítomna a s klienty si povídala. Vzhledem k tomu, že v zařízení pracuje a se všemi klienty se zná, mohly nahrávky vzniknout co nejvíce přirozeně a nenuceně. Tušili jsme, že tak alespoň předejdeme určité míře zkreslení, které by pravděpodobně nastalo v situaci, kdy by klienti mluvili s cizí osobou, a ještě s vědomím, že cíleně zkoumá jejich řeč. Stejně jsme smýšleli i při rozhodnutí, že budeme nahrávat v jejich přirozeném prostředí, tedy u nich na pokojích.

Způsob získávání materiálu ke zkoumání, který jsem zvolila, s sebou však nese i různá úskalí, která bylo třeba vzít v potaz. S vědomím, že klienti mluvili často o velmi osobních záležitostech, bylo naší snahou k celému výzkumu přistupovat co nejvíce zodpovědně a eticky. Z toho důvodu zůstávají všichni klienti v anonymitě. Kromě jmen jsem v prepisech anonymizovala také rodiště, jména příbuzných, a pokud jsme se o tom v rozhovorech zmínili, tak i čísla budov, na kterých klienti v době nahrávání bydleli.

Jedna možnost, jak se vyhnout osobním tématům, byla pokládat všem stejné a všeobecné otázky. To by jistě usnadnilo i následné srovnání rozvoje onemocnění a jeho vlivu na mluvu klientů. Rozhodli jsme se ale rozhovory vést volně, bez předchozí domluvy na tématech, a spíše dát klientům prostor hovořit o těch, která jsou jim samotným blízká, a to se pochopitelně různí. S tímto předpokladem jsme se je spíše snažili navést k námětům, jež by v nich podnítily komplexnější výpovědi, na kterých se pak jazykové charakteristiky hledají snáz, než na odpovědích typu *ano* či *ne*.

Jelikož jsou všichni respondenti staršími osobami, je třeba vzít na vědomí určitou možnou míru zkreslení v jejich odpovědích, například z důvodu oslabeného sluchu. Přesto, že jsme se se všemi snažili mluvit co nejvíce srozumitelně a nahlas, je šance, že v určitém procentu jsou jazykové abnormality výpovědí klientů způsobeny špatným porozuměním otázce, spíše než vlivem nemoci.

Sběr dat a jeho průběh s jednotlivými klienty

Záznamy byly pořízeny během několika schůzek v domově pokojného stáří v Nedašově, jedné z poboček organizace NADĚJE. Při nahrávání jsem byla přítomna já, daný klient nebo klientka a sociální pracovnice, tedy moje maminka. Většinu rozhovorů vedla ona a já byla spíše doprovodem a do samotné konverzace jsem se zapojovala jen sporadicky. Přesto vnímám, že přítomnost u rozhovorů s klienty pro mě byla podstatná z mnoha hledisek. Mohla jsem se díky tomu soustředit i na používané prostředky neverbální komunikace, vnímat paralingvistické aspekty jejich řeči a později při transkripci lépe pochopit kontext i celkovou atmosféru dialogů. Průběh sběru dat ovlivnila také probíhající pandemie koronaviru, kdy mi bylo z důvodu zákazu návštěv v zařízení pochopitelně znemožněno být u nahrávek přítomna. Jeden z rozhovorů tedy nahrávala pouze moje maminka. Později jsem z důvodu nedostatku pracovníků v domově začala sama dočasně vypomáhat, a tak jsem nakonec poslední z rozhovorů se svolením personálu vedla s klientkou sama. Mimo jiné jsem pak dennodenně mohla pozorovat specifika mluvy klientů i nad rámec několika desítek nahraných audio souborů.

Během několika sezení jsem pořídila nakonec pět záznamů, přičemž jejich délka se odvíjela s ohledem na stav klientů, jejich rozpoložení a ochotu rozhovor vést. Jejich trvání se tak u jednotlivců různí od dvanácti po čtyřicet minut. Celkem jsem měla k dispozici sto třicet tři minut nahraného materiálu. Témata rozhovorů se zakládala většinou na informacích, které už moje maminka o klientech věděla, nejčastěji o dětství, práci nebo o každodenním životě v domově. Naší snahou bylo najít ta témata, o kterých bude klientům příjemné hovořit a která by mohli oni sami rozvinout v obsáhlejších replikách.

V následujících odstavcích krátce popíšu, jak probíhal sběr dat s jednotlivými klienty, které budu z důvodů zachování jejich anonymity označovat písmeny A až E. Uvedu jejich věk a diagnózu. Oba tyto údaje mi pro výzkumné účely poskytlo vedení domova.

Klient A má sedmdesát osm let a byla mu diagnostikována Alzheimerova nemoc s pozdním nástupem a organická porucha s bludy. Rozhovor s ním trval zhruba třicet šest minut. Na otázky odpovídal zpočátku spíše stroze a jednoslovně, až po nějakém čase mluvil i v komplexnějších větách. Atmosféra byla ale uvolněná, témata konverzace se dost často ubírala k informacím, které už maminka o klientovi věděla z dřívějších. Klient si často nevybavoval určitá fakta, typická byla špatná orientace v čase i místě a jeho výpovědi občas postrádaly smysl. Sám se ale v průběhu rozhovoru několikrát doznal, že hodně zapomíná. Jeho řeč však byla plně srozumitelná, artikulace bez větších abnormalit. Zajímavá byla jeho tendence používat uprostřed výpovědi slova anglického původu. Nejčastěji se tak stávalo, když klient hovořil o historkách z období, která prožil v anglicky mluvících zemích.

Klientka B má sedmdesát sedm let a byla jí diagnostikována Alzheimerova nemoc. Na začátku rozhovoru byla mírně dezorientovaná a nepoznala moji maminku, přesto, že o ni už zhruba rok v domově pečuje. V průběhu hovoru se však klientka rozpovídala o různých tématech, jako byly vzpomínky z dětství, z dovolených nebo z práce. Asi po dvaceti minutách jsem nahrávání vypnula, protože jsem měla pocit, že mám materiálu pro přepis dost. Bavily jsme se však dál a klientka nám začala opakovat stejné příběhy, které už nám před několika minutami sdělila, jako bychom je slyšely poprvé, proto jsem po čase nahrávání zase spustila, abych to zaznamenala. To se samozřejmě stávalo nemálo i v ostatních rozhovorech, v tomto případě to však byly, jak lze později pozorovat v analýze transkribovaného textu, mnohdy celé odstavce s velmi konkrétními informacemi, a především velmi podobnou formou. Nakonec jsme si povídaly asi hodinu, z toho čtyřicet minut jsem zaznamenala na diktafon. Klientka mluvila srozumitelně, v komplexních větách, které však často postrádaly intonaci, nebyly ukončené a působily spíše jako tok myšlenek a asociací, které se klientce právě honily

hlavou. Naopak těžce hledala slova, když jsme se bavily o nedávné minulosti a například na otázku *co dnes dělala* přiznala, že se obávala, že se na to zeptáme, protože to neví. Rozdíl mezi krátkodobou a dlouhodobou pamětí byl tedy dost zjevný. Já a maminka jsme po dobu nahrávání spíše přitakávaly a poslouchaly. Atmosféra byla příjemná, klientka měla z naší návštěvy radost a několikrát nám za ni děkovala.

Třetí nahrávanou osobou pro náš výzkum byla osmdesáti šestiletá **klientka C**, jejíž diagnózou je Alzheimerova nemoc NS (nespecifikovaná) a smíšená kortikální a subkortikální vaskulární demence. Klientce bylo špatně rozumět, dělala velké mezery v řeči, obtížně hledala správná slova, zadržovala se a téměř nebyla schopna utvořit delší repliku, která by sémanticky dávala smysl. Někdy bylo poměrně snadné domyslet si, co asi chtěla klientka říct, jindy jsem na to nepřišla ani po opětovném přehrávání repliky. Všechny tyto faktory značně znesnadnily i tvorbu přepisu. Bylo znát, že pro klientku byl rozhovor namáhavý, a tak jsme jej po asi dvaceti minutách ukončily.

Charakteristiky mluvy klientky C mi nápadně připomínaly typické projevy afázie, konkrétně Brocovy afázie. Pro tuto poruchu řeči je typické právě časté zadržávání, perseverace a agramatismy, obtížné hledání slov a pomalé tempo mluvy (Lehečková, 2016, s. 11). Lehečková (1984, s. 156) také píše, že tyto typické projevy afatiků mizí při zpěvu. Když jsem později v domově vypomáhala, klientka si často zpívala a její zpěv byl narozdíl od řeči plynulý a bez deformací. Později jsem se ještě doptávala zdravotní sestry, jestli klientce nebyla diagnostikována i Brocova afázie, v diagnóze ji však nemá.

Klientce D je osmdesát osm let a byla jí diagnostikována chronická ischemická choroba srdeční NS, mozková ateroskleróza a multiinfarktová demence. Ta je nejčastějším typem vaskulární demence (Pidrman, 2007, s. 51). Mimo jiné klientka také hůře doslýchá. Z toho důvodu moje maminka, která tento rozhovor vedla, často otázky opakovala, nebo jinak formulovala. Klientka dělala v řeči veliké mezery, odpovědi byly velmi strohé, nejčastěji jednoslovné, jen občas klientka odpověděla jednoduchou větou. Vždy jí však bylo dobře rozumět. Rozhovor trval po dobu dvaceti tří minut, značnou část ale tvoří právě ony mezery v řeči.

Poslední a nejstarší respondentkou byla jednadevadesátiletá **klientka E**, které byla diagnostikována neurčená demence. Rozhovor jsem se svolením vedení domova pořizovala během mého výkonu práce, proto jsou v rozhovoru mezery a trval pouze dvanáct minut. Klientka odpovídala nejčastěji jednoslovně, byla dezorientovaná, sháněla svoji matku. Její výpovědi byly po gramatické stránce bez větších chyb, ze sémantického hlediska však často postrádaly smysl.

Přepisy všech vzniklých nahrávek jazykových projevů jsou k dispozici v příloze a mohou sloužit k případnému dalšímu výzkumu.

Tvorba transkripce

Po shromáždění surového materiálu ke zkoumání jsem začala nahrávky přepisovat do psané podoby. Potřebovala jsem dát mluvenému projevu psanou podobu pro účel pozdější analýzy, fonetická transkripce však nebyla nutná. Protože jsme nahrávaly za běžného provozu domova, nevyhnuły jsme se rušivým elementům, které mohly někdy znemožnit srozumitelnost. V takových, ale i jiných případech jsem používala transkripční značky – většinu podle systému Kaderky a Svobodové (2006, s. 48-49), některé pak podle Hepburn a Bolden (2013, s. 2-10). Jejich použití vysvětluji v tabulce níže a ke každé uvádím příklad z transkriptů v příloze. Pro odlišení mluvčích v prepisech jsem označila moje a maminky repliky kurzívou.

Značka	Použití	Příklad z transkriptu
.	klesnutí hlasu	už vím.
-	nedokončení slova	ja nev-
()	anonymizace jmen, bydlišť apod.	su rodačka z (obec)
(())	poznámky, nejsou součástí konverzace	z takej malej díry ((smích))
(...)	pauzy uprostřed mluvy (podle délky pauzy jsem pak použila jednu až tři tečky)	nevím (..) nevím opravdu nevím
:	protažení hlásky	a:le nepřišel
výraz	zdůraznění slabiky/slova	šak sa mně nezdálo že bych až tak neco vyv édla
=	okamžité navázání na repliku	=mně pomohl prostě
[]	nesrozumitelný výraz	tam sme dělali []
[výraz]	předpokládaný výraz	[teplé] kachlové kamna

Tab. 1: Vysvětlivky značek použitých při transkripci

Analýza jazykových projevů

V následující kapitole bude sebráno jednotlivě všech pět transkriptů a analyzováno na následujících čtyřech jazykových rovinách: foneticko-fonologické, lexikálně-sémantické, morfologicko-syntaktické a pragmatické jazykové rovině. Foneticko-fonologická jazyková rovina pro nás není až tak podstatná, i z toho důvodu jsme netranskribovali foneticky. Přesto, pokud jsou některé znaky zvukové stránky jazyka u klienta výrazné, uvedu je. Obecně jsou pro nás nejvíce směrodatné poznatky ze slovtvorby, slovní zásoby a z gramatické a syntaktické stránky jazyka, a na ty jsme se také snažili zaměřit. V analýze vždy uvádím danou odchylku a k ní minimálně jeden nebo několik příkladů. V některých případech je vznik těchto odchylek evidentní, v jiných poskytují i pravděpodobné vysvětlení, proč k abnormalitě došlo.

Klient A

Na foneticko-fonologické jazykové rovině jsme u klienta pozorovali nejčastěji jevy vzniklé vlivem nářečí. Klient intonoval, neměl problémy s artikulací a občasné pomlky v promluvě nebyly tolik výrazné.

Asimilace hlásky

Př. 1: mysim takových sednadvacet osmadvacet

Ve výrazu *sednadvacet* pozorujeme asimilaci místa, kde se hláska tvoří. Místo bilabiálního *m* klient vyslovil alveoláru *n*. Naopak výraz *mysim* je příkladem elize hlásky, a to uprostřed slova, jedná se tedy o synkopu.

Elize hlásky

Př. 1: vy jste nejedla nidy myš?

Př. 2: přže on [zrovna] benzinovů eh stanicu a op- opravdu n- aut, tak chvílku sem u něho prodával benzín že protože tam sem nepotřal moc mluvit

Konkrétně zde se jedná o synkopy, tedy elize fonémů uprostřed slov *nidy*, *přže*, *nepotřal*.

Př. 3: jak to má váš syn neskaj

Př. 4: enomže tam nebyly peníze když sem skončil

Př. 5: kanada je samý emigrant, tam sů šecky národnosti

Př. 6: de?

V těchto příkladech se jedná o tzv. aferezi, tedy elizi fonému na začátku slov *neskaj*, *enomže*, *šecky* a *de*. Naopak na konci slova *neskaj* vidíme vložený foném *j*, což je typický jev pro moravské nářečí.

Epenteze (vlození fonému)

Př. 1: dvačtyřicet padesát osum a teď je kerý rok?

Kromě epenteze, tedy vlození fonému ve slově *osum*, vidíme také elizi ve slově *kerý*.

Fonémická parafázie (deformace fonémů)

Př. 1: A co tam je?

čehoklováci

Co tam je?

čechoslováci

Zde si všímáme jakési zvláštní fonémické parafázie, kdy ve druhé slabice slova vidíme změnu znělosti v rámci párových hlásek *h* a *ch*, ve třetí slabice pak záměnu hlásky *k* za *s*.

Př. 2: A jak dlouho jste byli spolu?

sme eště pořád'

Změna hlásky opět na základě moravského dialektu.

Př. 3: A měl jste i někoho pod sebou, nebo to jste byl jen sám?

když sem měl v- velikú prácu tak sem najmal ze dva malí- maří- malíře a

Výraz *najmal* je pravděpodobně sloučení výrazů *najmul* a *najal*. U slova *malíře* vidíme náznak metateze, tedy záměny fonémů *l* a *ř*.

Př. 4: t- šak vy mňa zpovídáte jak u policejtů

Hezitační zvuk

Př. 1: Kde nebyly peníze?

eee u lesů

Př. 2: aj proto: ale ee ehm malé peníze a moc práce strašně moc práce

Protažení hlásky

Př. 1: no potom sem ute:kl

Zde se mohlo jednat o protažení hlásky s cílem dát slovu důraz, nebo může jít o další typický jev moravského nářečí.

Na lexikálně-sémantické jazykové rovině byly zajímavé cizí výrazy, které klient automaticky používal v českých výpovědích. Kromě nich měl klient tendenci k sémantickým parafáziím, tzn. že hledal správný výraz na základě sémanticky podobných výrazů.

Augmentativum

Př. 1: šak ty vypadáš jak s- cérčisko také

Pomocní sufixu *-isko* přidal klient slovu důraz.

Cirkumlokace (neschopnost vybavit si dané slovo, proto klient volí opisné výrazy)

Př. 1: mys- dyž děláte lesáka jako: n- né pracujete rukama jako když dostanete brašnu a papíry všecky a

Klient se snaží popsat dané povolání pomocí opisných výrazů. Kromě nich si všímáme také apoziopce, tedy neukončené výpovědi.

Echolálie (opakování repliky komunikačního partnera)

Př. 1: Jéjda, vy jste byl kancelářská krysa... ((smích))

kancelářská krysa přesně tak

((smích)) No dobře a to malování... To jste potom odjel do Kanady a tam jste se učil malovat?

tam sem sa naučil malovat

Př. 2: Až jste byl v Kanadě...

až sem byl v kanadě

Echolálie sama o sobě ještě nemusí být nestandardním jazykovým prvkem. Její použití konkrétně zde chápeme jako přitakání, souhlas s replikou komunikačního partnera. V mnohem větší míře jsme se však s echolálií setkali u klientky D. Tam se jevila už spíše jako neschopnost vyjádřit nové myšlenky a poznatky.

Paronymum (použití slova s podobným fonetickým zněním)

Př. 1: benzinovů eh stanicu a op- opravdu n- aut

V tomto příkladu si klient zaměnil slova *opravdu* a *opravnu*.

Používání cizích výrazů

Tento jev jsme pozorovali pouze u klienta A, který několik let pobýval v anglicky mluvící zemi. V následujících příkladech si můžeme ověřit, že anglický výraz používal nejčastěji v rozmluvách o době, kdy byl v cizině, nikoliv v Česku.

Př. 1: Dobrý večer, pane (jméno). Jaká?

good

Př. 2: benzinovů eh stanicu a op- opravdu n- aut

V druhém příkladu se můžeme domnívat, že klient si nejdříve nemohl vzpomenout na správný výraz, který by měl následovat po slově *benzinovů*. Slyšeli jsme hezitací zvuk a poté zvolil slovo *stanicu*. V českém jazyce je častějším výrazem *benzinová pumpa*, anglicky *petrol station*. Lze se domnívat, že klient analogicky z angličtiny použil slovo *stanice*.

Př. 3: jó no tak to bylo výborné protože my sme žili z tipů a naše peníze sme ušetřili

Z čeho jste žili?

z tipů

Jak z tipů?

no v hospodě co dostává dýško

Tady klient automaticky použil anglický výraz pro spropitné. Až později pomocí opisných výrazů vysvětlil, co myslí.

Př. 4: Levnější nebo proč lepší?

lepší a lepší area hlavně. tam tá area nebyla moc dobrá

Area?

eeeh (...) to místo

Př. 5: tam sme koupili sme tam apartment a tam sme zostali

Opět klient volí automaticky anglické výrazy *apartment* a *area*. Oba se vztahují k tématu jeho bydlení v cizině.

Př. 6: Jste tu spokojený. I tady přímo v tomto zařízení, jo?

no tak t- t-, radši doma než tady no ale to je okej

Sémantická parafázie (volba nesprávného výrazu na základě sémantické podobnosti)

Př. 1: A ona vás tam nějak volala?

né o- ona byla překvapená když jsem sa otevř- o- o- objevil ve dveřích

Tady můžeme pozorovat jev, kdy klient hledal správný výraz a spojil si slova *dveře* a *otevřít*, která jsou často používána spolu jako tzv. kolokace a pravděpodobně podle této analogie zprvu řekl, že *se otevřel ve dveřích*.

Př. 2: ze začátku sem nevěděl řeč

Verbum *nevědět* je užíváno obvykle o nějaké informaci, kterou mluvčí nezná. V případě, kdy se bavíme o jazyce, je častější užití verba *neumět*. Obě slova jsou si však sémanticky velmi podobná.

Př. 3: angličtinu? do toho když vlezeš to to je docela lehká řeč, to není také škaredé, češcina kdybych sa nenaučil to je daleko těžší

Adjektivum *škaredé* popisuje obvykle vzhled nějaké entity. Říct o daném jazyku, že je *škaredý*, není typické, avšak zde chápeme, že mluvčí chtěl právě pomocí tohoto adjektiva vyjádřit náročnost naučit se daný jazyk.

Na morfologicko-syntaktické jazykové rovině byla nejčtenější vyšinutí z větné vazby, kdy v jedné výpovědi vidíme několik nenavazujících syntaktických struktur, perseverace, kdy klient ulpívá na daném výrazu a není schopen posunout se ve výpovědi dál, několik nedokončených výpovědí nebo nestandardní slovosled. Klient se také často zadržoval a opakoval slabiky.

Agramatismus

Pod tento pojem řadím příklady, kdy se klienti dopustili nějaké gramatické chyby. Konkrétně klient A dělal nejčastěji chyby ve shodě volbou špatného jmenného rodu.

Př. 1: Jojo. A maminka a ti sourozenci věděli, že půjdete pryč?

né. jéžišmarja nebo to kdyby sa b- bolševici dozvěděl tak jich pozavírali take že

Př. 2: jo:, tak tam bylo vo- vodovod

Př. 3: to je vaša céra? a nejste na sebe podobní moc

Anakolut

Př. 1: No a to bylo z vaší hlavy nebo z hlavy vaší manželky?

já sem ju neměl manželku já sem ju neznál já sem ju poznal až v kanadě

Zde vidíme příklad vyšinutí z větné vazby, kdy mluvčí nejdříve předmět vyjádřil pronominem a později znovu, ale exaktně výrazem *manželku*.

Př. 2: noa tam sem šel do na kanadsků ambasádu a podal sem si protože já sem měl v kanadě tetu

V druhém příkladu vidíme nedokončenou syntaktickou strukturu, na kterou bezprostředně navazuje další, uvozená spojkou *protože*.

Př. 3: A víte, co mně říkala? Že ona se nechtěla vrátit.

já ale my sme nebyli spolu my sme sa tam poznali

Př. 4: tam eeh k- blízko jednoho velikého parku.

Př. 5: A stalo se to v noci nebo přes den? To už nevíte...

ne to my jsme byli eeh přes den ale nebyli jsme doma

Př. 6: jo jo ale my sme sa poznali mysim sem byl v kanadě už skoro rok když sme sa poznali

Př. 7: já ona utékla nebo její manžel ten už nežije ale ale oni utékli eeh těsně před osmačtyřicátým

Apoziopeze (nedokončená výpověď)

Př. 1: normálně jsme př- z kanady sme sem přijeli jako manželé

Př. 2: V té době jste se nemohl učít angličtinu...

jó ale to bylo (.) kdo chtěl (.) jako to nebylo povinné

Př. 3: né né nechtěli sme sa tam je: eeh nájmy sú vys- vysoké

Př. 4: Jo, jakože vám trošičku řídila život.

eeh chtěla mě ří- chtěla

Př. 5: já mám kanadský důchod, neco sem si tam našetřil, že za první ze začátku sem nevěděl řeč tak co sem šeck- šetřil šecky prachy že, no a, kanadský důchod a, fajn, já su [] to ani neutratím

V tomto posledním příkladu klient uvedl první část věty slovy *za první*, ale již nedokončil očekávanou další část, tedy *za druhé*.

Elize jazykové jednotky

Př. 1: sa to udělalo tak sem jich zas pustil

V prvním příkladu chybí časová spojka.

Př. 2: jo ale já sa jí potřebuju povypytávat různé věci, já sem s ňů včera o ničem velice – nechtěl sem ju: rozhodit (...)

V druhém příkladu vidíme absenci předložky, tedy *vyptat se na něco*, ale také absenci verba v další větě.

Př. 3: ty si eh ty chodíš do ktorej?

Já jsem v Olomouci na škole.

V tomto příkladu klient vynechal jazykovou jednotku – pravděpodobně slovo *třídy*. Na základě kontextu to však bylo jasné.

Nestandardní slovosled

Byť je v češtině slovosled poměrně volný, v následujících příkladech udávám repliky, kdy klient používal struktury, které bychom považovali minimálně za příznakové. Nejčastěji kladl rozvíjející větný člen syntaktické dvojice za řídicí člen (*lidi určití, mladý ešče, neměla stejně*) nebo uvozující spojku věty kladl až na konec dané věty (*já jí nevěřím ale*).

Př. 1: *A kde je máte?*

sem jich snědl.

Všimáme si také nesprávného tvaru genitivu pronomina *jich* (*myši*).

Př. 2: *Kde nejsou peníze?*

jako lesák když ste

Př. 3: *A vy jste se tak hned uchytíl, když jste neuměl malovat nebo vy jste to tak hned uměl?*

no mně pomohli lidi určití

Př. 4: normálně jsme př- z kanady sme sem přijeli jako manželé

Př. 5: *A jak jste si stěžoval? Finančně ne a jinak?*

sa ně stýskalo po domově

No dobře a poslouchejte, vy jste to nedomyslel, když jste šel do zahraničí, že vám bude po nich smutno?

to sem byl mladý ešče

Př. 6: už sme nebyli najmladší zrovna

Př. 7: sem to prodal

Př. 8: první sme prodali barák a teprv sme sa stěhovali. prože já sem si nemohl dovolit eeh finančně sa stěhovat a barák eeh nechat čekat až sa prodá

Př. 9: já jí nevěřím ale

Př. 10: no ale to víš já sem mosel všechno platit že, protože tady eeh ona tolik peněz by neměla stejně

Opakování slabiky, zadržávání se

Př. 1: ja nev- ja ja ja ja ja jak to má váš syn neskaj ale mysim že moc velice dobře neplatíja.

Kromě opakování slabiky si všímáme i netradičního skloňování verba *neplatíja*, typického pro Moravu.

Př. 2: nojono co nám zbývalo, ne- ne- nechtěli sme platit dva nájmy a všecko že

Př. 3: mhš- (..) bodej by ne o- o- my my sme v letech m- my sa už neměníme

Př. 4: já ti ani čoveče nevím přesně jak, mysim s kamarádků si požádaly eeh do západního německa a a o- o- a odtama zdrhly

Př. 5: děkuju za popovíd- popovídání

Perseverace (opakování slova nebo skupiny slov, neschopnost posunout se dál ve výpovědi)

Př. 1: Co jste dělal celý den?

chytal chytal myši

Př. 2: Takže vy jste normálně pracoval s pilou.

ne ne ne ne já sem pracoval v kanceláři

Př. 3: noa utekl sem do německa do západního německa sem utékl

Př. 4: A kolik je to roků?

hm to já nevím (..) nevím opravdu nevím

Př. 5: no ani ti nevěřím ani dneskaj

Př. 6: Nebyl jste tam víc roků?

možná víc já nevím já já si teď nemožu spomenůt

Př. 7: Dvacet roků. Nó, je to možné, že jste tam byl dvacet roků?

=je je je je

Př. 8: mhm. no a pak sme sa nastěhovali eh (...) tam eeh k- blízko jednoho velikého parku. a tam sa nám líbilo tam tam sme byli pořád' vlastně tam sme koupili sme tam apartment a tam sme zostali

Př. 9: fina- finanční finanční

Př. 10: nás utéklo strašně moc v tom šedesátém devátém. šedesát osm, šedesát devět. nás utéklo moc

Př. 11: ja ja sem naopak eeh teta teta utekla eeh teta s celů rodinů u- utékla do kanady a jeden strýc utékl do ameriky tak já sem-

Telegrafický styl

Slova jsou mechanicky kladena za sebe bez kohezních prostředků.

Př. 1: Tak mi něco povykládejte, jak jste se tam měl, co tam bylo...

v kanadě, dobře.

Př. 2: Jakou jste měl firmu?

malířsků.

Malířsků. Vy jste maloval pokoje.

ano. malíř a natěrač. okna, dveři, pokoje, všechno.

Ztráta koheze a koherence

Příklady ukazují výpovědi, pozbývající prostředky sloužící k formální i obsahové soudržnosti textu. To mohou být konektory, určitý výpovědní dynamismus nebo provázanost jazykových jednotek mezi sebou.

Př. 1: A z jakého důvodu? To nevíte, z jakého důvodu vám vyhořel?

neco bylo špatného s kablama, šak oni eh oni aj eeh potom pojišťovna hledala ty lidi co ně stavili kable eeh přže já sem [teplé] kachlové kamna sem měl aj s trúbama a všechno že a hledali jich jestli s nima neco udělali já nevím (.) protože oni zjistili že tam byla chyba při stavení

Př. 2: jo:, tak tam bylo vo- vodovod eeh až tam tak sem nabral do hrnců vody a sem to polél ale eeh udělalo to hodně škody to polévání tů vodů a jedno s druhým a ten kůř smrděl celý barák mosel sem vymalovat celý barák

Př. 3: nejlepší sa naučíš když si zebereš knížku a ja ja než sem utekl tak sem sa učil anglicky, kúpil sem si knížku angličtiny, ale tu základní a tu tu tu knížku než sem odjel sem ju proštudováł celů, já sem přijel do kanady já sem eh neznal eh neuměl sem mluvit jako: soustředěně nebo jak bych to řekl nevím

Př. 4: byl tady jeden je- jeden no a té- ty- ty holky dvě dvě holky a třé eh no třé sme byli kluci eh dvě holky a dva kluci, kluci tu byly a holky ne eh ty sů eh držgroše

Co se týká paradigmatické jazykové roviny, která již souvisí se sociálními aspekty konverzace, mohli jsme si všimnout častých irelevantních odpovědí nebo několika opakování informací se stejnou výpovědní hodnotou. Svých nedostatků si byl klient vědomý a v průběhu rozhovoru se přiznával, že hodně zapomíná. Přesto byl aktivním partnerem v komunikaci a několikrát také inicioval nová témata.

Dezorientace

Pod pojem dezorientace uvádím příklady, kdy klient sám své předešlé výpovědi později popřel novými.

Př. 1: Tak to jste se vrátil z Kanady a nechal si postavit domeček?

ano

A bydleli jste tam teda?

bydlíme tam

No nebydlíte, bydlíte tady.

kde?

No tady v Nedašově bydlíte.

(.) odkdy?

No já teď úplně přesně nevím, jak jste tady dlouho, ale bydlíte tady v Nedašově, tady v tomto zařízení.

a to sa ně nezdá, to (..) to sa ně nezdá, a manželka tu bydlí take?

Ano.

a kde je?

Ona je na budově vedle, tady, vy jste na (číslo) budově a ona je na (číslo) budově.

kdo nás sem dal?

Př: 2: Aha, jo, takže nevíte, co je s tím vaším domečkem?

no eeh já nevím jestli ho manželka prodala nebo né já nevím, já už sem s ňů dost dlouho nemluvil

S kým?

s manželkũ

Ale včera jsem vás přece vyvezla ven. Jste byl s manželkou.

včera?

Ano.

tak sem sa jí na to neptal

Ne, to jste se neptal. Ale víte, že jsem vás včera vyvezla s manželkou, že jsme se byli tady projít?

teď si cosi spomínám. já strašně zapomínám ale strašně

Klient si je vědom svých nedostatků, přiznává, že zapomíná. Hned po chvilce navazuje na předešlou konverzaci následovně:

Př. 3: Takže nevíte, co se děje s tím vaším domečkem.

tam bývá manželka

Né, manželka je tady vedle na budově.

tak já nevím co sa stalo, a já ju možu navštívit?

Můžete.

tak tam zítra zajdu

Však včera jste s ní byl.

Př. 4: ano, já sem ho dal do pořádku a pak sme tam bydleli a pak sme to prodali

Takže jste to prodali, takže to nemá manželka, jak jste říkal.

nee, nemyslím že to má manželka nemyslím, já si šeckeru dobře nepamatuju

Kdo si to má všechno pamatovat, že?

toš mám takového úlety nekdy

V následujícím příkladu si klient stěžoval na svou maminku, která mu údajně říká, co má dělat. Ta již ale nežije. Tyto příklady lze považovat za typické konfabulace, kdy si klient svůj výpadek paměti kompenzuje jinou, nepravdivou myšlenkou a na původní si nevzpomíná (Pidrman, 2007, s. 37).

Př. 5: mňa to trošku aj mrzí že sme sa vrátili

Jo? A z jakého důvodu?

tam mně matka neříkala co mám a nemám dělat

Ale však tady už vám to přece taky neříká.

ale říká ale říká- snaží sa

Matka?

jo

A ona ještě žije?

jo

Jo vaše maminka ještě žije, aha. A setkáváte se spolu?

ano něm- né moc protože ona mňa věčně vypořádá vě- věčně neco dělám špatně

Neporozumění

Př. 1: z tych pěti

Ano, to je druhá.

to je najstarší?

To je druhá.

Nonsens

Je možné, že následující příklad byl klientův žert.

Př. 1: Co jste dělal celý den?

chytal chytal myši

Co jste dělal?

chytal myši

Myši. A kolik jste jich nachytal?

devadesát šest

Devadesát šest myší jste nachytal. A kde je máte?

sem jich snědl.

A kdo vám je připravil? Vy jste je jedl za syrova?

syrové

Pane (jméno)...

vy jste nejedla nikdy myš?

Ne.

tak to ochutnejte a uvidíte jaké je to dobré

Opakování již známé informace

V následujících příkladech vidíme repliky, kdy klient několikrát zmiňoval tu samou informaci o své tetě.

Př. 1: já sem tam měl tetu

Jo vy jste tam jel za tetou.

Př. 2: no mně pomohli lidi určití

A Češi?

češi. já sem tam měl v kanadě tetu.

Př. 3: no mm sbalil sem si enom pár věcí, nemohl sem moc (.) noa utekl sem do německa do západního německa sem utékl noa tam sem šel do na kanadsků ambasádu a podal sem si protože já sem měl v kanadě tetu

Př. 4: a já sem měl tetu v kanadě

No to vím, to jste říkal, ano, ano.

Další příklady uvádí situace, kdy se maminka s klientem bavili o dětech.

Př. 5: Víte, jak jsme se minule bavili a vy jste mně nevěřil že mám pět dětí, vzpomínáte si na to?

no ani ti nevěřím ani dneska

No a víte, že jsem vám říkala, že mám pět dětí?

no něco si vzpomínám no

Př. 6: No tak to je ta jedna z pěti, jak jste mně nevěřil.

vy máte pět pět dětí?

Pane (jméno), už jsem Vám to říkala snad šestkrát.

já zapomínám. pět dětí?

Vytráčení předmětu mluvy

Klient neuvede komunikačního partnera do kontextu nového tématu.

Př. 1: Tak ale ten váš život je zajímavý...

byl zajímavý no

Že? Přemýšlíte nad tím často takto?

=já sem aj chvílku žil v americe

Žertování

Př. 1: A poznal jste ji hned?

mhš- (..) bodej by ne o- o- my my sme v rokoch m- my sa už neměníme že když vám je t- nejakých šestnáct sednáct roků tak to sa člověk změní potom ale my sme v rokoch to už sa člověk nemění, to vypadá blbě pořád'

Klientka B

Projev klientky B patřil k těm nejdelším, přesto jsme nenašli mnoho jevů na foneticko-fonologické jazykové rovině. A pokud ano, většina byla spojena s nářečím. Klientka artikulovala bez problémů, pouze jednotlivé výpovědní jednotky byly od sebe často těžko rozeznatelné, jelikož postrádaly klesavou melodii.

Afereze

Afereze je typ elize hlásky, konkrétně na začátku slov.

Př. 1: su vděčná dycky když tá klubovna je

Př. 2: no tak istě

Disimilace

V níže zmiňovaném příkladu vidíme disimilaci znělosti v předložce u výrazu *se školy*.

Př. 1: m:, to mňa mrzí enom že za nás když sme vychodili se školy to eště vůbec nikdo ani nevěděl že existuje

Synkopa

Synkopa je dalším typem elize fonému, kdy dochází k vypuštění hlásek uprostřed slova.

Př. 1: mosel to ček stíhat nic jiného nezbyvalo

Na lexikálně-sémantické jazykové rovině jsme mohli pozorovat používání dialektismů, cirkumlokaci nebo sémantickou parafázi. Jednalo se však spíše o jednotlivé případy než tendenci v průběhu celého rozhovoru.

Cirkumlokace

Př. 1: toš to byl prudký jako to bylo po tom sněhu vody moc tá voda

V tomto konkrétním příkladu se klientka pokouší opisnými výrazy popsat silně tekoucí proud vody.

Sémantická parafázie

Př. 1: a su ráda že sem při tom nenadávala, že sem to brala tak jak to šlo, trpělivost mosí mět.

Zde lze uvést několik možných interpretací výrazu *trpělivost mosí mět*. Prvním je sémantická parafázie, kdy uvažujeme, že od často užívaného výrazu *X musí být* klientka analogicky pomocí verba mít utvořila tvar *trpělivost mosí mět*. Dalším je pak agramatismus, kdy bychom předpokládali, že klientka chtěla říci o sobě, že musí mít trpělivost. Jelikož se ale situace

vztahovala k dávné době, nejspíš by spojení vyjádřila v čase minulém, tedy *musela jsem mít trpělivost*. První interpretace se zdá pravděpodobnější.

Z morfologicko-syntaktického hlediska jsme pozorovali hned několik tendencí ke specifickým jazykovým jevům. Klientka mluvila často velmi rychle a navazovala stále novými výpověďmi, které však nenavazovaly na ty předchozí a vznikaly tak nesourodé větné vazby, které postrádaly formální, ale i obsahovou soudržnost. Klientka také často používala telegrafický styl mluvy, když vyjmenovávala určité činnosti nebo věci bez konektivních prostředků.

Agramatismus

Př. 1: do holešova a z holešova už, tam byl nejbliž letiště

Anakolut

Př. 1: mysim jo ale: já su tady chvilku takže tady sem vás ještě nestačila: eh že ste tu zaměstnaná nebo nejste co sem věděla

Př. 2: no su ale já nehledím tak, já než sa tady, šak furt sme nede furt sa cosi nevědělo ale toš nejsu tu tak dlúho myslim su?

Př. 3: u (obec) no, to patří aj ke (obec) no, ve slavičíně sme bydleli tam je bytovka jézédé eh to hned jak sa sme čekali jak sa dostaví tak sme sa tam stěhovali všeci jako no ty co sme tam bydleli

Př. 4: co sme to dělali, tak spíš enom tak t- tady d- doma a tak nejak sme si v klubovně dneska nebyla klubovna, ale su vděčná dycky když tá klubovna je

Př. 5: on nemože jezdit autem on má sa narodil se zdravotní oční vadů

Př. 6: on eště za svobodna když sme my sme spolu chodili šest roků, furt nebylo kde bývat toš m- prostě patřili sme asi k sobě tak sme to vydržali

Př. 7: toš vás sem si upamatovala už potom tak z toho potkávání ale jistá kdyby ste to neřekla tak bych si vás tak zas nevšimla

Apoziopeze

Př. 1: a nebylo ani peněz zas na ty internáty a na to, takže stejně sme moseli

Př. 2: zas sem to měla lepší že sem si udělala výuční list skrz třídu jako v tom mzdovém pořadí že zas sem měla možnost dostat víc peněz no, tak všelijak sem to

Př. 3: žádný hotel neexistovalo nekde jít tak, postavit stan a je to zas také pro ty děcka takové

Elize jazykové jednotky

Př. 1: *To bývá jak často?*

já nevím jestli za čtrnáct dní každý týden tuším ne?

Zde nám v kvantifikátoru chybí násobná číslovka, která by udávala interval (*například jednou za čtrnáct dní*).

Př. 2: to sme sa ešte tolikrát nese- nezešli co su tu abych tak nejak se si tu kamarádku

V příkladu 2 chybí verbum. Z kontextu je však jednoduché si jej domyslet.

Př. 3: toš to tak jak došáhli toho věku už sme moseli jít ne: do školy naši by chtěli do školy ale učit sa nebylo čas

Nestandardní slovosled

Př. 1: ešte u nás bývala tatínkova nevlastní matka, s nama a její hluchoněmá dospělá ženská, dospělá eh její dcera

Př. 2: mladší sestra je kadeřnica, starší ode mňa je zas zdravotní sestra dětská

Perseverance

Př. 1: a vy aj na postel nebo si židlu vytáhněte, ale to je enom ta nízka, tam je tam je větší

Př. 2: no ale už ešte nebo ešte mňa budú stěhovat?

Př. 3: toš tak. každý máme neco nejaký každý sme prožili nejaké []

Př. 4: a když sme neco vyvádli já sem kolikrát ale všeci třeba chytit chytily a a řemenem tatinek odpásal řemeň a to byly ale rany a já sem potom sama toto si přesně si to pamatuju jak sem to sama pro sebe třeba už sem večer ležala a ja sem říkala šak proč mňa ten tatinek tak zbil zřezal tym řemeněm šak sa mně nezďalo že bych až tak neco vyvádla

Př. 5: taky sa mně stalo že neco nejaká chyba utekla nejaký na materiálu nejaký puchýřek

Př. 6: včil ste ňa zaskočila včil

Př. 7: no to sem vám toho nak nakecala. aj vy sa mějte moc hezky. fakt ste ně udělali obrovsků radost. a tak ste ňa přek překla při tak překvapili

Telegrafický styl

Př. 1: takže tak to jaksi beru že sme moseli umět aj poslouchat aj všecko že nejaké a pracovat ledaco že sa moselo doma dělat, od malučka husy pást pak krávy a všecko dělat na poli a takže tak sme si to mohli projít všecko

- Př. 2:* toš také sportovec gymnastiku dělala atletiku všecko ((smích)) co přišlo co bylo ve škole nutné nebo byly ty děcka všady
- Př. 3:* enomže sa moselo jít na pole všecko dělat, pásat husy, pásat potom dobytek a a eště práca na pole už sa mosela stíhat [] a všelico, okopávat když už sme trošku motyku udvíhli ((smích))
- Př. 4:* toš aj tam mňa vzali kdysi z té zbrojovky tam abych sa šla podívat jak sa to tam dělá ty ústředí všecko telefony.

Vložení jazykové jednotky

- Př. 1:* =ne mně to všecko vypadlo z hlavy protože já pro mňa to bylo všecko nové na jedné věci je to možná dobré

Kromě vložení pronomene *já* sledujeme také výraz *na jedné věci*. Ten není v češtině standardní a jeho vznik si můžeme vysvětlit spojením výrazů *na jednu stranu* a *na některé věci*.

- Př. 2:* tak to už bylo do chromovny chodilo

Ztráta koheze a koherence

V následujících příkladech lze vidět tendence nedokončovat výpověď a vytvářet další a další asociace k danému tématu. Celkový text potom nepůsobí soudržně, i když si smysl daných výpovědí domyslíme.

- Př. 1:* toš myslím si že jo (..) akorát nejsta- no druhý ne: nejstarší ale druhý od kon- druhý z těch prvních co sa narodil toš ten akorát s- sa k cigaretám toš ten pokuřoval ale jinak žádné neduhy nikdo z nás neměl
- Př. 2:* ne, my sme by- dělali na céčku a to bylo hned jak sa vešlo do do fabriky z vrátnice sa šlo zabočil do leva a š- tam bylo to údolí cé a tam byly ty my sme dělali jako na voliče sa tam tehdy dělaly do telefonních ústředí, takže to tam nebyla ani vojenská výroba vůbec takže tady tyto věci sem dělala
- Př. 3:* nejsu zas taková výpravnic a nejaká řečnica
- Př. 4:* ale šak mně nic neuteče, mobilem sem práskla tam, tam brýle. ale su ráda že ste přišli za mňů, ale ste podobné trochu s maminků. ste n- je to trošku poznat tam jak sem sa jak sa tak dívala tak sem vás to v ní viděla

Z hlediska paradigmatické jazykové roviny se dá říct, že klientka byla velmi aktivním partnerem v komunikaci a měla sklony až k monologizaci dialogu, jak lze vidět v příkladu níže, kdy už jsme chtěli s maminkou rozhovor ukončit, ale klientka několikrát iniciovala další konverzaci. Nebyla však vůči nám jako partnerům v komunikaci lhostejná, naopak si uvědomovala, že mluví primárně ona a během konverzace to přiznávala. Nijak jsme ji však nepřerušovali.

Př: Tak už vás neb-

=já sem potom dělala takovů už ne dělnicu ale p- jakdyž parťačku už toš sem mívala ty kuse aj lepší dycky furt sem byla měla já sem sa za to ale styděla

Dezorientace

První příklady ukazují repliky, kdy si klientka myslela, že moji maminku zná od vidění, protože se potkávají ve městě. Ve skutečnosti o ni maminka v tu dobu v domově pečovala už skoro rok. Jiráková, Holmerová, Borzová a kol. (2009, s. 32) uvádí jako specifikum u těžké formy demence právě neschopnost pacientů poznat lidi, a to často ani své nejbližší nebo právě pečující osoby.

Př. 1: a: co vás ke mně přivádí?

No přišli jsme si za vámi povykládat, můžeme?

no a z jakého důvodu nebo proč

Vy mě nepoznáte, paní (jméno)?

toš od vidění já vás znám ale na méno sem sa nikdy neptala to víte že vás znám od vidění

Poznáte mě, jo?

ale co děláte nebo tak to já sem po tom nikdy nepátrala, sedněte si

Př. 2: tak prozradte co vás přivádí za mnů

Paní (jméno), nic, jenom tak jsme si za vámi přišli povykládat.

no a vy ste tu nekde zaměstnaná nebo

Ano, já tady pracuju, vy mě nepoznáte?

poznám vás od vidění ale já jsem nikdy nepátrala kde pracujete nebo jak sa jmenujete já nejsu zas tak zvědavá takže já já ty lidi znám vy sa smějete ale skutečně tak my sme sa pozdravili a, aspoň si myslím že sme sa zdravívali ale tak eeh já

Př. 3: toš ale určitě za nejaků s- já nevím organizaci nebo za nekoho, šak jak by vás to tak napadlo za mnů šak tolik mňa neznáte

Však mamka tady pracuje. Já tu pracuju.

jo tak a kde šak sem vás tu eště neviděla. potkali sme sa už?

Př. 4: asi jo no. určitě. a toš vy ně pověste odkud ste jak jak ste no když já vás potkávám ale doma spíš ve slavičíně [] tady sem si vás nevšimla

Ze Slavičina určitě ne, paní (jméno).

Následující příklad přesně ukazuje, jak klientka neměla problém do detailů popisovat situace a dění před desítkami let a přitakat, že na takové věci se nezapomíná, ale hned vzápětí, když se maminka zeptala klientky, co v daný den dělala, klientka si nemohla vzpomenout.

Př. 5: to už dopředu ještě než sa to začalo stavit už bylo určené kdo kde bude bydlet no, tak to je, a předseda družstva byl [agronomka] a můj byl mechanizátor tak si to ještě muž naplánoval toš když ta možnost byla když sa to stavělo takže sme tam byli-

No to jste dobrá, že si to tak všechno pamatujete.

ná tošak propána tyto věci zapomnět?

Tyto věci se nezapomínají, že?

já si myslím že ne, já si myslím že ne

Mm. A co jste dělala dneska? Měli jste něco? V klubovně nebo tak... nebylo nic?

mm no: to ste to sem tak si myslela v duchu ať sa mňa neptáte

Proč?

protože nevím

Opakování již známé informace

V následujících příkladech uvedu repliky, kdy klientka několikrát sdělovala tu samou informaci jako nový poznatek. To značí poruchu paměti, která je jedním z příznaků demence u Alzheimerovy nemoci. Porušena bývá především paměť krátkodobá, naopak starší vzpomínky mohou být zachovány (Jirák, Laňková, 2007, s. 3). Zde uvádím příklady, kdy s námi klientka sdílela to, že její rodina tragicky přišla o jednoho jejího sourozence. Během našeho povídání k tomu došlo několikrát a zvláštní bylo, že pokaždé vyprávěla ty samé detaily této události a používala velmi podobnou formu.

Př. 1: *Mm, a pamatujete si ještě všechna ta jména? Žijí všichni nebo-?*

(jméno) (jméno) ještě jeden sa utopil z chlapců bylo by pět aj chlapců měl jít do školy šest roků jak na konci zimy ty ledy tály toš děcka šly nahlédat dolu do dědiny tak ta řek- říčka sa vždycky vyléla já si pamatuju my jsme chodili nahlédat tam no ale už sme si dávali pozor no ale děcka dělaly blbiny a postrčil ho jeden z blbosti a ta voda byla tak prudká že ho nenašli, tatinek že myslím aj dva měsíce jako nebo aj tři chodil s dlouhým klackem že by aspoň to tělíčko tu kostru našli a pochovali a n- nepodařilo sa, toš to byl prudký jako to bylo po tom sněhu vody moc tá voda toš byl kdoví kde nekde na slovensku myslím bůhví kde nenašli ho

Takže jste mu ani pohřeb nedělali?

já nevím jak sa naši s nim rozlúčili toš já sem byla ještě děcko také jako menší protože nás bylo devět děcek pět ogarů či pět cérek a na bylo by aj pět ogarů kdyby sa ne to to no ale tak toto si nepamatuju to sem mosela byt ještě dost malá

A vy jste byla kolikátá v pořadí?

(...) já nevím myslím sedmá nebo kolikátá

Mm, já jsem taky sedmá, ale já už sem byla poslední sedmá, nás bylo sedm.

to ještě byl (jméno) (..) po mně ještě byla eh přede mnů (jméno) potom byla eh potom sem byla já pak byla (jméno) no a potom byli ti kluci (jméno) (jméno) (jméno) ještě byl (jméno) a ten sa utopil našim, v šesti letech no jak tály tál ten sněh ta vod- ta voda děcka nahlédaly a dělaly aj při tom blbiny toš že kdosi ho žduchl ale ta voda byla tak prudká že myslím aj tři měsíce tatinek hledal to tělíčko nenašel to mohlo byt nekde pod kořeny tam stromy rostů že u té vody všady a tak a nebo ta prudká voda možná nekde na slovensko ho zaneslo r- rozbitého otlučeného že balvany a všecko, nevím prostě sem byla děcko []

Př. 2: ještě sa nám jeden u- bylo by to aj pět ogarů jeden utopil. v šesti letech. měl jít do školy do první třídy to ale to já si nepamatuju to já sem nebyla na světě to už enom maminka z vyprávění dycky, co to moselo byt pro ty rodiče za hrůzu v té ledové vodě jak ty sněhy tajů, a ta voda sa valí toš to. všelijakých případů no.

Př. 3: pět ogarů pět cérek a ogaři byli čtyři jeden sa jim utopil tak bylo by aj pět ogarů bylo by to do páru. deset děcek.

V následujících příkladech jde opět o repliky se stejnou informační hodnotou, zmiňovaných několikrát. Tentokrát se týkaly dovolených.

Př. 4: šak sme potom jezdili do italských alp, do francie jsme jezdili lyžovat, no nádhera, do nízkých tater, na chopok a do krkonoš a

Př. 5: ale aj syn ten sice má špatné oči ale ten taky. běh a lyže taky že přesto všecko že ten sněh je bílý co sa nalyžoval a on aj závodně už od děcka tak sme jezdili hodně potom do nízkých tater na chopok do krkonoš sme jezdili a do pece pod sněžkou a potom itálie francie už sme sa pomlsili tam

Př. 6: do jugoslávie nekolikrát sme byli tam u moře a v bulharsku sme byli ještě celá partyja tam to bylo nekonečné tam dojet přes to rumunsko to bylo strašné to nás jelo šest aut tehda

O jejda.

partyja. to sme jeli poprvé k moři a kdosi to vymyslel že tam ale to rumunsko než sa přejede to je nekonečné to: a tak zvládlo sa to zato zas chlapi byli mladí tak to snášali lepší že a mně auto nevadí děckám taky ne

Př. 7: radši sme to obětovali tady do tohoto. do lyží a moře. a toš byly to pěkné položky ono ty lyže třeba když nás jelo pět už potom, teď ty vleky to je drahé všecko a teď jídlo že, všady sme jeli na čtrnáct dní nebo [] do bulharska zase k moři a do jugoslávie tam sme byli párkrát u moře.

Př. 8: moc sme jezdili. do krkonoš do nízkých tater na chopok a do do itálie do francie na do toho a všady na lyže tak sme si užili

Máte poježděné.

a moře sme si taky užili. bulharsko. to sme kdysi jeli kolona šest aut sme sa vydali do bulharska a to přes ty rumuny to než sa přejelo to bylo nekonečné, to pro ty řidiče mosel byt záprah jak hrom

Př. 9: a tak sem sa měla dobře my sme jezdívali pořád na ty hory každý rok a v létě k moři a všeci s děckama pět lidí nás jezdilo. hleděl aby aj ty děcka poznaly ledaco a na ty lyže to uplně to nemohl sa dočkat kdy tym děckám ty lyžečky připne už od malinka, tak z toho měl radost když sa mu podařilo aspoň trošku když to děcko ten první den ujelo už. a bylo to pěkné vzpomínky sů z toho no. toš tak.

Repliky dalšího často opakovaného tématu s podobnou informační hodnotou uvádím v následujících příkladech.

Př. 10: ale obětoval dycky můj dycky ty peníze na to aby sme radši nekde vyjeli než nějaký přepych sme nemoseli mět. měli sme všecko to nejnutenější od ložnice po obyvák takové tyto věci všecky základní televiza pračka to všecko bylo samozřejmě a jezdili sme ale že bysme moseli mět nějaké přepychové koberce nebo neco takto, to sme nemoseli a přežili sme

Př. 11: a to eště nás lidi pomlůvali kde na to ti (příjmení) berů, no tak manžel přestal kůřit nebyl sice veliký kuřák ale přestal totálně toš aj tam sa cosi ušetří aspoň na nějaků tu potravinu no na cokoliv že no a tak sme sa jaksi sme to zvládali že sme nemoseli mět přepych nějaký ani doma jako ve vybavení a ani: na sobě no a čisté všecko sme nové si nakúpili ale že bysme moseli bůhví sa ukazovat v nějakém přepychu nebo co žili sme tak jak normální obyčejní lidi a přežili sme to

Př. 12: tak my sme dycky říkali aj manžel nepotřebujem žádný žádné vysoké koberce žádný přepych a taky tak sme sa eh měli sme šecko co sme potřebovali že od šlehača myčku všecko sme si pořídili ale takové nějaké to ostatní že bysme moseli mět přepychové třea ty koberce nebo já nevim bůhví co toš to

Všechny tyto příklady ukazují, jak detailně si klientka vzpomíná na dávné příběhy a události, které popisuje. Má však problémy s krátkodobou pamětí, a tak je pravděpodobné, že si neuvědomí, že daný příběh již sdělovala před chvílí.

Vytrácení předmětu mluvy

Následující příklad názorně ukazuje, jak klientka na jednoduchou otázku odpověděla tvořením dalších a dalších asociací.

Př. 1: *A potom čím jste se vyučila vlastně?*

já sem si dělala gympl a šla sem ale enomže eště potřeba peníze už ani maminka neměla ani za co by nám výbavu když nás bylo pět cérek a čtyři kluci toš aby tu výbavu nějaků nachystala toš až ty cérky sme postupně jak sme do- dorůstaly dospívaly tak sme si začali vydělávat tak sme si eh teprv začaly kupovat na cíchy a povlečení prostěradla už samy utěrky to maminka na to neměla no když nás bylo tolik toš

V druhém příkladu je patrné, jak měla klientka od začátku záměr sdělit, že se do Prahy dostala letadlem. Několikrát se tak během své promluvy opravovala (*jezdila let-, já sem měla služebně le- jet do prahy*).

Př. 2: takže já sem sa díky tom dostala nekolikrát do prahy do [] do karlína služebně sem tam jezdila let- ale a potom eh mysim byli pražáci co sme pro teslu dělali do karlína výrobky tak tam cosi byli a teďka já sem měla služebně le- jet do prahy a vypisovali mně eeh papír a- ab- aby mně dali peníze na cestu a všecko a a ti pražáci jich tak ty naše vedoucí sp- sprdli že jakto že mňa posílajů jet vlakem nebo autobusem že z prahy automaticky když oni je- jezdili k nám tak dycky let- letecky. toš potom už sem létala letadlem

Žertování

Př. 1: *A odkud pocházíte?*

ve slavičíně sem bydlela, jinak su rodačka z (obec), z takej malej díry ((smích))

Klientka C

U klientky C byly na foneticko-fonologické jazykové rovině značné problémy s artikulací, kterou měla klientka tendenci zjednodušovat, a tak docházelo nejčastěji k různým elizím a asimilacím hlásek. V mnoha replikách tím byla rekonstrukce mluveného projevu do psaného značně ztížena.

Elize hlásky

Př. 1: Tak můžeme se podívat?

moem-

Elize fonému *ž* uprostřed slova v tomto případě vznikla pravděpodobně nedostatečnou artikulací. Zkrácení slova tímto způsobem není obvyklé.

Fonémická parafázie

Př. 1: No a tady na této fotce je (jméno), manžel. Na vojně, dole v čepici.

kuchti-

Cože?

chuchlili- kuchtil

Fonémy *ch* a *k* jsou obě neznělé veláry, tedy tvořeny na měkkém patře. Liší se ale z hlediska způsobu vzniku. Foném *ch* je hláska třená, zatímco *k* je hláska ražená.

Hezitační zvuk

Př. 1: To je Vaší maminky sestra?

eeh

Problémy s artikulací

Př. 1: V kterém roce jste se narodila?

já ne- eh- já [] třicet tyži

Slovo čtyři je poměrně náročné na artikulaci. Klientka upustila první hlásku *č* a vibrantu *ř* změnila v postalveolární poloraženou hlásku *ž*.

Cirkumlokace a sémantické parafázie byly nejvýraznějšími aspekty lexikálně-sémantické roviny jazyka. Klientka měla problém vzpomenout si na správné výrazy, a tak měla tendenci je buď vyjadřovat opisnými výrazy, anebo zvolit sémanticky podobný výraz. Klientka měla spíš chudší slovní zásobu, často užívala výplňkové slovo *no*.

Anomie (neschopnost vybavit si jméno dříve známé)

Př. 1: Jako dceru (jméno)?

no máme aj (jméno) aj (...) jak sa v tom vyzná já nevím

Tady vidíme, že klientka sdělila jméno své jedné dcery, ale na druhou si nemohla vzpomenout. Význam výpovědi *jak sa v tom vyzná já nevím* můžeme považovat za sémantickou parafázi.

Cirkumlokace

Př. 1: Televizi. Dáme ji potíšeji nebo ji vypneme? Co?

nó, já já m- mám takové z- nah-, to, na tů televizu a na to a-

Př. 2: A kdo to je?

f- (...) toto je (...) c- céra mojej maminky sestra

V prvním příkladu se klientka nejspíš snažila popsat ovladač k televizi, kterým ji lze vypnout. Můžeme si všimnout nadužívání deiktik při opisu a nedokončené výpovědi, tedy apoziopese. V příkladu 2 klientka nejdříve složitě popsala příbuzenský vztah (*dcera mojí maminky*) a až poté jej jednoduše a jednoslovně pojmenovala (*sestra*).

Sémantická parafázie

Př. 1: Dívejte, vy máte tady něco schované pod postelí, na něčem sedíme. Dívejte se, co vylovím. Vy máte nějakou krásnou knížku. Co to je za knížku?

mm to bylo chvílu

Př. 2: No a paní (jméno), vy jste se narodila v kterém roce?

t- třicet []

34?

no, jo, je to ma- málo

Př. 3: Za svobodna jaké jste měla příjmení?

va- já nevím já si eh t- tolik ne- netrůfám na všecko

Př. 4: A který to je na této fotce?

já t- já nevím já sa tak neo- neoíňuju

Př. 5: Tady je ale, paní (jméno), napsané (jméno), manžel, na vojně.

no: oni mně to tak pocachtali tady ty to

Př. 6: a v- vdá- já kdy sem sa- ih- d- vdávala la nevím nev- nemám to tam zanesené

Příklad 1 popisuje situaci, kdy maminka vytáhla vzpomínkovou knížku s fotkami klientky z dávné doby, proto lze usuzovat, že klientky sdělení (*to bylo chvíli*) mohlo znamenat něco ve smyslu, že *to už je dávno*. Oba výrazy se vztahují k času. Stejně tak v druhém příkladu se klientka vyjadřuje k roku, ve kterém se narodila, a lze předpokládat, že zde bylo zamýšleno místo slova *málo* jeho antonymum *hodně*. V příkladu č. 3 si všímáme výběru slova *netruřím*. Zamýšlený přísudek mohl být *nepamatuji*, šlo by tedy o záměnu v rámci jednoho slovního druhu. Rozuměně *neoiňuju* v příkladu 4 je slovo, které má formu vyskloňovaného slovesa a našim odhadem je, že záměrem bylo vyslovit slovo *neorientuju*. Vlivem nedostatečné artikulace však vzniklo slyšené *neoiňuju*. Pro upřesnění, v tomto případě by se tedy nejednalo o parafázi sémantickou, ale fonémickou. Pátým příkladem parafázie je slovo *pocachtali*, jehož smysl odhadujeme jako *popletli*. V této situaci si totiž maminka a klientka prohlížely fotku jejího manžela z vojny a klientka trvala na tom, že se jedná o jejího syna. Mimo jiné si všímáme i nadměrného užití deiktických výrazů (*to, tak, tady, ty, to*), které je také typické pro Alzheimerovu chorobu. Poslední příklad je situace, kdy se maminka klientky ptala, kdy se vdávala, proto usuzujeme, že slyšené *nemám to tam zanesené*, znamená buď *nemám to tam zapsané*, anebo *nepamatuji si*.

Klientky projev byl velmi nesourodý, a tak jsme z hlediska morfologie a syntaxe pozorovali především nedokončené a neplynulé výpovědi s častým zadržáváním nebo perseverací. V mnoha výpovědích zcela chyběly prostředky k zachování koheze textu a vlivem toho byla i výpovědní hodnota mnoha replik nulová.

Agramatismus

Př. 1: *Jak se to vyvine? Co jak se vyvine?*

no (..) to byste mně to byste mně nepověděl

Já bych vám to nepověděla?

Př. 2: *Co to bylo?*

heh to byly: no: časopise

Kromě samotného agramatismu – konkrétně nesprávně zvoleného rodu verba *nepověděl* – si v příkladu 1 všímáme také pauzy v řeči a opakování části výpovědi *to byste mně*. V dalším příkladu je negramatický tvar plurálu *časopise*. Správné je skloňování podle vzoru *hrad*, tedy *časopisy*.

Apoziopeze

Př. 1: to sů moji syni a to s- se: vnůča tady s ty-

Př. 2: *A tady z těchto slečen nejste žádná vy?*

noo tot- to- mm ta- (...)

Př. 3: už su pryč u- už ňa nikde ani tam ani tam j- já su je

Př. 4: *Poznáte toho pana faráře?*

nep- (...)

Tady si lze zamýšlenou odpověď klientky poměrně lehce odvodit ve čtvrtém příkladu, i přesto, že jsme slyšeli jen zápornou předponu *ne* a začátek kořene verba *poznat*. V ostatních příkladech už to tak exaktní není.

Elize jazykové jednotky

Př. 1: *Když jste říkala, že jste pryč, tak kde myslíte, že jste pryč?*

a:le nepřišel

Kdo nepřišel?

nepřišla

I po opakované otázce chybí podmět. Klientka pouze změnila rod verba z maskulina na femininum.

Nadměrné užívání deiktických výrazů

Př. 1: *Kdo to je tady toto?*

no: to mi tam ta ten

Nestandardní slovosled

Př. 1: n- no jako odchod do důchodu

Odchod do důchodu?

myslím já

Přesto, že český jazyk umožňuje poměrně velkou variabilitu slovosledu, standardní a bezpříznakové je umístění podmětu před přísudkem. Takto postavený slovosled (*přísudek – podmět*) je příznakový a důraz by byl kladen na informaci na konci věty, tedy, že myslím *já*, a ne nikdo jiný. Vzhledem ke kontextu ale víme, že o tento případ se nejednalo.

Nonfluentní výpověď

Zde zařazuji všechny příklady těžkopádné řeči s častým zadrháváním a minimální výpovědní hodnotou.

Př. 1: *To by vám bylo zima. Tam je zima venku.*

toš ne ve- no- v- ven

Tam je zima, paní (jméno).

to, coj- eh s tych-

Př. 2: eh. já su m- tu- nejzu- m- no na tom m- m- mom- nom mojí profesi tak zav-
ví- he- nem- nehlída- (...) nem- nemožu sa rozeznat na ty tady na to na eeh
zaj- je- u- jak s- sa zkrátka vyvine to

Př. 3: *Jaká je to rodina?*

já- j- j- já v- já- j- ne- ne- ni- tak teď ne [] a já nejsu take tak

Př. 4: *A tady na této fotce nejste vy, když jste byla u svatého přijímání? Nejste toto vy?*

je by- h- o- o- po- m- o- m:

Př. 5: *Nevzpomenete si, že?*

Toš to je to takové nm- ti ty my ty [] no [] ten te- m- by- m- m- u- (..) já vám
mosím dat toho toho lista na dyž si byl no já to neh- nevím

V těchto výpovědích můžeme sledovat hned několik charakteristických jevů. Kromě častého opakování slabik si všímáme také snahy o produkci výpovědi, která však sémanticky postrádá smysl. Je možné uvažovat, že například v příkladu 2 výraz *nemožu sa rozeznat na ty tady na to* měl znamenat něco v tom smyslu, že si klientka nemůže zvyknout a šlo by tedy o sématickou parafázi, kterou v přepisu vidíme několikrát. Stejně tak v části výpovědi *jak s- sa zkrátka vyvine to* lze opět odhadovat, že klientka mluví o tom, jak se vyvine nějaká situace. Jaká, to nevíme, protože podmět byl nahrazen neurčitým pronomenem.

Opakování slabiky

Př. 1: *Tak se podíváme co tam je, jo? Tak toto je fotka z (obec).*

toto je to ná- návojná

To je Návojná, aha. Ale tady je napsané dolů pod tím (obec).

no o- oni to při- přepisovali

Př. 2: *No a dívejte. Jste toto vy na té fotce?*

no t- t- (.) po- poznám ale

Př. 3: *Poznáte tady na této fotce někoho?*

to po- to by- by- vy- my- m- ně- po- poznala ale tady te- toto ne

Zde vidíme hned několik případů opakování slabik. Někdy se může jednat o korekci, která je v mluveném projevu běžná. V první ukázce jde například o korekci prefixu, tedy *ne připisovali, ale přepisovali*. V klientčině odpovědi (př. 3) lze odhadnout, že v první části klientka odkazovala k jiné fotografii, na které někoho poznala, ale na té aktuální nepoznává nikoho (*ale tady te- toto ne*).

Perseverace

Př. 1: Jak se máte, paní (jméno)?

eeh toš- jakdyž psa bili. jak dy- jakdyž blíží psovi

Př. 2: Na této fotce. Toto jste vy nebo tady toto je vaše sestra?

no cobyne toto je moja sestra toto toto

Př. 3: Mana? Kdo je Mana?

to ten co s co s ste co ste vy uka-

V prvním příkladu mohla klientka větu opakovat za účelem korekce. Mimo jiné si můžeme všimnout dialektismu, konkrétně slova *blížít*, které je podle Slovníku nářečí českého jazyka (2016) moravismem. Další dva příklady demonstrují vícero abnormalit najednou. Zaprvé si všimáme použití deiktik *toto*, *to* a *ten*, zadruhé opakování slov, tedy perseveraci, a zatřetí apoziopseze, tedy nedokončené výpovědi (*uka-*).

Telegrafický styl

Př. 1: Toto jste vy a toto je kdo?

sest- mo- moja sestra, ty dvě

Opět si můžeme všimnout několika znaků – ztráty koheze, elipsy přísudku, opakování slabik. Lze sledovat také roztržitý myšlenkový pochod klientky, tedy nejspíš: *To je sestra. Moje. Moje sestra. Ty dvě jsme já a moje sestra.*

Ztráta koheze a koherence

Př. 1: Mm, tak ještě se podíváme dál, jo? Mm, poznáte tady někoho?

m: ne to nepoznám nedašov

Př. 2: Vy kdy jste se vdávala. V kterém roce, nevíte?

no kdy v kte- ja- eeh- nevím [] kdy sem sa třic- třicet čtyry sem sa n-
narodila no

V prvním příkladu vidíme nekoherentní výpověď, kde klientka nejdřív tvrdí zápor, že fotografii nepoznává a vzápětí bez klesavé intonace říká název obce. Druhý příklad ukazuje několik nedokončených výpovědí, které na sebe navazují, ale dohromady netvoří kohezivní výpověď, byť jde jejich význam poměrně jednoduše rozklíčovat.

Z hlediska paradigmatické jazykové roviny lze říct, že klientka byla spíše pasivním komunikantem, neiniciovala konverzaci a příliš nesdělovala nové poznatky. Našim otázkám často neporozuměla a vytrácela téma aktuální rozmluvy.

Emfáze

Emfází chápeme kladený důraz související s citovým rozpoložením. Zajímavé je, že tuto větnou strukturu dokázala klientka říct plynule bez jakéhokoli zadržnutí.

Př. 1: Myslíte, že toto jste vy? Nepoznáváte se?

m: m: nemám brýle

Nemáte brýle. Tak já se podívám. Dívejte, tady jsou brýle, tady. Já vám dám brýle. Tak.

jéžiš to je škaredé

Dezorientace, irelevantní výpovědi

Př. 1: Dobrý den, paní (jméno). Já vám vypnu televizi, můžu vypnout televizi?

co

Můžu vypnout televizi?

šak, to není moja

To je vaše televize.

je?

Ano.

ano?

Př. 2: Ale to máte krásnou knížku.

mh s- snažila sem sa

Během rozhovoru došlo k několika situacím, kdy výpovědi klientky nebyly relevantní. V prvním příkladu se klientka diví, že jí patří televize na jejím pokoji, v dalším jí maminka chválí knížku, kterou dostala darem, a klientky odpověď implikuje, že ji tvořila sama.

Neporozumění

Př. 1: A vzpomenete si v kterém roce jste se vdávala?

co

V kterém roce jste se vdávala. Nevzpomenete si?

já nevím co

Nevíte, kdy jste se vdávala? Nevzpomenete si?

na ah moja sestra? ano?

Př. 2: už su pryč u- už ňa nikde ani tam ani tam j- já su je

Kde pryč myslíte?

co

Kde pryč jste? Kde jste pryč když říkáte, že jste pryč? (..) Tak sundáme brýle, jo?

co ste sa t- to ptala?

Do této sekce nezařazuji situace, kdy se klientka zeptala *co*, maminka jí otázku zopakovala a klientka odpověděla. V těchto případech může být na vině právě špatné slyšení.

Vytráčení předmětu mluvy

Př. 1: *To jste vy? No téda. Vy jste byla nádherná jak herečka.*

no

Nó.

máme aj (jméno)

Máte (jméno)?

no

Jako dceru (jméno)?

no máme aj (jméno) aj (...) jak sa v tom vyzná já nevím

Př. 2: up- upl- uplně su zmatená, toš pověš neco, není ni- není nikoho, narozená si si sa su šestého listopadu tis- tisíc devětset ha

Kolik?

ko- do já do jastřabí já to mám snadné a- ale já su z toho sama já z týchto re-receptů zs-

Klientka mění téma bez uvedení komunikanta do tématu. Jak vidíme v příkladu 1, klientka zničehonic sděluje, že mají i dceru a říká její jméno, chybí zde ale komunikační kontext. Spojka *aj* implikuje předchozí konverzaci o potomcích, ta však neproběhla. V příkladu 2 klientka najednou uprostřed výpovědi sdělila mamince, kdy byla narozena, což bylo tématem konverzace již před časem a v této situaci tato informace nijak nenavazovala. Stejně tak je to se sdělením *já do jastřabí já to mám snadné*, které se také nijak netýká předchozí konverzace.

Ztráta sensitivity vůči komunikačnímu partnerovi

Př. 1: *Jdeme si sednout? Pojd'te si sednout, pojd'te.*

mně sa nechce

Pojd'te si hačnout, pojd'te. Pojd'te tady, já si sednu za vámi. Můžu? Tak, pojd'te si sednout, jo? Jste celá nějaká roztřepaná.

ale šak poďme m- ven

Klientka D

U klientky D jsme nenašli žádné výrazné znaky ve foneticko-fonologické jazykové rovině. Její repliky byly kratší, často šlo pouze o jednoslovné odpovědi typu *ano/ne*, nebo klientka v odpovědi zopakovala, co slyšela v otázce (tzv. echolálie), jak můžeme vidět níže v příkladech z lexikálně-sémantické jazykové roviny.

Anomie

Př. 1: A ten druhý syn jak se jmenuje?

nevím už

Př. 2: A ty dcery teda máte kolik, dvě?

ano

A jak se jmenují?

(jméno)

A ta druhá? (...) A ta druhá, jak se jmenuje?

nevím

Echolálie

Následující příklady ukazují tendenci klientky opakovat poslední slyšené slovo repliky komunikačního partnera. Tento jev může dokazovat neschopnost tvořit nová slovní spojení a sdělovat nové myšlenky. U klientky D byl tento jev nejvíce patrný.

Př. 1: Jo? A co nového? Co nového?

co nového (..) nevím

Př. 2: A co máte ráda?

řízky

Řízky? Mm, a jaké? Kuřecí nebo vepřové?

vepřové

Př. 3: Jaké buchty? (...) Jaké buchty? (...) Tvarohové?

tvarohové

A povidlové?

povidla

Př. 4: Děkuju, ať se Vám daří. Tak nashledanou.

nashledanou také

Mějte se pěkně, sbohem.

sbohem.

Z hlediska morfolgie a syntaxe jsme neměli tolik možností si jednotlivých jevů vůbec všimnout, jelikož klientka volila velmi strohé a jednoduché syntaktické struktury. I v takto jednoduchých strukturách však často volila nestandardní sled slov.

Agramatismus

Př. 1: A návštěvu jste měla nějakou? Byl tady za Váma někdo? (..) Co, měla jste nějakou návštěvu, paní (jméno)? (..) Chodí tady za Váma někdo? (..) Nechodí za Váma nikdo?

ne, nechodím

Tento agramatický jev mohl vzniknout také možnou chybou porozumění.

Př. 2: A kde bydlí?

tam v lesi

Př. 3: A jak se jmenovaly?

jedna nám umřela

Umřela? A co se jí stalo?

no: (..) jela v autě a zabil si

Apoziopeze

Př. 1: Synů máte kolik?

synů (...)

Př. 2: Přivezly Vám něco dobré?

pomeranče a (..)

Nestandardní slovosled

Všechny příklady níže mají podobnou strukturu. Syntaktická dvojice začíná záporným slovem *ne* a je následována větným členem, který tento zápor rozvíjí. Standardní struktura by začínala právě tímto rozvíjejícím větným členem.

Př. 1: Kdo to byl ten, co řídil, nevíte?

ne už

Př. 2: A to jste si postavili domeček? (..) Vy jste si ve (obec) postavili domeček?

ne ani

Př. 3: A kde jste měla třeba svatbu, to si taky nepamatujete? (..) Paní (jméno), kde jste měla svatbu? Nepamatujete si? Nevzpomínáte si?

né už

Perseverace

Př. 1: A kolik?

dvoje, dvě

Vložení jazykové jednotky

Př. 1: A kolik má roků?

kolik může mět, já včil on nevím

Klientka do své výpovědi vložila pronominum, odkazující pravděpodobně k jejímu manželovi, který byl tématem rozmluvy.

Z hlediska paradigmatické jazykové roviny zmiňují především irelevantní výpovědi s nulovou pravdivostní hodnotou. Klientka byla rozhodně pasivním partnerem v komunikaci, často reagovala až na zopakovanou otázku, a to jen velmi stroze. Iniciace rozhovoru ze strany klientky nebyla žádná.

Dezorientace, irelevantní výpovědi

Ve zmiňovaných příkladech si klientka několikrát odporuje – nejdřív, když říká, že má jen syny, později ale zmiňuje dcery, dále když v jedné replice tvrdí o dané osobě, že je jejím synem, hned další replikou to však popírá, nebo když konstatuje, že její babička, maminka i ona mají všechny osmdesát let.

Př. 1: A kolik máte dětí paní (jméno)?

kolik? tři nebo čtyři

Tak tři nebo čtyři? (..) A jak máte.. cěrky? chlapce?

chlapce

Př. 2: A které děcka Vám pomáhaly?

cěrky

A vy jste měla aj dcery?

ano

Př. 3: (jméno), nechodí za Váma (jméno)?

chodí

A to je kdo ten (jméno)? (..) Kdo to je ten (jméno)?

kdo?

Kdo je (jméno)? (..) Kdo je (jméno)?

syn

To je Váš syn?

ne

A kdo to je? (..)

babičky

Babičky syn?

ano

Vaše babička ještě žije?

ano

Ano? A kolik má roků?

osumdesát

A vy máte kolik roků?

také

Vy máte taky osmdesát? No a Vaše maminka má kolik?

osumdesát

Taky osmdesát?

ano

Ztráta sensitivity vůči komunikačnímu partnerovi

Zde zařazuji příklady, kde je patrná klientčina pasivní role v rozhovoru. Její odpovědi byly nejčastěji jednoslovné, nijak rozvítené a často odpovídala pouze slovy *ano/ne*.

Př. 1: Už nevíte. A pekla jste třeba buchty?

ano

A jaké? (..) Jaké jste pekla buchty? (..) Paní (jméno), jaké jste pekla buchty?

vdolky

A ještě byste si vzpomněla, jak se to dělalo?

no:

Tak mně řekněte, já to neznám. Jak se dělaly vdolky? Jak se pekly? Co jste do nich dávala? (..) Paní (jméno), co jste dávala do vdolečků, když jste pekla vdolky? (...) Nevzpomenete si?

ne

Klientka E

Ani u klientky E jsme nenašli žádné značné jevy na foneticko-fonologické a jazykové rovině. Nutno říci, že pokud došlo k fonémickým změnám, šlo pouze o vliv nářečí (např. vložení koncového fonému ve slově *jakej*). Stejně tak v lexikálně-sémantické rovině si všímáme především dialektismů nebo slov zastaralých. Klientka také často používá k souhlasu výraz *baže*.

Z hlediska morfologie a syntaxe jazyka byla značná tendence používat spíše jednoduché větné struktury.

Perseverace

Př. 1: A vy tam chodíte?

toš chodím: sem mosela sem si od mamky peníze vypošťat' na autobus []
peníze a

Kromě opakování slov *sem* a *peníze* si všímáme také nedokončené výpovědi a moravismu *vypošťat'*, tedy půjčit.

Telegrafický styl

Př. 1: Jak dlouho už jste v Naději, paní (jméno)?

jak v naději? jakej

Př. 2: A kolik máte dětí?

tři

Tři? A jak se jmenují?

a už sů velicí

Už jsou velicí?

baže. (jméno) je. [] je. (jméno). (jméno)

V druhém příkladu nejdříve klientka nenavázala na moji poslední repliku, v pozdější se k ní však vrátila a atypickou větnou stavbou mi odpověděla jména svých dětí. Když tato jména s účelem zachování anonymity změním a přepíšu její repliku, zněla takto: *baže. Adam je. Eva je. Adam. Eva.*

Co se týká sociálních aspektů, měla konverzace výpovědní dynamismus. Značnou část konverzace dominovaly klientky irelevantní výpovědi, kdy se mě snažila přesvědčit, že potřebuje jet pryč, sháněla peníze na autobus a stěžovala si, že peněženku má zamknutou v almaře a klíč má její maminka. Na svém si trvala i poté, co jsem se jí pokoušela tyto informace vyvrátit.

Dezorientace, irelevantní výpovědi

Př. 1: šak já jdu pryč

Jo, jdete? A kam jdete?

do (obec)

Do (obec)?

nó

A jak byste tam šla?

cože?

Však ted' je zákaz návštěv i vycházení z budovy. Ted' se nemůže.

tak do (obec) jedu včil aj autobusem

Autobusem? A jak je to daleko?

toš kúsek, ze štyry kilometry

Jo? A vy tam chodíte?

toš chodím: sem mosela sem si od mamky peníze vypošťať na autobus []
peníze a

Př. 2: Tak to musíte počkat s tou návštěvou.

šak já potřebuju pošťať peníze na autobus od mamky

No, ale stejně nemůžete jít na autobus. Od koho?

od mamky mojí

A ta je kde?

v (obec), šak já su z (obec)

První i druhý příklad popisují situaci, kdy chtěla klientka jet autobusem do své asi 30 km vzdálené rodné obce. Na cestu si chtěla půjčit peníze od své maminky, která již nežije.

Př. 3: Dneska tady byla na noční moje mamka, že?

já nevim

Nevíte?

já sem byla doma

Vy jste byla doma? Aha.

v noci sem byla doma

Př. 4: Čekáte na sestřičku?

né

Ne? A na co?

ten autobus v kolik jede?

V kolik jede autobus?

nevíte, že?

Jó, to nevim. Já nevim, jestli ted' vůbec jezdí autobusy, víte?

co?

Nevím, jestli ted' vůbec jezdí autobusy.

šak do práce? by měly jezdit ne?

No nějaké by asi měly jezdit, ale fakt si nejsem jistá.

mm tak [] já nemožu najít ani peněženky ani tašku ani nic nic nic [] ani tašku ona má klíč od almara a není doma a nevím kde je

I poslední – tedy čtvrtý – příklad jsem zařadila do paradigmatické jazykové roviny. Najdeme tady však i spoustu prvků na rovinách lexika i morfologie. Z lexikálního hlediska jsou zajímavá slova moravského nářečí, jako *nemožu*, *klíč*, příznakové skloňování slova *peněženka* (nejde o plurál) či dnes už snad historismus – slovo *almara*. Dále si všimáme opakování slov, tedy perseverace a neschopnosti posunout se ve výpovědi.

Neporozumění

Zde uvádím několik málo příkladů, kdy jsem svou repliku z důvodu špatného porozumění klientce opakovala.

Př. 1: A jak byste tam šla?

cože?

Př. 2: A víte, že ted' se nemůže chodit z budov?

cože?

Př. 3: Čekáte na sestřičku?

cože?

Srovnání klientů

V následujících odstavcích shrnu a porovnáám specifika jazykových projevů klientů a doplním je o tabulky, kde zaznamenávám, kteří klienti zmiňované jevy používali. Tyto jevy jsem pro přehlednost rozdělila opět podle jazykových rovin. Z tabulek je patrný rozvoj jazykových specifíků a srovnání mezi jednotlivými klienty. Jelikož se lišily velikosti transkriptů, neuvádím přesné statistiky o výskytu, uvedu pouze, kteří klienti daný jev používali. I tak lze pozorovat, v jakých jazykových rovinách a u jakých klientů byly specifické deficity v řeči nejvíce znatelné.

Foneticko-fonologická jazyková rovina

Mezi nejčastěji pozorované jevy patřily různé změny hlásek, často spojené s nářečím. Ty jsme pozorovali u všech klientů. U klientek B a E byla řeč bez větších abnormalit. Nejvíce prvků jsme našli při analýze projevu klientky C. Její projev byl neplynulý, řeč velmi namáhavá, artikulace nedostatečná a tím pádem i sémantika sdělení často nejasná.

	A	B	C	D	E
dlouhé a časté pauzy v řeči					
fonémická parafázie					
hezitační zvuk					
problémy s artikulací					
změny hlásek (asimilace, disimilace, elize...)					

Tab. 2: Specifika jazykových projevů na foneticko-fonologické jazykové rovině

Lexikálně-sémantická jazyková rovina

Co se lexika týká, pozorovali jsme nejčastěji tendence klientů používat opisné výrazy tehdy, když si nemohli na dané slovo vzpomenout, v jiném případě použití slov, které bylo tomu zamýšlenému podobné z hlediska fonetického či sémantického. Příčinami těchto jevů může být částečně omezená slovní zásoba. „V průběhu vývoje Alzheimerovy choroby dochází k zapomínání jmen, pojmů, k podstatnému snížení slovní zásoby. Nemocní zapomínají jména, ale i tváře (prosopagnozie), poznání objektů je celkově ztíženo.“⁸ Klienti si mohou v rámci hledání správného slova tvořit novotvary, tzv. neologismy. Toho jsme si však všimli jen zřídka a pokud, vznikaly spíše nedostatečnou artikulací. U dvou klientů jsme pozorovali tzv. echolálii, kdy klient opakoval repliku komunikačního partnera, přičemž u klientky D byl tento trend výrazný. Obsah slovního sdělení byl v případě většiny klientů snadno rozpoznatelný, pouze u klientky C byla obsahová stránka projevu vlivem mnoha jazykových deviací téměř nečitelná.

	A	B	C	D	E
anomie					
augmentativum					
cirkumlokace					
dialektismy					
echolálie					
paronymum					
používání cizích výrazů					
sémantická parafázie					

Tab. 3: Specifika jazykových projevů na lexikálně-sémantické jazykové rovině

⁸ JIRÁK, Roman, Iva HOLMEROVÁ, Claudia BORZOVÁ a kolektiv. *Demence a jiné poruchy paměti*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2454-6, s. 32

Morfologicko-syntaktická jazyková rovina

Z hlediska stavby slov a vět byly anomálie jazyka obecně nejvýraznější. Od drobných gramatických chyb až po věty, které byly po formální i obsahové stránce velmi nesourodé. Velmi výrazným trendem bylo ulpívání na určitých výrazech a neschopnost posunout se dál ve výpovědi, v jiných případech výpovědi nedokončovat. U většiny klientů jsme pozorovali nestandardní syntax, zejména tendenci klást rozvíjející větný člen za člen řídící. Mnoho větných členů postrádalo prvky konektivity, byly mechanicky kladeny za sebe a mluvíme tedy o tzv. telegrafickém stylu mluvy. Nejvýrazněji dotčené byly projevy klientů A, B a C, přičemž projev klientky C v určitých pasážích téměř postrádal syntaktickou strukturu a v pomyslné škále rozvinutosti postižení stojí ze všech pěti na přední příčce.

	A	B	C	D	E
agramatismus					
anakolut					
apoziopeze					
elize jazykové jednotky					
nadměrné užívání deiktických výrazů					
nestandardní slovosled					
nonfluentní výpověď					
opakování slabiky, zadržávání se					
perseverace					
telegrafický styl					
vložení jazykové jednotky					
ztráta koheze a koherence					

Tab. 4: Specifika jazykových projevů na morfologicko-syntaktické jazykové rovině

Paradigmatická jazyková rovina

Když se soustředíme na jazykové projevy z hlediska sociální interakce, vidíme v projevech značné rozdíly. Od velmi aktivních partnerů v komunikaci (klienti A a B), až po pasivní komunikační partnery C a D, kteří obtížně a jen minimálně sdělovali nové informace. Jejich řeč byla plná dlouhých pauz a odmlk bez náznaku iniciace nových témat. V tabulkách vidíme korelaci mezi poruchou krátkodobé paměti a opakováním již známých informací u klientů A a B, kteří byli sice aktivními partnery, často však bez uvědomění opakovali repliky se stejnou výpovědní hodnotou. Mimo to však dokázali žertovat a na naše repliky adekvátně reagovali. U všech klientů jsme pozorovali irelevantní výpovědi, známky dezorientace nebo nonsens. Pidrman (2007, s. 37) zmiňuje tzv. konfabulace, kdy je výpadek paměti pacienta kompenzován smyšlenou informací. Tyto konfabulace se objevují až spíše v pokročilých stádiích nemoci. Z výsledků je patrné, že všechny nedostatky v řeči se nějakým způsobem promítají do sociální interakce klienta a razantně sťažují jeho komunikaci s pečující osobou a okolním světem.

	A	B	C	D	E
emfáze					
dezorientace, irelevantní výpovědi					
minimum slovně sdělených myšlenek					
monologizace dialogu					
neporozumění					
nonsens					

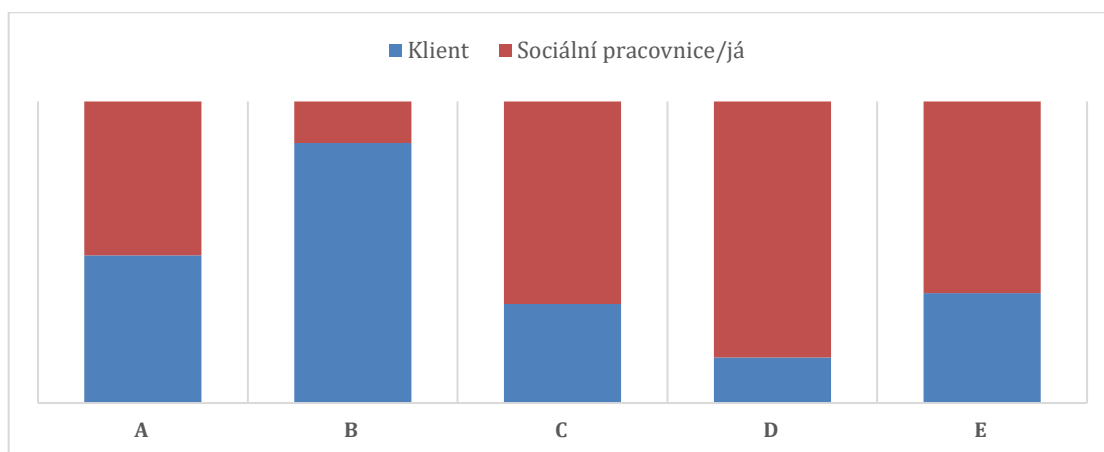
opakování již známé informace	■	■			
pasivní partner v komunikaci			■	■	
porucha krátkodobé paměti	■	■			
selhávání v iniciaci konverzace			■	■	
vytrácení předmětu mluvy		■	■		
ztráta sensitivity vůči komunikačnímu partnerovi			■	■	
žertování	■	■			

Tab. 5: *Specifika jazykových projevů na paradigmatické jazykové rovině*

Kvantitativní analýza

Výše zmíněné poznatky jsme se pokusili také kvantifikovat, a to buď za pomoci online softwarového programu QUITA, dostupného na webu www.quitaonline.com nebo svými metrikami. Následující tabulka 6 udává poměr znaků replik klienta a mě nebo mé maminky, které jsme zrovna rozhovor s klientem vedly. Záměrně jsem nepracovala s počtem slov, ale znaků, jelikož u některých klientů docházelo například k častému zadržávání a opakování slabik, které by byly započteny jako individuální slova a výpočet by zkreslovaly. Transkribovanou konverzaci jsem rozdělila na repliky klienta a mě nebo maminky a srovnala počty znaků těchto replik za účelem porovnání aktivních nebo pasivních rolí klientů v konverzaci.

Běžně v konverzaci dvou osob předpokládáme, že „*hovoří mluvčí A a jakmile svou repliku ukončí, nastupuje na jeho místo mluvčí B, který byl prve posluchačem a novým posluchačem se stává původní mluvčí A*“⁹. Vzniká tak řetězec replik, tzv. sekvence, předpokládající vždy reakci posluchače, který se tak stává novým mluvčím. Jestliže se dá říct, že se aktivní a pasivní role mluvčích s relativní pravidelností střídá, mluvíme o tzv. dialogické komunikační události (Kořenský, Hoffmannová, Müllerová, 1987, s. 59). V praxi však může dojít k několika anomáliím.

Tab. 6: *Poměr znaků sdělení klienta/klientky a sociální pracovnice/mě*

Tabulka 6 jasně graficky znázorňuje poměr sdělení klientů a mě nebo mé maminky, které jsme rozhovor vedly. V případech klientů A a E vidíme zhruba rovnoměrné rozdělení replik. Klientka B ukazuje výraznou převahu role mluvčího. Dialog lze v tomto případě považovat za tzv. komunikační událost monologickou, kdy se jeden z mluvčích svým soustavným řečovým jednáním na komunikaci aktivně podílí, zatímco druhý mluvčí zastává

⁹ JURKA, Michal, Petra MARTÍNKOVÁ a Michaela ROUBÍNKOVÁ. *Konverzační analýza (nejen) po česku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4355-3, s. 20.

spíše pasivní roli (Kořenský, Hoffmannová, Müllerová, 2013, s. 8). Opačný případ pak vidíme u klientek C a D, které se na konverzaci podílely spíše pasivně. Klientka C obtížně tvořila jakákoliv sdělení, téměř neiniciovala konverzaci, zdrhávala se, volila krátká slova. Klientka D odpovídala ve většině případů jednoslovně, často echolálií, někdy vůbec. Z toho důvodu moje maminka otázky téměř vždy opakovala a vidíme tedy minimální podíl klientky D na konverzaci.

TEXT	TOKENS	TYPES	TTR	ENTROPY	RR
A	2482	846	0.340854	8.4037	0.008414
B	5796	1520	0.26225	8.677216	0.008568
C	607	240	0.395387	6.895261	0.018773
D	229	108	0.471616	5.854253	0.041704
E	193	98	0.507772	6.253351	0.017316

Tab. 7: Indexy kvantitativní lingvistické analýzy

Tabulka 7 udává výsledky analýzy textů v programu QUITA prostřednictvím kvantitativních indexů. Poměr typů a tokenů, tedy souboru jazykových jednotek a jejich konkrétních realizací, je vyjádřen tzv. TTR (*type token ratio*) indexem. Jeho hodnota je tím větší, čím je slovník bohatší, přičemž může nabývat hodnoty mezi 0 a 1. Čím více jsou slova v textu opakovaná, tím více se index blíží nule a naopak. Tato metrika však silně koresponduje s délkou jednotlivých textů a kratší texty tak falešně nabývají hodnot lexikálně bohatých textů (texty D, E). Bohatství textu nám tedy ukazují spíše hodnoty entropie a tzv. *repeat rate*. Index ENTROPY reflektuje entropii, tedy hodnotu pro tzv. neurčitost, nepředvídatelnost nebo diverzitu textu. Čím je entropie vyšší, tím diverzifikovanější text je. Čím je naopak nižší, tím je předvídatelnější. Index RR měří tzv. *repeat rate* neboli míru opakování slov. Logicky, čím menší hodnota RR je, tím je slovník diverzifikovanější, bohatší. V obou těchto výpočtech vychází jako nejchudší lexikon klientky D, která odpovídala většinou jednoslovně, často pouze slovy *ano/ne*. Naopak jako slovně nejbohatší texty vychází transkripty řeči klientů A a B. K podrobnější analýze by bylo vhodné zvolit texty s přibližně stejnou délkou.

Závěr

Cílem této práce bylo identifikovat specifika projevů v textech osob s neurodegenerativními onemocněními, analyzovat, jakých anomálií se v jazyce typicky dopouští a zároveň sledovat a pokusit se srovnat trendy změn v korelaci s rozvojem postižení. Lingvistická analýza jazykových projevů nám může poskytnout cenný zdroj při diagnostice a hodnocení kognitivních schopností. Sám pacient často není schopen rozeznat tyto změny na sobě sám, proto mohou poznatky sloužit blízkým nebo pečujícím osobám jako určitý vzorec jazykových abnormalit, kterých mají lidé s těmito onemocněními tendenci se dopouštět.

Kladně hodnotím volný přístup při nahrávání surového materiálu z naší strany, kdy jsme klientům nepokládali stejné a předem připravené dotazy. Mohli bychom jistě lépe srovnávat rozvinutí jejich postižení, zároveň jsme však takto získali představu o tom, která témata jsou jim samotným vlastní a čerpali z o to většího materiálu k analýze. Zároveň jsme byli senzitivní k jejich rozpoložení a pokud bylo evidentní, že je pro klienta rozhovor vysilující, ukončili jsme jej. Poznatky z těchto analýz nejsou jednoduše zobecnitelné, naopak nám ukazují širokou škálu aktuálních komunikačních schopností i nedostatků lidí s neurodegenerativními onemocněními. Aby byly výsledky lépe zobecnitelné, byl by potřebný větší vzorek respondentů. Příští výzkum by mohl také obsáhnout a analyzovat složku psaného projevu, kterou jsem ve své práci nezohledňovala. Dalším návrhem je sledovat vývoj specifik jazykového projevu v čase a udělat si představu o rozvoji vlivu nemoci na jazyk u konkrétního pacienta nebo pacientů s jednou konkrétní diagnózou, případně se pokusit pravidelným cvičením kognitivních schopností stav stabilizovat.

Závěrem dodám, že jsem moc ráda, že jsem mohla ve výzkumu pracovat s osobami s těmito onemocněními a být je v celé práci zmiňuji z důvodu anonymizace pouze zkratkovitě písmeny A až E, moc si vážím spolupráce každého z nich a vzniklý materiál považuji díky nim za velmi cenný.

Seznam použité literatury

BOSCHI, Veronica, Eleonora CATRICALÀ, Monica CONSONNI, Cristiano CHESI, Andrea MORO a Stefano F. CAPPÀ. Connected Speech in Neurodegenerative Language Disorders: A Review. *Frontiers in Psychology* [online]. 2017, (8), - [cit. 2021-3-24]. ISSN 1664-1078. Dostupné z: doi:10.3389/fpsyg.2017.00269

Dementia in Europe Yearbook 2019: Estimating the prevalence of dementia in Europe [online]. 2019. Luxembourg: Alzheimer Europe, 2019 [cit. 2021-4-12]. ISSN 978-99959-995-9-9.

FLANDERKOVÁ, Eva. *Čeština v afázii: teorie a empirie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4246-8.

HEPBURN, Alexa a Galina B. BOLDEN. The Conversation Analytic Approach to Transcription. SIDNELL, Jack a Tanya STIVERS. *The Handbook of Conversation Analysis* [online]. Blackwell Publishing, 2013, chapter 4 [cit. 2020-11-2]. ISBN 9781118325001. Dostupné z: https://www.academia.edu/1128693/Hepburn_A_and_Bolden_G_2013_The_conversation_analytic_approach_to_transcription

INGRAM, John C. L. *Neurolinguistics: An Introduction to Spoken Language Processing and its Disorders*. New York: Cambridge University Press, 2007. ISBN-13 978-0-511-35439-7

JIRÁK, Roman, Iva HOLMEROVÁ, Claudia BORZOVÁ a kolektiv. *Demence a jiné poruchy paměti*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2454-6.

JIRÁK, Roman a Jaroslava LAŇKOVÁ. Demence. *Doporučený diagnostický a léčebný postup pro všeobecné praktické lékaře* [online]. 2007, 1-10 [cit. 2021-4-5]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Roman-Jirak/publication/47048500_Demence/links/0deec529dd48c947b7000000/Demence.pdf

JURKA, Michal, Petra MARTÍNKOVÁ a Michaela ROUBÍNKOVÁ. *Konverzační analýza (nejen) po česku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4355-3.

KADERKA, Petr a Zdeňka SVOBODOVÁ. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*. 2006, XLIII (3-4), 18-51. ISSN 1212-5326.

KAŇOVSKÝ, Petr. Diferenciální diagnostika neurodegenerativních chorob doprovázených demencí. *Interní medicína pro praxi* [online]. 2003, (8), 5-12 [cit. 2021-4-2]. Dostupné z: <https://www.solen.cz/pdfs/int/2003/08/13.pdf>

KOŘENSKÝ, Jan, Jana HOFFMANNOVÁ a Olga MÜLLEROVÁ. *Analýza komunikačního procesu a textu*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-4032-3.

KOŘENSKÝ, Jan, Jana HOFFMANNOVÁ a Olga MÜLLEROVÁ. Metoda analýzy komunikačního procesu. *Naše řeč* [online]. 1987, 70(2), 57-69 [cit. 2021-4-30].

LEHEČKOVÁ, Helena. Afázie v lingvistice, lingvistika v afaziologii. *Časopis pro moderní filologii* [online]. 2016, (1), 7-22 [cit. 2021-4-2]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=709939>

- LEHEČKOVÁ, Helena. Neurolingvistika: předmět, metody a historie. *Slovo a slovesnost*. 1984, 45(2), 154-157.
- NEKVAPIL, Jiří. George Psathas: Conversation Analysis. The Study of Talk-in-Interaction [Recenze]. *Slovo a slovesnost* [online]. 1996, 57(1), 64-67 [cit. 2021-4-12].
- NEUBAUER, Karel a Silvia DOBIAS. *Neurogeně podmíněné poruchy řečové komunikace a dysfagie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-518-9.
- PIDRMAN, Vladimír. *Demence*. Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1490-5.
- RESSNER, P., J. HORT, I. REKTOROVÁ, A. BARTOŠ, R. RUSINA, V. LÍNEK a K. SHEARDOVÁ. Doporučené postupy pro diagnostiku Alzheimerovy nemoci a dalších onemocnění spojených s demencí. *Cesk Slov Neurol N* [online]. 2008, 2008(4), 494-501 [cit. 2021-3-24]. ISSN 1802-4041. Dostupné z: <https://www.csmn.eu/casopisy/ceska-slovenska-neurologie/2008-4/doporucene-postupy-pro-di-agnostiku-alzheimerovy-nemoci-a-dalsich-onemocneni-spojenych-s-demenci-49650/download?hl=cs>
- RUSINA, Robert, Radoslav MATĚJ a kolektiv. *Neurodegenerativní onemocnění*. Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3300-8.
- Slovník nářečí českého jazyka* [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. © 2016– [cit. 2020-2-11]. Dostupné z: <http://sncj.ujc.cas.cz>
- ZVĚŘOVÁ, Martina. *Alzheimerova demence*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-271-0561-8.

Přílohy

Přepis rozhovoru s klientem A

Dobrý večer, pane (jméno). Jaká?

good

Good?

good.

Good je co?

dobrá

Dobrá, aha. Nechce se Vám spinkat?

ne

Ne, ne. Co jste dělal celý den?

chytil chytal myši

Co jste dělal?

chytil myši

Myši. A kolik jste jich nachytal?

devadesát šest

Devadesát šest myší jste nachytal. A kde je máte?

sem jich snědl.

A kdo vám je připravil? Vy jste je jedl za syrova?

syrové

Pane (jméno)...

vy jste nejedla nikdy myš?

Ne.

tak to ochutnejte a uvidíte jaké je to dobré

Ale, vy si ze mě děláte srandu.

ne:

To jste určitě jedl tam v Kanadě.

v kanadě nebyly myši.

V Kanadě nejsou myši?

ne.

A co tam je?

čehoklováci

Co tam je?

čechoslováci

Ale to není havěť.

to je havěť ((smích))

Tak ale vy jste v tom případě taky havěť, vy jste tam byl. ((ironicky))

ano

((smích)) Pane (jméno). Tak mi něco povykládejte, jak jste se tam měl, co tam bylo...

v kanadě, dobře. já sem měl malířskú firmu

Jakou jste měl firmu?

malířskú.

Malířskú. Vy jste maloval pokoje.

ano. malíř a natěrač. okna, dveři, pokoje, všechno.

Vy jste byl vyučený tady v České republice malířem?

ne. já su vyučený lesák

Jo, vy máte tu lesnickou školu. Jak jsme se kdysi bavili, že máte tu školu v Hranicích...

no:

Tak, jak můj syn. Mm, aha, aha.

enomže tam nebyly peníze když sem skončil

Kde nebyly peníze?

eee u lesů

Mm.

ja nev- ja ja ja ja ja jak to má váš syn neskaj ale mysim že moc velice dobře neplatíja.

Víte co, on to má dobré, ale nepracuje tady. On žije v Krnově, ale jezdí... no, teď je někde v Třebíči a tam mají hodně práce. Tak teď je ten kůrovec, za vás asi kůrovec nebyl.

ne, ne.

Tak teď toho mají celkem hodně Takže možná díky tomu kůrovci má tolik práce, víte? ((smích))

no tak ať ať b- roste kůrovec

((smích)) Tak to zas ne, to zas chraňme lesy, že? No a tak to jste mně nikdy nedopověděl... vy jste tady vůbec v tom lese nepracoval?

mm no trošku (.) mysím rok a půl

Jenom tak málo, jo?

no potom sem utékl

No a to bylo z vaší hlavy nebo z hlavy vaší manželky?

já sem ju neměl manželku já sem ju neznal já sem ju poznal až v kanadě

Jo tak. Ona už tam byla nebo nebo vy jste tam byl první?

ona tam byla mysim tři měsíce přede mnů

Takže ona tam utekla tak, jak vy...

jo jo ale my sme sa poznali mysim sem byl v kanadě už skoro rok když sme sa poznali

Mm... tak mně o tom něco povězte. Kde jste se poznali, jak jste to to...

co co sme?

No s manželkou, jak to bylo?

toš no normálně (.) cítila že mám peníze tak si mňa zebrała

Kvůli penězům? To nemyslíte vážně. Však ona musela mít taky peníze. Neříkejte mně, že šla po penězích.

a:le (..) no ale já jí to furt říkám že si mňa zebrała pro peníze.

Že si vás sebrala pro peníze, vy si to myslíte?

jo.

A jak dlouho jste byli spolu?

sme eště pořád'

A kolik je to roků?

hm to já nevím (..) nevím opravdu nevím

No dobře a vy jste měli svatbu v Kanadě?

v kanadě

V Kanadě. A ten sňatek byl platný? Vy jste měli státnost kanad... Jak jste to měli?

normálně jsme př- z kanady sme sem přijeli jako manželé

Tak ale vy jste tam nemohli být oddaní, když jste byli Češi... nebo jak to je?

na proč né? kanada je samý emigrant, tam sů šecky národnosti

Ještě i v dnešní době to tak je?

jo

No a v kterém roce vy jste tam utekli?

do kanady?

No.

ježišmarja to je eh vy mňa necháte přemýšlat

Ále, jenom si zavzpomínejte.

já si ted' nevzpomenu

Nebyl to třeba šedesátý devátý nebo tak nějak?

šedesát osum šedesát devět tak nejak

Mm, a co vás k tomu lákalo? To tak přišlo... prostě myšlenka ((lusknutí)), něco v hlavě a-

já sem tam měl tetu

Jo vy jste tam jel za tetou.

já ona utékla nebo její manžel ten už nežije ale ale oni utékli eech těsně před osmačtyřicátým

Nó...

že protože p- pak sa dostali komunisti k moci že

Ano, ano.

no a tak: ale strýc už nežil ten zemřel tak tetu sa o mňa postarala

A ona vás tam nějak volala?

né o- ona byla překvapená když jsem sa otevř- o- o- objevil ve dveřích

Jo, jo. Takže ze začátku jste bydlel u ní nebo jak to bylo?

né já sem si našel la- laciné bydlení

A jak jste to našel, když jste tam tak přišel do jiného světa, úplně cizího?

né ja sem uměl trochu anglicky

Dobře a kde jste se v té době učil anglicky? Však v té době anglicky neuměl velice nikdo.

ale jó šak ve škole sme sa učili angličtinu

V té době jste se nemohl učít angličtinu...

jó ale to bylo (.) kdo chtěl (.) jako to nebylo povinné

Vy jste se ji učil až na té lesnické škole nebo ještě na základce?

na základní škole

Fakt už tehdy, jo? A vy jste chodil na základní školu kde?

tam: d- vedle do vesnice v (obec)

V (obec), mm. A umíte ještě něco anglicky vůbec? Domluvil byste se anglicky?

bezproblému

Jako fakt? Opravdu?

jo

Tak mně něco řekněte anglicky.

t- c- co vám budu říkat když tomu nebudete rozumět?

Aha tak t-. ((smích)) No to máte pravdu, ale já tu mám dceru a ona umí anglicky. Víte, jak jsme se minule bavili a vy jste mně nevěřil že mám pět dětí, vzpomínáte si na to?

no ani ti nevěřím ani dneska

Ani dneska mně nevěříte?

ne

Víte, že jsme se minule bavili, vy jste se mě ptal, mluvili jsme o dětech.

šak ty vypadáš jak s- cécisko také

((smích)) No a víte, že jsem vám říkala, že mám pět dětí?

no neco si vzpomínám no

No víte. A už dvakrát jsme se o tom bavili a vy jste mně nevěřil, že mám pět dětí. Já mám pět dětí a toto je jedna z nich.

z tych pěti

Ano, to je druhá.

to je nejstarší?

To je druhá. Ten nejstarší je syn, jak jsme se bavili, že je na té lesnické škole, tak jak jste byl vy.

aha

Jo, tak ten je nejstarší a toto je druhá dcera.

a on chce být lesákem?

No on už je lesákem... Tak, lesákem... jako pracuje v lese, ale lesákem není. On má maturitu sice ale to je ne-nejhorší povolání tam nejsou vůbec peníze

Kde nejsou peníze?

jako lesák když ste

Já si myslím, že tam peníze jsou, ale oni se strašně nadřou.

de? mys- dyž děláte lesáka jako: n- né pracujete rukama jako když dostanete brašnu a papíry všechny a

Myslíte? Já si myslím, že jo.

nejsem tam peníze no aspoň za mňa tam nebyly

Já si myslím, že taková funkce... že jo, že určitě.

mm to sů podvodníci

Jo? A proč si to myslíte?

mm protože mňa oškubali o peníze

Jako když jste dělal v lesnictví?

jo

A jak? Jakým způsobem myslíte?

tož platili mně méně než měli

A jak jste věděl, že vám platí méně?

já sem to zjistil až: sem tam skončil

A jak jste to zjistil?

přes jednoho kamaráda který tam dělal v kanceláři

Aha a on vám to ten kamarád řekl, že vám platí méně, než mají?

jo

Jo? A tím pádem jste skončil, jo?

aj proto: ale ee ehm malé peníze a moc práce strašně moc práce

Takže vy jste normálně pracoval s pilou.

ne ne ne ne já sem pracoval v kanceláři

Jéjda, vy jste byl kancelářská krysa... ((smích))

kancelářská krysa přesně tak

((smích)) No dobře a to malování... To jste potom odjel do Kanady a tam jste se učil malovat?

tam sem sa naučil malovat

A vy jste se tak hned uchytil, když jste neuměl malovat nebo vy jste to tak hned uměl?

no mně pomohli lidi určití

A Češi?

češi. já sem tam měl v kanadě tetu.

Dobře a ta teta vám-

=ne: ale její syn

Takže on vás tak zasvětil a našel vám-

=mně pomohl prostě, napřed sem dělal u něho chvílku prže on [zrovna] benzinovů eh stanicu a opravdu n- aut, tak chvílku sem u něho prodával benzín že protože tam sem nepotřál moc mluvit

Ano.

a: potom sem si našel svoje

To malířství jako...

mhm mhm

A to jste měl sám svoji firmu, jo?

ano

A měl jste i někoho pod sebou, nebo to jste byl jen sám?

když sem měl v- velikú práci tak sem najmal ze dva malí- maří- malíře a

Mmm

sa to udělalo tak sem jich zas pustil

Jo, tak to jste byl dobrý, takže jste byl celkem za vodou...

finančně sem si nestěžoval

A jak jste si stěžoval? Finančně ne a jinak?

sa ně stýskalo po domově

Jako po České republice?

ano, po rodině

A koho jste tu měl?

matku, sourozence. nás bylo pět tak sem-

No dobře a poslouchejte, vy jste to nedomyslel, když jste šel do zahraničí, že vám bude po nich smutno?

to sem byl mladý ešče

To jste nad tím nepřemýšlel.

to člověk tak nemyslí

Jojo. A maminka a ti sourozenci věděli, že půjdete pryč?

né. jéžišmarja nebo to kdyby sa b- bolševici dozvěděl tak jich pozavírali take že

A jak to maminka zjistila, že jste pryč?

já sem potom napsal dom

Až jste byl v Kanadě...

až sem byl v kanadě

No a jak jste to udělal?

toš sem jí poslal normální dopis

Jako vy jste si doma sbalil svoje věci a...

no mm sbalil sem si enom pár věcí, nemohl sem moc (.) noa utekl sem do německa do západního německa sem utékl noa tam sem šel do na kanadsků ambasádu a podal sem si protože já sem měl v kanadě tetu

Takže vy jste hned věděl, že chcete jet do Kanady...

áno ano protože sem tam měl tetu a (.) její manžel už zemřel ale ona měla d- ee holku a ee kluka měla eh ale už starší ee (jméno) bylo třicet a (jméno) bylo mysim dvaatřicet

Mm...

noa tak sem tam začínal no

Mm, no a potom -

=bylo to zajímavé. najhorší je sa naučit řeč. jak sa naučí řeč už nemáš problém

A kolik roků jste tam teda byl?

šest sedum tak nejak

Nebyl jste tam víc roků?

možná víc já nevim já já si teď nemožu spomenůt

A proč jste se potom vrátil zpátky?

protože tady sa to změnilo

To už byl osmdesátý devátý? Nebyl...

ale jo:, tady sa to změnilo, proto sem sa vrátil

A co se tu změnilo?

režim

Mm.

komunisti vypadli

Tak dobře, to už muselo být po osmdesátém devátém ale...

tak možná no, já nevim, já si šeccko dobře nepamatuju a já hodně zapomínám

Tak v tom případě, jestli jste emigroval v šedesátém devátém, tak to jste tam musel být hodně dlouho, jestli jste se vrátili až v osmdesátém devátém, to jste tam museli být až...

dvacet roků

Dvacet roků. Nó, je to možné, že jste tam byl dvacet roků?

=je je je je

A já sem mluvila včera s vaší manželkou...

no

A víte co mně říkala? Že ona se nechtěla vrátit.

já ale my sme nebyli spolu my sme sa tam poznali

Nó, ale tam jste se vzali.

nojono co nám zbývalo, ne- ne- nechtěli sme platit dva nájmy a všecko že

Takže vy jste se s ženou vzali jenom tady z toho důvodu, aby-

ale né ale tak už nám šly roky (..) už sme nebyli najmladší zrovna

Tak ale určitě jste se měli rádi.

no strašně (...)

Tak teď tomu nerozumím, jak to myslíte.

ale dobré. měli eh měli sme sa rádi a máme sa rádi

Ted' jste rád, že je tady, že?

hmm

Ale vy jste se spolu neviděli teď půl roku, že?

tak nejak.

A poznal jste ji hned?

mhš- (..) bodej by ne o- o- my my sme v rokoch m- my sa už neměníme že když vám je t- nejakých šestnáct sednáct roků tak to sa člověk změní potom ale my sme v rokoch to už sa člověk nemění, to vypadá blbě pořád'

((smích)) Náhodou jste štramák. I manželka je kočka.

no:, už je to babička

Je to babička. No a manželka teda jakým způsobem se tam ocitla?

=kde?

No taky v Kanadě.

ona utékla předem já sem ju neznál

A ona taky za někým nebo jak?

já ti ani čoveče nevím přesně jak, mysim s kamarádků si požádaly eeh do západního německa a a o- o- a odtama zdrhly

Mm, a manželka je odkud?

z (město)

Jo ona je (příslušník města)?

(příslušník města) no.

Aha, mm.

ted' už je valaška ale

Ano, a ona tam pracovala jako co?

jako servírka

Ona byla servírka.

=v restauračním byznysu

Celou dobu, co jste tam byli?

jó no tak to bylo výborné prože my sme žili z tipů a naše peníze sme ušetřili

Z čeho jste žili?

z tipů

Jak z tipů?

no v hospodě co dostává dýško

Jo jako tak, jo.

tak z toho sme žili eeh že

A tam měli takové dýško?

m- eehh ona dělala ve výborné restauraci

Jako v nějaké luxusní, jo?

tak průměrně měla tak eeh od stolu pět dolarů

Mm, v té době, to bylo hodně peněz.

=a my sme z toho vyžili

Mm, takže vy jste si potom pořídili společně nějaké bydlení?

ne: ona [] sa nastěhovala hned ke mně

Ona se nastěhovala k vám...

jo

A vy ste s tím souhlasil?

eh co mně zbývalo

Ále tak... ((smích)) Kdyby jste s tím nesouhlasil...

né né nechtěli sme sa tam je: eeh nájmy sů vys- vysoké

A vy jste byli na bytě nebo na baráku?

na bytě

Mm.

až potom jsme si mysim eh za tři měsíce nebo čtyry koupili barák

Koupili?

jo

To jste nebyli v nájmu?

ne, koupili sme barák ale na dluh samozřejmá věc já sem tolik peněz neměl ale

Jasně.

mosel sem dat dvacet procent z ceny baráku peníze a zbytek bylo na dluh

A splatili jste to teda?

né já sem ho prodal

Za jakou dobu?

eeh mysim za rok nebo

A proč jste to prodávali? Chtěli jste jít někde jinde nebo proč?

našli sme lepší

Jako lepší barák?

jo

Levnější nebo proč lepší?

lepší a lepší area hlavně. tam tá area nebyla moc dobrá

Area?

eeeh (...) to místo

Jako nějaká oblast nebo...

jo

Co je area?

místo

Jojo, mm.

nebylo moc eeh dobré no

Jako ta první...

mhm. no a pak sme sa nastěhovali eh (...) tam eeh k- blízko jednoho velkého parku. a tam sa nám líbilo tam sme byli pořád' vlastně tam sme koupili sme tam apartment a tam sme zostali

A už celou dobu jste byli na tomto místě, jo?

jo

Mm.

až když sme sa vrátili

Takže jste vlastně měli dvě místa. Nebo; na bytě, jeden barák a druhý barák, jo?

tak nějak

Mm. A ten druhý barák jste si koupili nebo to jste taky měli nějak...

=kúpili

No a potom když jste se vrátili sem, tak co?

sem to prodal

Tak jste to prodal, mm.

první sme prodali barák a teprv sme sa stěhovali. protože já sem si nemohl dovolit eeh finančně sa stěhovat a barák eeh nechat čekat až sa prodá

Mm. A z čí to bylo hlavy, že půjdete zpátky sem?

obů dvě

Ale vaše manželka mně včera říkala, že sem nechtěla moc jít.

aah ona ně trvdí každý deň že by sa eště vrátila

Jako zpátky do Kanady?

=do kanady no

Jo?

já jí nevěřím ale

Proč ne?

já vím že je ráda tady

Proč si myslíte, že je tady ráda?

no co nám tu chybí? (.) pracovat nemosíme, co nám tu chybí?

Dobře a vy jste se vrátil sem jenom z toho důvodu, že vám bylo smutno po rodině, a že jste se chtěl-

=a to ani né. chtěl sem sa vrátit prostě dom.

A nikdy jste toho nelitoval, že jste se vrátil?

ne

Jste tu spokojený. I tady přímo v tomto zařízení, jo?

no tak t- t-, radši doma než tady no ale to je okej

Okej. No a vy jste potom, když jste se vrátili, stavěli tady někde barák, že?

tam v té vesnici kde sem sa narodil

A v které?

(obec)

A vy jste si tam koupili stavební místo nebo-

né to ně dala matka

Mm. A když jste se vrátili, tak maminka ještě žila?

ano. my sme měli eech velikú zahradu. mysim hektarovú zahradu.

Nó

sto krát sto metrů tak eh mně ma- mama z toho kúsek dala. já sem nechtěl tak veliký kus sa o to starat že. já sem chtěl enom prostě postavit baráček, malinkú zahrádku za tým. to je šecker.

No a vy když jste se vrátili, tak maminka ještě žila, jo?

nó

A co maminka?

no okej

No když vás viděla, to musel být pro ni šok...

šak ona byla za mňů v kanadě

Maminka byla za vámi v Kanadě?

ano

Jo?

no ale to víš já sem mosel všechno platit že, protože tady eech ona tolik peněz by neměla stejně

Mm. A vás bylo kolik sourozenců?

pět.

Mm.

třé kluci a dvě cěrky

A když byla maminka za vámi v Kanadě, maminka byla vdova nebo-

vdova je. otec zemřel, on byl hodně nemocný

A když byla za vámi v Kanadě, tak to už byla vdova, jo?

ano

Mm. Vy máte dobrou hlavu, že si to tak všechno pamatujete.

t- šak vy mňa zpovídáte jak u policejtů

((smích)) Tak ale ten váš život je zajímavý...

byl zajímavý no

Že? Přemýšlíte nad tím často takto?

⇒já sem aj chvílku žil v americe

A to kdy?

t- šak k- k- kanada amerika ehh spolu hraničíja ne?

A to kdy?

ne- než sem požádal o kanadské občanství

Aha.

tak: sem: chtěl zkusit jaké to bylo v americe, tam to bylo podstatně horší tak-

A v čem horší?

eeh vůbec eeh všelijaké ty podpory a toleto

Mm, jako finančně.

fina- finanční finanční

Tak jste se vyznal...

mmhh to sem pochytil od českých emigrantů

Takže jste tam měli spoustu známých, co vás v tom trošku vedli...

nás utéklo strašně moc v tom šedesátém devátém. šedesát osm, šedesát devět. nás utéklo moc

A vy jste utekl třeba s někým známým nebo-

ne. sám. já sem nikom nevěřil. sem měl strach že by ňa bůchli.

*No dobře a jak dlouho jste přemýšlel nad tím, že utečete? To bylo prostě takové, že jste si to smyslel a-
chvílku. a já sem měl tetu v kanadě*

No to vím, to jste říkal, ano, ano.

aj s rodinů, takže sem měl kam utékat

Takže to bylo prostě takové-

tak oni mně na začátek pomohli, samozřejmě věc že, oni chtěli abych tam býval furt, enomže eeh teta takej mně to můžeš to nesmíš. víš jak sů tety

Jo, jakože vám trošičku řídila život.

eeh chtěla mě ří- chtěla

Aha, a vy jste se nedal. A kolik vám vlastně bylo, když jste tam teda utekl? Kolik vám bylo roků?

mysim takových sednadvacet osmadvacet

To už si nepamatujete.

ne přesně

A vy jste byl na vojně?

ano

A tady se vám nelíbil ten režim nebo proč jste utekl? Za penězi?

no: zaprvní chtěl sem poznat svět eeh a zadruhé peníze tam v kanadě já sem vydělal daleko víc

No určitě, to určitě.

tady byly směšné peníze. já su vyučený lesák ne: tak já sem dělal pro lesy eeh a já sem [] za padesát korun základ

Mm.

a jelikož sem byl v eeh v pěstebním jako kde sa stavili stromky a toleto tak tam prem- prémie velice nebyly žádné

Mm.

njo když ste byl bolševik tak ste měl aj prémie enomže já sem bolševik nebyl

Mm.

ja ja sem naopak eeh teta teta utekla eeh teta s celů rodinů u- utékla do kanady a jeden strýc utékl do ameriky tak já sem-

Vy jste tak.. teta v Kanadě, strýc v Americe?

teta v kanadě no. už nežije, zemřela. ale její rodina tam děcka tam žijů

Takže máte v Kanadě ještě příbuzné.

jojo

A v Americe taky.

všady po světě

No super.

bylo tam dobře všecho ale doma je doma

Takže jste rád, že jste zpátky.

ano. co mně tady chybí?

Mm, takže vy máte vlastně i kanadský důchod.

já mám kanadský důchod, neco sem si tam našetřil, že za první ze začátku sem nevěděl řeč tak co sem šeck- šetřil šecky prachy že, no a, kanadský důchod a, fajn, já su [] to ani neutratím

Mm.

tak u- utratím to to víš že to utratím no ale

No a ještě se vás zeptám jednu věc. Ten domeček, co jste stavili, tak to jste se vrátil z Kanady a nechal si postavit domeček?

ano

A bydleli jste tam teda?

bydlíme tam

No nebydlíte, bydlíte tady.

kde?

No tady v Nedašově bydlíte.

(.) odkdy?

No já teď úplně přesně nevím, jak jste tady dlouho, ale bydlíte tady v Nedašově, tady v tomto zařízení.

a to sa ně nezdá, to (..) to sa ně nezdá, a manželka tu bydlí take?

Ano.

a kde je?

Ona je na budově vedle, tady, vy jste na (číslo) budově a ona je na (číslo) budově.

kdo nás sem dal?

Tak to já nevím, pane (jméno). Vy nemáte děti, že?

ne. psa

Vy máte psa?

měli sme, takého malého. shih-tzu. je- jestli znáte shih-tzu?

Ne, to nevím.

plemeno. to sů takoví malí, posteloví psi. t- ten byl dřív v posteli víc než já

Aha, jo, takže nevíte, co je s tím vaším domečkem?

no eeh já nevím jestli ho manželka prodala nebo né já nevím, já už sem s ňů dost dlouho nemluvil

S kým?

s manželkũ

Ale včera jsem vás přece vyvezla ven. Jste byl s manželkou.

včera?

Ano.

tak sem sa jí na to neptal

Ne, to jste se neptal. Ale víte, že jsem vás včera vyvezla s manželkou, že jsme se byli tady projít?

teď si cosi spomínám. já strašně zapomínám ale strašně

Jo?

už su starší člověk že

To nevadí, já zapomínám taky.

ale ne tolik jak já

No možná i víc než vy.

((smích))

Takže nevíte, co se děje s tím vaším domečkem.

tam bývá manželka

Né, manželka je tady vedle na budově.

tak já nevím co sa stalo, a já ju možu navštívit?

Můžete.

tak tam zítra zajdu

Však včera jste s ní byl.

jo ale já sa jí potřebuju povpyptávat různé věci, já sem s ňů včera o ničem velice – nechtěl sem ju: rozhodit (...) proč si nesedneš na židličku?

Mně se tady dobře sedí.

máš tady dvě

Mám na výběr dokonce, jo? Pane (jméno), ještě mně povězte, vy jste mně kdysi říkal, že vám ten váš domeček vyhořel...

ano jo j- j- eeh sme ho postavili a za dva roky na to vyhořel

Takže jste tam dva roky bydleli a pak vám vyhořel, jo?

jo

A z jakého důvodu? To nevíte, z jakého důvodu vám vyhořel?

neco bylo špatného s kablama, šak oni eh oni aj eeh potom pojišťovna hledala ty lidi co ně stavili kable eeh přže já sem [teplé] kachlové kamna sem měl aj s trúbama a všechno že a hledali jich jestli s nima neco udělali já nevím (.) protože oni zjistili že tam byla chyba při stavení

Mm.

že tam bylo špatně cosi udělané

Takže to od elektriky něco vyhořelo.

no eh, tak nějak já nevím, já sem [] ale kamna na dřevo

Jak?

kamna sem měl na dřevo

No a pamatujete si třeba jak se to stalo? Na to si vzpomínáte ještě?

trošku

A stalo se to v noci nebo přes den? To už nevíte...

ne to my jsme byli eeh přes den ale nebyli jsme doma

A kde jste byli?

eeh (jméno) byla v práci a já sem byl eeh sem neco sháňal

Mm.

eště že sem přijel včas dom jinák by vyhořel celý barák

Takže vy jste na to přišel, jo?

jo já sem to udusil

Vy jste to udusil?

jo:, tak tam bylo vo- vodovod eeh až tam tak sem nabral do hrnců vody a sem to polél ale eeh udělalo to hodně škody to polévání tů vodů a jedno s druhým a ten kůř smrděl celý barák mosel sem vymalovat celý barák

Mm, no a potom jste tam ještě bydleli teda.

ano, já sem ho dal do pořádku a pak sme tam bydleli a pak sme to prodali

Takže jste to prodali, takže to nemá manželka, jak jste říkal.

nee, nemyslím že to má manželka nemyslím, já si šecko dobře nepamatuju

Kdo si to má všechno pamatovat, že?

toš mám takového úlety nekdy

To máme všichni.

jo?

Jo.

a: vlastně v mojich rokoch to už není žádná-

A kolik máte teda rokov?

moc

A to je kolik?

já su dvačtyřicátý ročník

A to je kolik rokov?

dvačtyřicet padesát osum a teď je kerý rok?

2020

sendesát štyry

Který říkáte, že jste ročník?

dvačtyřicátý

To mně nepasuje.

no kolik vám p- kolik ti pasuje? kolik?

Sedmdesát osm, ne?

tak mám sendesát osm

To je jedno, že, rok sem nebo tam, to je jedno.

v mojich rokoch to už sa nepočítá stejně

Tak jo, tak už vás nebudu otravovat, jo?

dobře

A ještě někdy přijdu na pokec, jo?

okej, klidně příd' aj zitra

Probereme to dál, jo?

jo, probereme co sme neprobrali

A anglicky ji musíte naučit. ((mluvím já))

ty umíš anglicky?

Právě, že neumím, ale chtěla bych se naučit.

najlepší sa naučíš když si zebereš knížku a ja ja než sem utekl tak sem sa učil anglicky, koupil sem si knížku angličtiny, ale tu základní a tu tu tu knížku než sem odjel sem ju proštudoval celú, já sem přijel do kanady já sem eh neznal eh neuměl sem mluvit jako: soustředěně nebo jak bych to řekl nevim

Plynule.

plynule sem nedovedl mluvit ale eh rozumět sem rozuměl, no a potom časem sem sa naučil zbytek, angličtina je dobrá v celém světě, kdekoliv sem cestoval tak všade sem sa domluvil anglicky, angličtina je důležitá, to by sas měla naučit

Když já moc necestuju.

a co když budeš? co když vyhraješ peníze?

((smích)) Toho se nebojím, pane (jméno).

ty ty umíš anglicky že? ((ke mně))

Ano.

ty si eh ty chodíš do ktorej?

Já jsem v Olomouci na škole.

no a co študuješ?

Angličtinu právě.

angličtinu? do toho když vlezeš to to je docela lehká řeč, to není také škaredé, češcina kdybych sa nenačil to je daleko těžší

Myslíte, že jo?

haa to skloňování a to šecko to v angličtině to nemáte

A dokázal byste se ještě dneska domluvit anglicky?

no šak mluvím dost často

No tady už nemluvíte anglicky.

ale jezdíja za mňů přátelé anebo si telefonujem

Jo. To je dobře, aspoň na tu angličtinu nezapomenete.

mňa to trošku aj mrzí že sme sa vrátili

Jo? A z jakého důvodu?

tam mně matka neříkala co mám a nemám dělat

Ale však tady už vám to přece taky neříká.

ale říká ale řík- snaží sa

Matka?

jo

A ona ještě žije?

jo

Jo vaše maminka ještě žije, aha. A setkáváte se spolu?

ano ném- né moc protože ona mňa věčně vypořádá vě- věčně neco dělám špatně

A co třeba děláte špatně?

n- nejaké blbosti

A ona jako jezdí sem za Váma, jo?

sem ne, tady eště nebyla ale když sem bydlel tam

Tak Vám mluvila do života, jo?

naa až kecala

To tak maminky dělají.

já vím já vím šak já sa s ňů nehádám já ju aj omlůvám

Ale maminky to myslí dobře určitě.

to ně dycky říká já to myslím dobře já to myslím dobře

Dobré pane (jméno), už Vás nechám spát.

dobré děkuju, děkuju za to že sme si popovídali

Ještě si někdy popovídáme jo?

okej

Tak good night.

dobrů noc

Tak se opatrujte, ať se Vám daří. Dobře se vyspinkejte.

to je vaša céra? a nejste na sebe podobní moc

Ne?

ne

No tak to je ta jedna z pěti, jak jste mně nevěřil.

vy máte pět pět dětí?

Pane (jméno), už jsem Vám to říkala snad šestkrát.

já zapomínám. pět dětí?

Ano, pět.

já su take z pěti dětí

Jo? A kolikátý jste?

třé kluci a pak dvě cérky

A vy jste byl kolikátý?

tře- třetí

Třetí? Tak ona je druhá.

no jo: no, holt, je nás moc

To je dobře, aspoň je veselo.

to je pravda

No, tak vidíte. A všichni sourozenci ještě žijí?

ano, o oni si šeci myslíja že že já mám moc peněz si šeci myslíja, tak sa ke mně chovajů slušně

A jezdí za Vámi?

byl tady jeden je- jeden no a té- ty- ty holky dvě dvě holky a třé eh no tře sme byli kluci eh dvě holky a dva kluci, kluci tu byly a holky ne eh ty sů eh držgroše

((smích)) A Vy taky?

no proč já bych jim měl šecker platit

Však určitě ne, jen se nedejte.

nebojte sa

Tak jo, tak se mějte pěkně.

děkuju za popovíd- popovídání

No já taky děkuju. Ať se Vám daří. Přijdeme zase někdy, můžeme?

možete, kdykoliv

Dobře, tak se mějte pěkně, ať se Vám daří. Dobrou noc.

dobrou noc

Přepis rozhovoru s klientkou B

Můžeme na chvíli?

no jistě

Jo? Můžeme?

vás je víc?

ano

Dobrý den.

dobrý, tak se-

=*Nevadí?*

posad'te nebo na postel jestli chcete

Můžeme za vámi na chvíli?

samozeřejmě, no do křesla jedna, jedna si vezte židlu

Jéjda, tak do křesla si sedněte vy.

a: co vás ke mně přivádí?

No přišli jsme si za vámi povykládat, můžeme?

no a z jakého důvodu nebo proč

Vy mě nepoznáte, paní (jméno)?

toš od vidění já vás znám ale na méno sem sa nikdy neptala to víte že vás znám od vidění

Poznáte mě, jo?

ale co děláte nebo tak to já sem po tom nikdy nepátrala, sedněte si

Jo? Můžeme? Tak jo.

a vy aj na postel nebo si židlu vytáhněte, ale to je enom ta nízka, tam je tam je větší

Nemáte návštěvu dneska? Nemáte nikoho?

ne u nás není nikdo tak mluvte dámy, co vás za mnů přivedlo

No jenom tak jsme si za vámi přišli povykládat.

=vás zám- znám od vidění to slečnu nevim jestli je to dcera

To je moje dcera, ano.

no to jsem tak tipla

tak prozrad'te co vás přivádí za mnů

Paní (jméno), nic, jenom tak jsme si za vámi přišli povykládat.

no a vy ste tu nekde zaměstnaná nebo

Ano, já tady pracuju, vy mě nepoznáte?

poznám vás od vidění ale já jsem nikdy nepátrala kde pracujete nebo jak sa jmenujete já nejsu zas tak zvědavá takže já já ty lidi znám vy sa smějete ale skutečně tak my sme sa pozdravili a, aspoň si myslím že sme sa zdravívali ale tak eeh já

Já jsem tu třeba byla i včera, nevšimla jste si mě včera?

mysim jo ale: já su tady chvilku takže tady sem vás ještě nestačila: eh že ste tu zaměstnaná nebo nejste co sem věděla

Ale už jste tu dlouho, paní (jméno).

no su ale já nehledím tak, já než sa tady, šak furt sme nede furt sa cosi nevědělo ale toš nejsu tu tak dlouho myslim su?

Nó, vy jste byla ještě na budově, nevzpomínáte si že jste byla-

=ne mně to všechno vypadlo z hlavy protože já pro mňa to bylo všechno nové na jedné věci je to možná dobré

A nevzpomínáte si třeba, jak jste byla na té (číslo) budově? Tady jste na (číslo) budově a vy jste bydlela poprvé, když jste tu přišla, na (číslo).

tady su na konečné?

Tady jste na (číslo) budově.

no ale už eště nebo eště mňa budů stěhovat?

Já si myslím, že určitě ne.

jestli bude nějaký postup ((smích))

Vám se tady nelíbí v tomto pokojíku?

ale ne: to šak já sem ještě nic nepoznala velice no

Ne?

šak co tu potřebuju, lůžko mám, křeslo mně děcka dovězly, televizu mám, take mně dovězly

A tak vy jste tady spokojená, ne? Nejste spokojená?

a tak su ale nebyla sem nikdy mezi lidma ani na internátě nikde tak z domu tak si těžko zvykám

A odkud pocházíte?

ve slavičíně sem bydlela, jinak su rodačka z (obec), z takej malej díry ((smích))

To je tady kousek.

u (obec) no, to patří aj ke (obec) no, ve slavičíně sme bydleli tam je bytovka jézédé eh to hned jak sa sme čekali jak sa dostaví tak sme sa tam stěhovali všeci jako no ty co sme tam bydleli

Ano, ano.

to už dopředu eště než sa to začalo stavit už bylo určené kdo kde bude bydlet no, tak to je, a předseda družstva byl [agronomka] a můj byl mechanizátor tak si to eště muž naplánoval toš když ta možnost byla když sa to stavělo takže sme tam byli-

No to jste dobrá, že si to tak všechno pamatujete.

nášak propána tyto věci zapomnět?

Tyto věci se nezapomínají, že?

já si myslím že ne, já si myslím že ne

Mm. A co jste dělala dneska? Měli jste něco? V klubovně nebo tak... nebylo nic?

mm no: to ste to sem tak si myslela v duchu ať sa mňa neptáte

Proč?

protože nevím

Co nevíte?

co sme to dělali, tak spíš enom tak t- tady d- doma a tak nějak sme si v klubovně dneska nebyla klubovna, ale su vděčná dycky když tá klubovna je

To bývá jak často?

já nevím jestli za čtrnáct dní každý týden tuším ne?

Nó, každou středu.

či každú středu?

Ano.

říkám já to nemám ještě zažité takéto věci sem tu víc nebyla než byla že toš tak sem to nějak ještě odsunula [] takže to budu [] chvíli ale zas je to dobré když tá klubovna je si myslím že ty lidi sů pohromadě a teď si popovídají že je to zas dobré takto že jakýsi ten kontakt a ta komunikace mezi těma klientama jaksi si myslím že je nutná no

Je. A máte tady někoho takto, jako nějakou kamarádku třeba?

to sme sa ešte tolikrát nese- nezešli co su tu abych tak nějak se si tu kamarádku já sa bavím ze šeckyma snažím sa ze všeckyma vyjít zatím to beru tak a a nikoho neurazím nikoho ne-neosočím nebo co protože su zvyklá jak z domu tak (.)

Mm, být za dobře se všema, že.

no tak istě

To je dobře.

navíc pochodím z devíti děcek takže sme moseli byt jaksi aj uskromnění po všech stránkách ((smích))

No ano, ano.

takže tak to jaksi beru že sme moseli umět aj poslouchat aj všecko že nějaké a pracovat ledaco že sa moselo doma dělat, od malučka husy pást pak krásy a všecko dělat na poli a takže tak sme si to mohli projít všecko

A potom čím jste se vyučila vlastně?

já sem si dělala gympl a šla sem ale enomže ještě potřeba peníze už ani maminka neměla ani za co by nám výbavu když nás bylo pět cérek a čtyři kluci toš aby tu výbavu nějaků

nachystala toš až ty cérky sme postupně jak sme do- dorůstaly dospívaly tak sme si začali vydělávat tak sme si eh teprv začaly kupovat na cíchy a povlečení prostěradla už samy utěrky to maminka na to neměla no když nás bylo tolik toš

Samy jste si chystaly výbavu.

no istě, to aj dneska nebo celé roky je to většinu starost jakdyž těch maminek ale u nás to nešlo, a oblékat sa taky já sem byla ráda já sem sa vždycky na starší sestru tak dívala když z nekterých šatů vyroste a už tak sem sa v nich viděla, vy sa smějete ale to nebylo no

Já jsem to taky tak měla.

no nás bylo pět cérek a čtyři kluci no

Mm, a pamatujete si ještě všechna ta jména? Žijí všichni nebo-?

(jméno) (jméno) eště jeden sa utopil z chlapců bylo by pět aj chlapců měl jít do školy šest roků jak na konci zimy ty ledy tály toš děcka šly nahlédát dolu do dědiny tak ta řek- říčka sa vždycky vyléla já si pamatuju my jsme chodili nahlédát tam no ale už sme si dávali pozor no ale děcka dělaly blbiny a postrčil ho jeden z blbosti a ta voda byla tak prudká že ho nenašli, tatinek že mysim aj dva měsíce jako nebo aj tři chodil s dlhým klackem že by aspoň to tělíčko tu kostru našli a pochovali a n- nepodařilo sa, toš to byl prudký jako to bylo po tom sněhu vody moc tá voda toš byl kdoví kde nekde na slovensku myslím bůhví kde nenašli ho

Takže jste mu ani pohřeb nedělali?

já nevím jak sa naši s nim rozlúčili toš já sem byla eště děcko také jako menší protože nás bylo devět děcek pět ogarů či pět cérek a na bylo by aj pět ogarů kdyby sa ne to to no ale tak toto si nepamatuju to sem mosela byt eště dost malá

A vy jste byla kolikátá v pořadí?

(...) já nevím mysim sedmá nebo kolikátá

Mm, já jsem taky sedmá, ale já už sem byla poslední sedmá, nás bylo sedm.

to eště byl (jméno) (..) po mně eště byla eh přede mňů (jméno) potom byla eh potom sem byla já pak byla (jméno) no a potom byli ti kluci (jméno) (jméno) (jméno) eště byl (jméno) a ten sa utopil našim, v šesti letech no jak tály tál ten sněh ta vod- ta voda děcka nahlédaly a dělaly aj při tom blbiny toš že kdosi ho žduchl ale ta voda byla tak prudká že mysim aj tři měsíce tatinek hledal to tělíčko nenašel to mohlo byt nekde pod kořeny tam stromy rostů že u té vody všady a tak a nebo ta prudká voda možná nekde na slovensko ho zaneslo r- rozbitého otlučeného že balvany a všecko, nevím prostě sem byla děcko [] a to eště mimo nás devět děcek a dva rodiče to bylo jedenáct eště u nás bývala tatínkova nevlastní matka, s nama a její hluchoněmá dospělá ženská, dospělá eh její dcera a ta mívala takové záchvaty zlosti ona h- byla opravdu hluchoněmá nemluvila ale jak ju chytly nějaké ty záchvaty ona třeba my jsme seděli eště sme měli eh ja- pec tam na kachlové jak dřív to bývalo toš my tatínek [] lavicu my eště seděli na tych lavkách kolikrát a to si pamatuju jak dnes jak ju chytil třeba ten záchvat zlosti toš nám tam vylepcovala hlava nehlava zhodila z tych lavic [] dolů a takové mívala hrozné záchvaty vzteku zlosti a toš přežili sme to jaksi no, neměli sme to lehké ani maminka ani my děcka no ale toš z žádného sa z nás nestal žádný nějaký darebák no

Mm, takže z vás měli radost.

toš myslím si že jo (..) akorát nejsta- no druhý ne: nejstarší ale druhý od kon- druhý z těch prvních co sa narodil toš ten akorát s- sa k cigaretám toš ten pokuřoval ale jinak žádné neduhy nikdo z nás neměl

Jojo, tak jste dělali radost rodičům.

mladší sestra je kadeřnica, starší ode mňa je zas zdravotní sestra dětská dělávala aj ve slavičíně v porodnici chvílu toš tak nejak a dobré

Vy jste kde pracovala?

ve zbrojovce. toš to tak jak došáhli toho věku už sme moseli jít ne: do školy naši by chtěli do školy ale učit sa nebylo čas na poli sa moselo dělat, pásat krávy všeccko možné dělat tak eh eh moseli sme sa věnovat tomu a a nebylo ani peněz zas na ty internáty a na to, takže stejně sme moseli

Pracovat.

no starší sestra má zdravku dětskú sestru je jako a já sem si udělala potom ve zbrojovce průmyslovku při práci aj výuční list sem si udělala zas sem to měla lepší že sem si udělala výuční list skrz třídu jako v tom mzdovém pořadí že zas sem měla možnost dostat víc peněz no, tak všelijak sem to

Mm. Ale vy jste mně kdysi říkala, že jste snad i prodávala někde, že?

no: syn vymyslel (.) syn vymyslel obchod s kolama. on nemože jezdit autem on má sa narodil se zdravotní oční vadů a on sa tak upnul k těm kolám že na obchodňáku on vymyslel že tam eh já nevím co to tam bylo před tymba hračky nebo co to tam nebo až potom ti hubíci? tak tam zažádal a tam nám pronajali ten velký obchod co sme měli, a potom hubíci tam měli že no a tak eh tam sme měli sport eh sport jako no, hlavně co se syn upnul když nemože autem jezdit skrz zdravo- no ze zdravotních důvodů tak upnul se k těm kolám, tak sme mu koupili že aspoň to kolo když sme věděli že řidičák mět nebude moct nic tak sme tak sa upnul k tym kolám že vymyslel ten obchod no a já sem šla zrovna do důchodu tak mňa tam šupli zrovna prodávat ((smích)) no houby sem čemu rozumněla tak sem si tam připadala nekdy jak blbeček no, ale toš mosel neco mosel člověk aj okecat

Zase jste se zabavila.

přesto že sem tom nerozumněla a všelijak to no a a když tak sem jich doporučila když sem viděla že majů fakt zájem aj s- eh aby o tom víc věděli a že ta- věděla sem kdy tam bude syn anebo zeť, zeť je u- uč- učitel šak myslím aj znáte (jméno) neznáte?

Mm, ne.

toš vy ste myslím děcka neměla ve slavičíně ve škole

Ne, ne.

no toš to jistě že ne

Já jsem byla taky ve zbrojovce ve Slavičíně.

mm, a kde ste dělala?

Ve zbrojovce.

já vím ale kde tam na kerém pruhu?

Myšlím, že to byla Dana? Nebo Mars? To byly dvě dílny vedle sebe. Nepamatujete si to? Dana, to byla velká obrovská budova. A vedle byl Mars.

ne, my sme by- dělali na cěčku a to bylo hned jak sa vešlo do do fabriky z vrátnice sa šlo zabočil do leva a š- tam bylo to údolí cé a tam byly ty my sme dělali jako na voliče sa tam

tehdy dělaly do telefonních ústředěn, takže to tam nebyla ani vojenská výroba vůbec takže tady tyto věci sem dělala

Aha, jo, jo.

takže já sem sa díky tom dostala nekolikrát do prahy do [] do karlína služebně sem tam jezdila let- ale a potom eh mysim byli pražáci co sme pro teslu dělali do karlína výroby tak tam cosi byli a teďka já sem měla služebně le- jet do prahy a vypisovali mně eeh papír a- ab- aby mně dali peníze na cestu a všecko a a ti pražáci jich tak ty naše vedoucí sp- sprdli že jakto že mňa posílajů jet vlakem nebo autobusem že z prahy automaticky když oni je- jezdili k nám tak dycky let- letecky. toš potom už sem létala letadlem

Aha.

do prahy nebo většinů z prahy []

Jako z Prahy kam?

do holešova a z holešova už, tam byl nejbliž letiště aspoň bývalé já nevím jestli včil je nejaké bliž eště ((smích)), tak sem sa díky tom aj letadlem párkrát odvezla

Ale vy jste mně říkala kdysi, že jste jezdili s manželem tak hodně na dovolené.

to šak jéjej. v létě k moři a v zimě na lyže. on eště za svobodna když sme my sme spolu chodili šest roků, furt nebylo kde bývat toš m- prostě patřili sme asi k sobě tak sme to vydržali. no a tak: hned eště za svobodna mně koupil lyže přišel s nima k nám to bylo před vánocama a maminka neměla nic jiného eště si desi nožiska zlámete ((smích)) no ale toš to tak byli ti starší lidi a tak sa vykládalo na dědině že no ale to našťestí sme si nezlámali no ale toš potom sme eště za svobodna mňa učil to sme chodili místo na rande lyžovat že už v poledne a tak mňa naučil, šak sme potom jezdili do italských alp, do francie jsme jezdili lyžovat, no nádhera, do nízkých tater, na chopok a do krkonoš a

Tak máte poježděné.

sjeté opravdu moc. ve štítné potom taky udělali vlek toš eště aj tam to bylo najbliž ze slavičina tak tam sme sa na něm [] tak měli sme to mládí pěkné. a manžel byl celkem sportovec tak ho bavilo aj aj plavat tak to k moři hned jel. takže já sem sa přitom naučila take a všecky tři děcka sa naučily plavat brzo lyžovat brzo takže když jely ze školů a na výcvik třeba lyžařský už sme nemoseli mět strach o ty děcka že už to všecko ovládaly.

Vy jste měla tři děti? Já sem si myslela že jenom dvě.

tři. kluk a dvě holky. šak (jméno) možná aj budete znat jestli ste nedy chodila na rehabilitaci (příjmení)

Jako ona je v (město) nebo kde?

byla v (město) aj (jméno) ale se ve slavičině dělá. ona je oni sa osamostatnily a dělalu samy za sebe ona děl- (jméno) tuším na na hotelu mám dojem že má cosi pronajaté na panelákoch tak oni sů toš tam dělala tu rehabilitaci

Aha.

toš také sportovec gymnastiku dělala atletiku všecko ((smích)) co přišlo co bylo ve škole nutné nebo byly ty děcka všady

Po Vás.

ale aj syn ten sice má špatné oči ale ten taky. běh a lyže taky že přesto všechno že ten sněh je bílý co sa nalyžoval a on aj závodně už od děcka tak sme jezdili hodně potom do nízkých tater na chopok do krkonoš sme jezdili a do pece pod sněžkou a potom itálie francie už sme sa pomlsili tam

Ano.

ale obětoval dycky můj dycky ty peníze na to aby sme radši nekde vyjeli než nějaký přepych sme nemoseli mět. měli sme všechno to nejnutenější od ložnice po obyvak takové tyto věci všechny základní televiza pračka to všechno bylo samozřejmě a jezdili sme ale že bysme moseli mět nějaké přepychové koberce nebo neco takto, to sme nemoseli a přežili sme to tak mám vzpomínek a vzpomínek jak z léta tak tak ze zimy. no a v té francii a v té itálii to ty sjezdovky byly u- upravené jak když vidíte v televizi ty závodníci jak jezdíja pěkně ta s- ta sjezdovka uplně žádné hrboly nic

Mm.

[] do jugoslávie nekolikrát sme byli tam u moře a v bulharsku sme byli eště celá partyja tam to bylo nekonečné tam dojet přes to rumunsko to bylo strašné to nás jelo šest aut tehda

O jejda.

partyja. to sme jeli poprvé k moři a kdosi to vymyslel že tam ale to rumunsko než sa přejede to je nekonečné to: a tak zvládlo sa to zato zas chlapi byli mladí tak to snášali lepší že a mně auto nevadí děckám taky ne []. nás jezdilo vždycky my a tři děcka s nama no tři ((smích)) tak sme jezdili jak. ále moc pěkných vzpomínek aj děcka takže nemrzí mňa to. a to eště nás lidi pomlůvali kde na to ti (příjmení) berů, no tak manžel přestal kůřit nebyl sice veliký kuřák ale přestal totálně toš aj tam sa cosi ušetří aspoň na nějakú tu potravinu no na cokoliv že no a tak sme sa jaksi sme to zvládali že sme nemoseli mět přepych nějaký ani doma jako ve vybavení a ani: na sobě no a čisté všechno sme nové si nakúpili ale že bysme moseli bůhví sa ukazovat v nějakém přepychu nebo co žili sme tak jak normální obyčejní lidi a přežili sme to a radši sme to obětovali tady do tohoto. do lyží a moře. a toš byly to pěkné položky ono ty lyže třeba když nás jelo pět už potom, teď ty vleky to je drahé všechno a teď jídlo že, všady sme jeli na čtrnáct dní nebo [] do bulharska zase k moři a do jugoslávie tam sme byli párkrát u moře.

Mm.

moc sme jezdili ale tak, děcka majů vzpomínky a já vzpomínám taky. když sa chce sa dá aj aj z mála našetřit no. šak já su z devíti dětí manžel byl ze sedmi toš co sme mohli také dostat

Tak vy jste byli zvyklí, že. Člověk se musí uskromnit, že.

nabrali sme si z domu jídla a konzerv a tam sme si vařili no u stanu třeba v to léto, přežili sme to. žádný hotel neexistovalo nekde jít tak, postavit stan a je to zas také pro ty děcka takové

Ano, dobrodružství.

takže. nemoseli sme když děcka jely ze školy na výcvik třeba na plavací nebo lyžařský nemoseli sme mět strach protože to všechno zvládali všeci třé takže tak to bylo takový potom klid pohodička. ale já vám melu jenom o nás

Však to se dobře poslouchá.

nejsu zas taková výpravnic a nějaká řečnic a. toš tak. toš mně prozrad'te teda co vy jdete za mňů

Ne nic, paní (jméno), jenom jsme opravdu si za vámi přišli povykládat. Ještě jdeme tady za jednou paní-

toš ale určitě za nějaků s- já nevím organizaci nebo za někoho, šak jak by vás to tak napadlo za mnů šak tolik mňa neznáte

Však mamka tady pracuje. Já tu pracuju.

jo tak a kde šak sem vás tu eště neviděla. potkali sme sa už?

Ano.

tak já možná od vidění znám vás pozdravím ale jindá, já taky su zvyklá furt []

Však jsme se byli ted' předevcírem tady projít. Nevzpomínáte si?

no já mám včil hlavu díravů já-

((Tady jsem stopla přehrávání, s tím, že mám materiálu dost. S paní jsme se ale bavili dál a po chvíli jsem nahrávání pustila znovu, protože začala znovu vyprávět vzpomínky, které nám už před několika minutami sdělila.))

moc sme jezdili. do krkonoš do nízkých tater na chopok a do do itálie do francie na do toho a všady na lyže tak sme si užili

Máte poježděné.

a moře sme si taky užili. bulharsko. to sme kdysi jeli kolona šest aut sme sa vydali do bulharska a to přes ty rumuny to než sa přejelo to bylo nekonečné, to pro ty řidiče mosel byt záprah jak hrom

Ano.

no toš potom když sa jelo do chorvatska toš to bylo oproti tomu kůsek ((smích))

Ano.

furt sme, moc sme si užili. tak my sme dycky říkali aj manžel nepotřebujem žádný žádné vysoké koberce žádný přepych a taky tak sme sa eh měli sme šecko co sme potřebovali že od šlehača myčku všecko sme si pořídili ale takové nějaké to ostatní že bysme moseli mět přepychové třea ty koberce nebo já nevím bůhví co toš to

Ano.

měli sme šecko ale na co, takže tak sme to hleděli

Máte zážitky a vzpomínky, že, hlavně.

jak z léta tak ze zimy, toš:

Tak už Vás nebudeme otravovat, půjdeme. Jo?

toš už si vás snád' zapamatuju. no ale to je to že já si tak nevšímám lidi abych nekdo prostě si vás prohlédne od hlavy až k patě a: všecko co máte na sobě jak vypadáte ale já to nemám ve zvyku, tak tím pádem nevím nic

Ne, možná kdybych byla opravdu v tom pracovním oblečení, tak byste si mě víc pamatovala.

vy nosíte jaké, bílé?

Nó.

tak ale aj tak tych sestřiček nebo aj tak toš když už třeba ty slavičanky nebo co dělajů ve slavičíně a chodím do města tak tam už potkám leda kerá si ide třeba nakúpit nebo do lékárny běží a tak tak to si třeba jich od vidění znám ale že bych sa nekocho vyptávala na méno a toš slavičanky znám a- toš (jméno) naše ta dělá []

Mm, dcera.

m:, to mňa mrzí enom že za nás když sme vychodili se školy to eště vůbec nikdo ani nevěděl že existuje

Jako takové povolání.

no anebo potom po [] bylo aspoň na nstavbu nejaků nebo neco to sa nic neřeklo v tej škole no

No ale tak vy jestli jste měla v té době gympl tak to bylo pěkné.

no a pak sem si eště udělala v roce výuční list a to mně zas pomohlo k tomu že sem dostala vyšší třídu že sem měla víc peněz tak ono to od blázna nebylo

Ano.

takže, když sa to tam dalo tak, aj sem průmyslovku začala dělat a potom to mňa nebavilo takové místo zas nebudu potřebovat abych tu průmyslovku mosela mět ale tak, snažila sem sa pracovat pak sem měla aj postupy jakési no to ne že bych sa chtěla chválit ale oplatí sa poctivě dělat, šak, a kor když sa člověk když sa neuvede ze začátku ale [] toš co, na člověka hledíja ty vedoucí potom taky všelijak. toš nás to naučilo ta hromada děcek no ((smích)) sme moseli jít makat, chceš nechceš mosel

Dřív to tak bylo, že. Každý měl nějaké svoje povinnosti, že.

já sem měla tři děcka a zdálo sa ně že toho mám moc. a když jako té práce nebo tak myslim že nekdy že to sa nahromadi- že když byly po sobě třeba tak ono to dalo zabrat mnohdy ale toš, mosel to ček stáhat nic jiného nezbyvalo a to když si představím nás devět, pračka nebyla, ručně sa pralo na té valše eště maminka to si pamatuju do dnes, potom už jí strýc můj, on byl tak šikovný že on uměl udělat pračky toš tak v té rodině tak po- udělal ty eletrické pračky toš to už potom sa mamince trošku aspoň ulevilo že to nemosela v té valše drhnůt a tak takže už to potom sa koupila eště jedna [] takže už to bylo lepší jak sme dorůstali už toš to už sa mamince ulevilo moc, už sme všeci mohli dělat, že a na poli co zme sa nadělali. toš tak. každý máme neco nejaký každý sme prožili nejaké [] já ale já si nestěžuju aj dyž bylo tej práce a všelico a když sme neco vyvėdli já sem kolikrát ale všeci třeba chytit chytili a a řemenem tatinek odpásal řemeň a to byly ale rany a já sem potom sama toto si přesně si to pamatuju jak sem to sama pro sebe třeba už sem večer ležala a ja sem říkala šak proč mňa ten tatinek tak zbil zřezal tym řemeněm šak sa mně nezdálo že bych až tak neco vyvėdla. jestli sme neposlechli nepřišli včas domů nebo ja nemám jak to šlo nebo ja nevim šak sme tak nebyli že bysme byli nep- neposlušní. šak právě že sme byli vychovávaní že sme moseli poslůchat na slovo a včil že sme tak dostávali toš já nevim ((smích)) ale já si jako děcka sme si neco moseli odbyt tošak sme sa take moseli aj zahrát s děckama, polétat a všeccko. enomže sa moselo jít na pole všeccko dělat, pásat husy, pásat potom dobytek a a eště práca na pole už sa mosela stíhat [] a všelico, okopávat když už sme trošku motyku udvėhli ((smích)) ale neuškodila nám ta práca nikom si myslím, ani z nás devíti děcek ne žádný nevy[] že by nejaký byl ožrala nebo nejaký takový, akorát jeden brácha druhý druhý v pořadí ten sa naučil kůřit no ale, chlastat nechlastal ale toš tak si čichl s ogarama k cigaretám. eště sa nám jeden u- bylo by to aj pět ogarů jeden utopil. v šesti letech. měl jít do školy do první třídy to ale to já si nepamatuju to já sem nebyla na světě to už enom maminka z vyprávění dycky, co to moselo

byť pro ty rodiče za hrůzu v té ledové vodě jak ty sněhy tajů, a ta voda sa valí toš to. všelijakých případů no. my sme kdysi ja nevím který z nás nebo kerá z nás kdysi cosi to maminka vykládala a šak babi šak eště eště tych děcek bylo dost ((smích)) jí to nenapadne nedojde že ale, že sme jich měli eště dost no ona jako že takto no ale toš všecko sa přežilo

Muselo, že.

a všeci zme měli sami potom radost že s nás žádného nevyr- nevyrostl takový nějaký bud' ožrala nebo nějaký prostě darebák nějaký vandal takže

Tak jste udělali rodičům radost.

asi jo no. určitě. a toš vy ně pověste odkud ste jak jak ste no když já vás potkávám ale doma spíš ve slavičíně [] tady sem si vás nevšimla

Ze Slavičina určitě ne, paní (jméno).

šak ste jezdila do slavičina né?

No to jsem říkala, že jsem pracovala ve zbrojovce. Ale to už je určitě 30 roků, to jsme se tam určitě nepotkávali. Tady se potkáváme.

ve zbrojovce já sem take pracovala, na voličoch.

Mm.

tam to dycky hodnotili třeba se dělalo odpolední přeščas sa mosel do prahy sa mosely ty kuse voliče poslat, dovézt nebo si přijje- měli přijet pražáci ráno, je my kolikrát aj noční zme moseli dělat doháňat

Ano, aby jste to stihli v nějakém termínu.

toš měli sme víc jakýchsi korun ale šak teda byly výplaty aj tak malé, že, toš ale nebylo ani zboží tak drahé jak je včil, jak je dneska, no, takže tak.

Tak už vás neb-

já sem potom dělala takovů už ne dělnicu ale p- jakdyž part'ačku už toš sem mívala ty kuse aj lepší dycky furt sem byla měla já sem sa za to ale styděla

Proč?

oni třeba to kontrolovali odpoledne nekdy aj noční dyž ty pražáci u nás byli na to zboží čekali no a to sa předbíhali ty kontroloři m- moje kusy přišli třeba [] mňa chytily trošku za rameno pošimrali (jméno) tys vaše kusy tady [] ta to toš s tym neměli práce moc já sem to sa snažila prac- šecker sa mosí tak nejak poctivě takže mně to automaticky aby mohli dat celý ten karton pomalu bez kontroly no, taky sa mně stalo že neco nějaká chyba utekla nějaký na materiálu nějaký puchýřek a to to by sa potom []

To jste jako nějak ručně opracovávala něco?

to sme montovali, to už bylo s povrchovkou, tak to už bylo do chromovny chodilo ty ty kusy sa vylisovaly ze železa to sa [] vylisovaly a to potom chodilo na chromovnu a tam tam to pozinkovali pochromovali podle toho co to bylo, no a pak tam jedny součásti tam byly meděné a takže ty sa nedělaly nechromovaly nic šak to bylo to je jak sa hned vylisovalo no a tak my sme to sa z toho skládaly napřed enom kusy díly a potom sa z toho montoval celý ten volič který řídil celý ten chod té telefonní ústředny nejak kolik jich tam bylo potom v té ústředně to potom v pra- v praze v té [] dělali.

Mm.

toš aj tam mňa vzali kdysi z té zbrojovky tam abych sa šla podívať jak sa to tam dělá ty ústředí všeccko telefony.

Ano.

a tam jedna paní aj s pánem mně nabízeli telefon, toš mně by to bylo blbé, eště tam byla jedna a dávali to enom mně toš já sem to odmítla sem to no, nebo do liptovského hrádku na slovensku co sem sa najezdila

A tam co jste jezdila?

tam sme dělali [] taky ty voliče a když neco bylo tak vyřizovat nebo tak spravít třeba něco málo aby to nemuselo cestovat balit sa znovu zpátky a tam tož já sem tak poslali mňa pak do prahy a potom aj do liptovského hrádku

A tam jste jezdila jak?

vlakem. toš napřed sem jela ze šéfem a mysim podvkrát a potom když sem jela [] řekla že s- sem sama jela sem sa bála, a toš potom raz ty pražandy byly cosi vyřizovat u nás cosi nejakého cosi bylo špatně dělané toš přišli nám to učít a dvě tam byly paní a zrovna měli [] do prahy a vypisovali mně cest'ák peníze mně dávali abych měla na vlak a ty pražandy jich tak sprdly že že cosi že proč mně nedajů třeba aspoň zpátky letadlo

Aha.

my vlak anebo autobusy už jezdily sem tam do tej prahy nebo s-, toš potom sa mně stalo párkrát sem aj letadlem letěla z prahy.

Mm.

toš-

Tak máte na co vzpomínat.

toš letěla sem letadlem daleko

Tak my už vás nebudeme bavit.

ale šak mně nic neuteče, mobilem sem práskla tam, tam brýle. ale su ráda že ste přišli za mňů, ale ste podobné trochu s maminků. ste n- je to trošku poznat tam jak sem sa jak sa tak dívala tak sem vás to v ní viděla

Jo? Mm.

a kolik vás je, enom jedna slečna?

Ne, já mám pět dětí. To je druhá.

pět? toš to máte na dnešní dobu taky dost. my tři a stačilo mně to až až. první kluk a potom dvě holky.

Mm.

toš tak. eště ta jedna ta je pryč to už jak kdyby sme nebyli

Ona je v cizině někde, že.

nó

A kde to je? Kde?

v austrálii

V Austrálii.

byla sem tam v austrálii

Byla jste za ní? Ano?

u té jejich opery sem stála skoro každý týden, aj na opeře ve vnitřku sem tam byla

A ona co tam dělá?

včil ste ňa zaskočila včil. toš dělala ze začátku kde našla práci aby sa uživila to- tam eště jedna ostala a ta potom jela pryč desi

Jako tam jely dvě kamarádky spolu?

no oni p- původně měli enom desi blíž jet a potom cosi z toho zešlo toš ta sa dlůho rozmýšlela jestli pojede ta naša sa rozhodla aj pro tu austráliu tak potom aj ta tam byla a, toš sem byla až tam daleko, k moři sem si chodila tam je ta opera z venku tak krásná ona je u moře tak já sem tam byla každý den u té opery a pak sem sa šla šla si zaplavat a, a byla sem aj přímo v té opeře eh jako na na madam batrflaj no ale v angličtině že no ale už ta výprava to šecko když člověk viděl, v tom sále tak sem měla také zážitky pěkné no, toš tak. akorát žraloka sem viděla enom v zoologické zahradě ve vodě ((smích)) šak kdyby mňa chytil ve vodě toš ňa si mysim roztrhá ((smích)) ale tam nebyl jako no no tak nebo tam to je jako běžné a toš mají ty pláže asi prokontrolované kde sů ty pro plavce a tak že kde sa [] vyskytují zaplavat kde sa toulat že

Mm.

sem šla ale pravim toto nemožu vynechat když su s tak daleko v moři [] aj ale aj měla strach, tošak co to by vás roztrhalo, on je velký, sílný. toš tak. když budete mět možnost enom jedťe všady podívat sa a vy kor když ste tak mladá eště. já su aj vděčná za tu za tu prahu když sem jezdila služebně do té do toho karlína do prahy do tesly do té fabriky, přeca už aj to veliké město člověk už sa mosel učít trochu orientovat a ptat sa a hlavně když byly peníze nějaké koruny vždycy sem si nakúpila si víc na sebe jak třeba ve slavičíně že to teda eště nebylo těch obchodů

Ano, tam bylo víc možností, že?

no tak no samozřejmě. tak je to, tak je to.

Tak už vás nebudeme otravovat.

toš:

Tak děkujeme, že jste si s námi povykládala.

na tošak snád' bych vás nevyhnala ((smích)) akorát mňa překvapilo že jak proč ste ňa našli nebo tak.

Však já vás znám, paní (jméno).

tošak já už sem to potom taky [] že určitě vás potkávala ale tak, každého když sa nepoznáte osobně třebas ne nemáte tu šanci tak bud' sa pozdravíte nebo nepozdravíte a mažete dál, že

Tak doufám, že se nezlobíte.

a slečna co dělá za školu?

Já jsem v Olomouci.

na vysoké?

Ano.

na jaké, pedagogické?

Na filozofické.

filozofická fakulta, no tak pěkné. my sme ani nemohli aj sme měli známky pěkné a toš devět děček toš kde sme mohli jít na internát šak to.

Finančně to bylo náročné, že.

pět ogarů pět cérek a ogaři byli čtyři jeden sa jim utopil tak bylo by aj pět ogarů bylo by to do páru. deset děček.

To měli rodiče co dělat.

my sme měli tři a stačilo mně to na to než to člověk vyiplá, toš neni to sranda, a ty noci nekdy že ty děčka nebo když ty zubky rostly a ty děčka nekteré moc trpěly plakaly a ša ale toš maminky sů na to aby to tak dělaly že

Ted' už jenom vzpomínáte, že.

a su ráda že sem při tom nenadávala, že sem to brala tak jak to šlo, trpělivost mosí mět.

A vnuky nebo vnučky máte nějaké?

(jméno) tá do k- kolikej třídy chodí či už je na gymplu od (jméno) jako ta má, eště má (jméno), manžel je (jméno), toš majů (jméno) a syn má enom jednu cěrku (jméno)

Takže tři vnučky máte, tři vnoučata.

no, tři vnučky, no. takže. on má manželku (jméno) toš vnuče dali take (jméno) no. my máme (jméno) zas ceru. (jméno) a: on si vzal (jméno) a a cěrku majů (jméno).

Mm.

toš méno má když sem šla do porodnice, méno manžel nikdy nechtěl vybrat a sme nevěděli co dopředu co bude ale dycky říkám ať vybere si raz sám, poprvé sem dala (jméno), nic mě nenapadlo, můj byl (jméno) a tak mě cosi napadlo (jméno) a potom mě to aj mrzelo a všelico a a potom po podruhé potřetí sme měli tři tak nikdy mně neporadil a tak potřetí sem pravila když to bude ogara tak to bude (jméno) a možeš sa roščilovat kolik chceš pže manžel byl (jméno) a

A on nechtěl (jméno)?

toš nechtěl istě. enem kdyby tu byl. taky už je to kolik roků myslím pře přes deset dvacát nebo co umřel a tak sem sa měla dobře my sme jezdívali pořád na ty hory každý rok a v létě k moři a všeci s děčkama pět lidí nás jezdilo. hleděl aby aj ty děčka poznaly ledaco a na ty lyže to uplně to nemohl sa dočkat kdy tym děčkám ty lyžečky připne už od malinka, tak z toho měl radost když sa mu podařilo aspoň trošku když to děčko ten první den ujelo už. a bylo to pěkné vzpomínky sů z toho no. toš tak.

Tak jo, tak už vás nebudeme bavit.

šak vy sa máte take určité dobre, né?

To víte, že máme.

no, a kde to býváte?

Tady v Nedašově.

v nedašově, aha, určité sem vás potkávala nede v tom slavičíně ale toš když člověk nezná já tak nejsou zvyklá hledět po těch lidech no koho znám pozdravím a letím dál nebo když sa zastavíme ale toš když neznám toš, nekdo mňa a aj mňa třeba prohlédne od hlavy až k patě nekdo to má ve zvyku přímo, a ani si to neuvědomí ((smích)) tak děvčata udělaly ste ně obrovsků radost.

Tak at' se vám daří.

no to sem vám toho nak nakecala. aj vy sa mějte moc hezky. fakt ste ně udělali obrovsků radost. a tak ste ňa přek překla při tak překvapili

My jsme vás možná polekali. Nepolekali?

né, já sem si říkala toš sa berete sa tady že vás neznám vás přeca sem mohla znát ale toš já si tqak všímám. to ně mosíte odpustit.

Však se nic neděje. Tak příště už budete vědět.

možná aj zapomenu

((smích)) Anebo.

já už včil zapomínám to co myslíte, to já dycky pravím eště dokud trefím dom je to dobré ale, že ztratím sebe a ne enom sebe že [] že enom hlavu a myslím aj sebe tak dycky to říkal. toš já sem byla ale zvyklá s- já sem sa nemosela tak když sme nede jeli bárkde po tych městách a manžel ten zas jezdil moc po světě po republice, on dělal nákupčího na jézédě a tak p- to zháňal aj pro přidruženů aj všelijak když lidi potřebovali když věděli že jede. on to všecko ty města tak zná, n toš já kdybych sa nede trošku zapomněla už bych ho nenašla ale on kolikrát si stůpl nekde za roh nebo za nekoho schválně co budu dělat, pak sa mně řečtal jak sem ostala z toho zděšená ((smích)) no tak si srandu se mňa dělal. ale zas to bylo faň všecko enom kdyby tu byl. toš tak.

Tak jo, tak se opatrujte.

aj vy aj vy šak dyž budete mě-

Jej, opatrně.

ná co sem jak kdybych si vypila. ((smích)) nepila sem alkohol mysim aj dva roky, a vůbec nechybí, neni to potřeba. toš děvčata moc opravdu ste ně moc udělali radost a překvapili ste mňa, no co, a eště když uplně co co vás neznám nebo tak toš vás sem si upamatovala už potom tak z toho potkávání ale jistá kdyby ste to neřekla tak bych si vás tak zas nevšimla no takže. ste hodné. ste hodné, přídte zas. ikdyž nic nemám ani na pohoštění.

Ale prosím vás. To my jsme měli donést něco.

no určité, mlsat nepotřebuju. ale já možu mlsat já nepřibírám. aj na to nekdy hřeším já si aj kupuju čokoládu bárco si sladké koupím aj zákusky, kor hen když su doma. ale hřeším na to asi že nepřibírám když nedy trošku že sů ně třeba sa ně zdajů kalhoty ale to po- idu na záchod dvakrát a mám

A jste tam, kde jste byla.

né šak jó, mně to tak vyhovuje, lepší sa ně utěká

Ano, jste potom taková čiperná, že.

ale šak já sem byla aj naučená my zme bývali aj na kopci v dědině a toš když většinů vlak už jel ze zatáčky od štítné tam a od bylnice a teď já já sem vyletěla z domu z kopca enom mně hlava nadsakovala. protože sme věděli že to mosíme stihnůt když sme jezdili do zbrojovky. tak už vás nebudu zdržovat, furt, vždycky neco začnu mlet a. tak děkuju moc.

Tak paní (jméno), mějte sa pěkně, ať se Vám daří. Opatrujte se, nashledanou.

veliků ste mně udělali radost a rozebrali ste mňa.

To jsme rády.

tak. ahojte.

Nashle.

Přepis rozhovoru s klientkou C

Dobrý den, paní (jméno). Já vám vypnu televizi, můžu vypnout televizi?

co

Můžu vypnout televizi?

šak, to není moja

To je vaše televize.

je?

Ano.

ano?

A můžu ji vypnout?

n- nevím já s- si- se-

Tak dáme to potíšeji nebo to vypneme?

co?

Televizi. Dáme ji potíšeji nebo ji vypneme? Co?

nó, já já m- mám takové z- nah-, to, na tů televizu a na to a-

Tak já to vypnu jo? Jo? Vypneme televizi na chvíli. Jo? Tak. Jdeme si sednout? Pojd'te si sednout, pojd'te.

mně sa nechce

Pojd'te si hačnout, pojd'te. Pojd'te tady, já si sednu za vámi. Můžu? Tak, pojd'te si sednout, jo? Jste celá nějaká roztřepaná.

ale šak pod'me m- ven

Nejste oblečená, paní (jméno).

co

To by vám bylo zima. Tam je zima venku.

toš ne ve- no- v- ven

Tam je zima, paní (jméno).

to, coj- eh s tych-

Pojd'te si sednout, pojd'te. Já si sednu tady vedle vás, jo? Pojd'te. Tak. Jak se máte, paní (jméno)?

eeh toš- jakdyž psa bili. jak dy- jakdyž blíží psovi

A proč?

eh já t-

Co?

m- toš tak mně to připadá no

A proč?

eh. já su m- tu- nejzu- m- no na tom m- m- mom- nom mojí profesi tak zav- ví- he- nem- nehlída- (...) nem- nemožu sa rozeznat na ty tady na to na eeh zaj- je- u- jak s- sa zkratka vyvine to

Jak se to vyvine? Co jak se vyvine?

no (..) to byste mně to byste mně nepověděl

Já bych vám to nepověděla?

no:

Dívejte, vy máte tady něco schované pod postelí, na něčem sedíme. Dívejte se, co vylovím. Vy máte nějakou krásnou knížku. Co to je za knížku?

mm to bylo chvíli

Co to bylo?

heh to byly: no: časopise

Aha, to máte fotky. Jo, to máte fotky z vaší dědiny. Vy jste odkud, paní (jméno)?

odsad'. ze []

Ted' jste ale v Nedašově.

co?

Ted' jste v Nedašově.

no

A toto jsou fotky z (obec), jo?

ano

Tak můžeme se podívat?

moem-

A toto je kdo tady tato paní?

to su eeh- ja-

To jste vy?

no

Toto jste vy?

s- sama osobně

To jste vy? No téda. Vy jste byla nádherná jak herečka.

no

Nó.

máme aj (jméno)

Máte (jméno)?

no

Jako dceru (jméno)?

no máme aj (jméno) aj (...) jak sa v tom vyzná já nevím

Tak můžu otevřít knížku?

no

Tak se podíváme co tam je, jo? Tak toto je fotka z (obec).

toto je to ná- návojná

Návojná?

no

Ale tady je napsané (obec).

no, []

Poznáváte to?

to je návojná

To je Návojná, aha. Ale tady je napsané dolů pod tím (obec).

no o- oni to při- přepisovali

Oni to přepsali, aha, jo. Tak já otočím, jo? A toto poznáváte?

no

A co to je za fotky?

návojná

Návojná? Ale tady je zase psané (obec).

m?

Tady je psané (obec), rok 1917.

m: nojo

Poznáváte to?

j- to b- b- to sa- to sa mosí eště z [] to je možná ná- obrázek aha

Mm, tak ještě se podíváme dál, jo? Mm, poznáte tady někoho?

m: ne to nepoznám nedašov

To je Nedašov? Mm, tady je napsané obecní zastupitelstvo 1927 až 1931.

no: to je dlůho

Uprostřed sedí starosta, děda (jméno).

no

No a vy jste paní (jméno). To je nějaká vaše rodina ten pan (jméno), co je tady na té fotce?

je

A kdo? Jaká je to rodina?

já- j- j- já v- já- j- ne- ne- ni- tak teď ne [] a já nejsou take tak

Tady je nějaký pan farář.

m:

Poznáte toho pana faráře?

nep- (...)

Nepoznáte, jo? A tady na této fotce nejste vy, když jste byla u svatého přijímání? Nejste toto vy?

je by- h- o- o- po- m- o- m:

Myslíte, že toto jste vy? Nepoznáváte se?

m: m: nemám brýle

Nemáte brýle. Tak já se podívám. Dívejte, tady jsou brýle, tady. Já vám dám brýle. Tak.

jéžíš to je škaredé

Co je škaredé? S brýlemi je to lepší, ne?

m:

No a dívejte. Jste toto vy na té fotce?

no t- t- (.) po- poznám ale

A kdo to je teda. Jste to vy?

to sů moji syni a to s- se: vnůča tady s ty-

To je vaše vnouče, aha, mm. Tak můžu otočit? Podíváme se dál, jo? Co máte dál za fotku. Toto poznáváte? Poznáte tady na této fotce někoho?

to po- to by- by- vy- my- m- ně- po- poznala ale tady te- toto ne

No a paní (jméno), vy jste se narodila v kterém roce?

t- třicet []

34?

no, jo, je to ma- málo

Je to málo? To si myslíte, nebo víte to určitě? V kterém roce jste se narodila?

s- třicet čtyry

Jo. Tak toto je ještě fotka stará 1917, tak to vy tam nemůžete nikoho poznat. Podíváme se trošku dozadu, jestli tam jsou nějaké novější fotky. Mm, tady jsou nějaké novější. Podíváme se tady dozadu.

[habčící]

Aha, dívejte. (jméno) je tady napsané.

ano

Kdo to je?

já

To jste vy, že? A jak jste se jmenovala za svobodna?

co

Za svobodna jaké jste měla příjmení?

va- já nevím já si eh t- tolik ne- netrůfám na všechno

Už si nevzpomínáte, jak jste se jmenovala příjmením, když jste byla svobodná? Tady je psané (jméno). Tenkrát ještě (příjmení). Sedmnáctiletá. V roce 1951 jste měla 17 let.

m: še vý

Takže (příjmení) jste byla.

mhm

No a tady na této fotce je (jméno), manžel. Na vojně, dole v čepici.

kuchti-

Cože?

chuchlili- kuchtil

Jo manžel byl na vojně kuchař?

co

Manžel byl na vojně kuchař?

no:

A který to je na této fotce?

já t- já nevím já sa tak neo- neoíňuju a toto je to je ještě z vojny co byl můj syn a to n-

Váš syn na vojně?

no:

Tady je ale, paní (jméno), napsané (jméno), manžel, na vojně.

no: oni mně to tak pocachtali tady ty to

Mm.

má mana ne?

Jak říkáte?

mana

Mana? Kdo je Mana?

to ten co s co s ste co ste vy uka-

Tady je napsané (jméno).

no: ano tam z- no

Tady je vlevo (jméno), dole sestra (jméno), takže toto jste asi vy.

to su já no

Které? Toto jste vy a toto je kdo?

sest- mo- moja sestra, ty dvě

A která jste vy?

m:

Na této fotce. Toto jste vy nebo tady toto je vaše sestra?

no cobyne toto je moja sestra toto toto

To jsou všechno vaše sestry.

no:

Aha, ale tady je psané že toto jste vy, to není vaše sestra, toto jste vy. Tady je napsané (jméno), to jste vy.

n- no jako odchod do důchodu

Odchod do důchodu?

myslím já

Né, paní (jméno), tady jste měla 17 roků.

t- to sedí, ty roky

To sedí že? V roce 1951 jste měla 17 roků.

mhm

A narodila jste se v roce? V kterém roce jste se narodila?

já ne- eh- já [] třicet tyži

Tak podíváme se dál, jo? Tady poznáte někoho? Nebo tady tito dva. Kdo to je tady toto?

no: to mi tam ta ten

Kdo je tady toto, ta paní a ten pán?

no to su já a to je ma manžel no

To je váš manžel, ano, tady je to napsané. (jméno) a (jméno).

m:

V roce 1953. A vzpomenete si v kterém roce jste se vdávala?

co

V kterém roce jste se vdávala. Nevzpomenete si?

já nevím co

Nevíte, kdy jste se vdávala? Nevzpomenete si?

na ah moja sestra? ano?

Vy. Vy kdy jste se vdávala. V kterém roce, nevíte?

no kdy v kte- ja- eeh- nevím [] kdy sem sa třic- třicet čtyry sem sa n- narodila no

A vdávala?

a v- vdá- já kdy sem sa- ih- d- vdávala la nevím nev- nemám to tam zanesené

Nemáte to tam zanesené, dobře. Tak se podíváme, třeba to někde na té fotce najdeme dál, fotku ze svatby. A dívejte, tady je nějaká svatba.

tady je lidí, jé

No a to je nějaká svatba. A nevíte, čím je to svatba? To tu není napsané. Čím je to svatba, nevíte? Tady ta nevěsta, to nevíte kdo to je?

[]

A kdo to je?

f- (...) toto je (...) c- céra mojej maminky sestra

To je Vaší maminky sestra?

eeeh

Aha. A vaše maminka je tady na té fotce někde? Tady toto není Vaše maminka? Nebo tady tato paní?

mmm

Ne? Není na té fotce, jo? Ne. A tady z těchto slečen nejste žádná vy?

noo tot- to- mm ta- (...)

Nevzpomenete si, že?

Toš to je to takové nm- ti ty my ty [] no [] ten te- m- by- m- m- u- (..) já vám mosím dat teho teho lista na dyž si byl no já to neh- nevím

Nevíte to. To nevadí. To nevadí. Tak už to zavřeme tu knížku, jo? Když si nemůžete vzpomenout. Že? Nemůžete se vzpomenout, že?

mm

Tak zavřeme knížku, schováme ji, jo?

mm

Tak dobře, už Vás nebudeme trápit. Jo? Ale to máte krásnou knížku.

mh s- snažila sem sa

No jste šikovná.

už su pryč u- už ňa nikde ani tam ani tam j- já su je

Kde pryč myslíte?

co

Kde pryč jste? Kde jste pryč když říkáte, že jste pryč? (..) Tak sundáme brýle, jo?

co ste sa t- to ptala?

Když jste říkala, že jste pryč, tak kde myslíte, že jste pryč?

a:le nepřišel

Kdo nepřišel?

nepřišla

Nepřišla.

up- upl- úplně su zmatená, toš pověš něco, není ni- není nikoho, narozená si si sa su šestého listopadu tis- tisíc devětset ha

Kolik?

ko- do já do jastrabí já to mám snadné a- ale já su z toho sama já z týchto re- receptů zs-

Se Vám to plete, jo? Plete se to. Tak už si půjdete odpočinout, jo?

co

Už si budete odpočívát jo?

m:

Přepis rozhovoru s klientkou D

Dobrý den, paní (jméno).

no: vítám vás

Vítám Vás. Jak se máte?

no tak pořád stejně

Jo? A co nového? Co nového?

co nového (..) nevím

Nevíte. A co bylo na snídani dneska dobrého? Co jste dneska snídala? (...) Paní (jméno), co jste dneska snídala? (..) Snídala jste? (..) Snídala jste dneska?

nevím

A co bylo dobré? (..) Káva byla? (..) Jak se máte paní (jméno)?

pořád stejně

Pořád stejně. A co nového? Nic nového?

né

A návštěvu jste měla nějakou? Byl tady za Váma někdo? (..) Co, měla jste nějakou návštěvu, paní (jméno)? (..) Chodí tady za Váma někdo? (...) Nechodí za Váma nikdo?

ne, nechodím

Návštěva žádná tu nebyla za Váma?

toš teďka né

Jakto? Chodí do práce, jo?

ano

A kde pracují děcka? (..) Paní (jméno) kde děcka pracují? (..) Nevíte?

ne

A kolik máte dětí paní (jméno)?

kolik? tři nebo čtyři

Tak tři nebo čtyři? (..) A jak máte.. cérky? chlapce?

chlapce

A jak se jmenují? Nevzpomenete si, jak se jmenují chlapci?

(jméno). po manželovi

Aha, manžel byl (jméno)? A ten druhý syn jak se jmenuje?

nevím už

A (jméno) je nejstarší jo? (..) (jméno) je nejstarší? (..) (jméno) je nejstarší? (..) A manžel žije ještě?

ano

Ano? A kolik má roků?

kolik může mět, já včil on nevím

A kde je manžel? Kde je teď?

ve zbrojovce

A co tam dělá? (..) Co tam dělá? (..) Co dělá manžel ve zbrojovce?

já nevím

Nevíte.

on tu nechodí

A proč za Vámi nechodí?

já nevím no

A kde bydlí?

tam v lesi

V lese bydlí manžel? Jo? A vy, když jste žila s manželem, kde jste bydleli spolu?

ve (obec)

Jo vy jste z (obec)? Jo. A manžel odkud pochází?

z (obec)

Taky je (příslušník obce)? A vy jste si postavili spolu dům nebo kde jste bydleli? (..) Vy jste si s manželem postavili dům? (..) Už si nevzpomínáte, že? Ne? (..) A kde jste pracovala, paní (jméno)?

take ve zbrojovce

A co jste tam dělala, vzpomenete si? (..) Co jste tam dělala v té zbrojovce, vzpomenete si?

ne

Někde na kontrole? (..) Nebo na nějaké mašině? Na nějakém stroji? (...) Paní (jméno), a víte kde jste teď? (..) Víte kde jste?

nevím

Nevíte, kde jste? Tady je Nedašov. Znáte Nedašov?

ne

Ne? A tady bydlíte teď?

ano?

No, vy jste nevěděla že jste v Nedašově?

ne

Ne? Tak teď už to budete vědět.

no, teďka ano

A jak se Vám líbí tady v Nedašově?

tak normálně

Normálně. A jste tady spokojená?

jo

A sestřičky jsou hodné?

sú

Jsou hodné? To je dobře. A jídlo Vám tady chutná? (..) Chutná Vám tady jídlo?

jo

A co máte ráda?

řízky

Řízky? Mm, a jaké? Kuřecí nebo vepřové?

vepřové

Vepřové Vám chutnají?

ano

A vařivala jste ráda? (..) Ráda jste vařila?

ano

A co jste vařila ráda? (..) Co jste ráda vařila?

já nevím už

Už nevíte. A pekla jste třeba buchty?

ano

A jaké? (..) Jaké jste pekla buchty? (..) Paní (jméno), jaké jste pekla buchty?

vdolky

A ještě byste si vzpomněla, jak se to dělalo?

no:

Tak mně řekněte, já to neznám. Jak se dělaly vdolky? Jak se pekly? Co jste do nich dávala? (..) Paní (jméno), co jste dávala do vdolečků, když jste pekla vdolky? (...) Nevzpomenete si?

ne

A pomáhal vám někdo, když jste pekla vdolky?

děcka

Děcka Vám pomáhaly? To jsou šikovné, že?

no

A které děcka Vám pomáhaly?

cérky

A vy jste měla aj dcery?

ano

A kolik?

dvoje, dvě

A jak se jmenovaly?

jedna nám umřela

Umřela? A co se jí stalo?

no: (..) jela v autě a zabil si

Tak to bylo asi hodně smutné, že? Nerada na to vzpomínáte, že?

to ano

To bylo moc smutné období. Vzpomínáte si na to ještě? Myslíte na to?

ano

A kolik měla roků? (..) Kolik měla roků, když se jí to stalo?

myslím tak dvanáct

Dvanáct? A ona řídila auto? To jich bylo víc v tom autě?

ne, enom oni dvě

A kdo tam byl ještě druhý? (..) S kým byla v tom autě?

ten co řídil

Aha. A ten zemřel taky?

ne

A to byl nějaký její známý? (..) Kdo to byl ten, co řídil, nevíte?

ne už

Už je to dávno, že.

ano

A v kterém roce asi, to si nevzpomínáte, že?

ne

To bylo neštěstí, že.

nó veliké

Takže kolik máte dětí? (..) Paní (jméno), kolik máte teda těch dětí? (...) Synů máte kolik?

synů (...)

Kolik máte synů? (..) Nevíte?

už ne

A ty dcery teda máte kolik, dvě?

ano

A jak se jmenují?

(jméno)

A ta druhá? (...) A ta druhá, jak se jmenuje?

nevím

A chodí za vámi?

ano

Ano? Byly tady?

byly

A kdy? (..) Přivezly Vám něco dobré?

pomeranče a (..)

Jo. Máte ráda pomeranče?

ano

A co Vám ještě dobrého dovezly?

buchty

Jaké buchty? (..) Jaké buchty? (..) Tvarohové?

tvarohové

A povidlové?

povidla

A jaké ještě? I ovocné? Nebo bábovku? (...) A kdy zase přijdou, říkaly vám?

to nevím kdy

Neříkaly Vám, jo? Neříkaly, kdy přijdou?

ne

Ale určitě zas přijdou, že?

nó ano

Těšíte se.

ano

To je radost, když přijde rodina, že?

ano

A z koho máte největší radost? (..) (jméno), nechodí za Váma (jméno)?

chodí

A to je kdo ten (jméno)? (..) Kdo to je ten (jméno)?

kdo?

Kdo je (jméno)? (..) Kdo je (jméno)?

syn

To je Váš syn?

ne

A kdo to je? (..)

babičky

Babičky syn?

ano

Vaše babička ještě žije?

ano

Ano? A kolik má roků?

osumdesát

A vy máte kolik roků?

také

Vy máte taky osmdesát? No a Vaše maminka má kolik?

osumdesát

Taky osmdesát?

ano

Takže Vy máte osmdesát,

ano

maminka má osmdesát,

ano

I babička má osmdesát.

ano

A kde bydlí maminka?

v (obec)

A babička bydlí kde? (..) A kde bydlí babička?

v (obec)

Taky v (obec)?

ano

A vy pocházíte odkud?

z (obec)

Taky z (obec). Ale bydleli jste s manželem kde?

ve (obec)

Tam jste se přivdala.

ano

A to jste si postavili domeček? (..) Vy jste si ve (obec) postavili domeček?

ne ani

Vy jste tam koupili domeček?

my jsme u nich bývali

U manžela?

ano

Takže ještě s tchyní a tchánem, jo?

ano

A ti ještě žijí?

ano. babička aj děda

Jo? Vaše tchyně a Váš tchán ještě žijí?

ano

A kolik mají oni roků?

take dost

A kolik, to nevíte?

nevím

A jak se jmenovali?

(jméno) děda ve (obec) a v (obec) (jméno)

V (obec) (jméno). A to byl Váš tatínek. A ve (obec) děda, to byl Váš tchán? (..) To byl tatínek Vašeho manžela, jo?

ano

Takže taky ještě žije.

ano

To jsou staré časy všechno, že?

ano

Vzpomínáte si na to?

no:

Už se Vám to moc nevybavuje, že?

ano

Vybavuje se Vám to všechno z mláďí? (..) Jak jste se třeba vdávala? Vzpomínáte si na to?

už ani né

A kde jste měla třeba svatbu, to si taky nepamatujete? (..) Paní (jméno), kde jste měla svatbu? Nepamatujete si? Nevzpomínáte si?

né už

A měli jste velkou svatbu?

no tak, dost' lidí

A kde ta svatba byla? (..) V kostele?

ano

Ve (obec) v kostele?

ano

A potom kde byla hostina?

v (obec) aj vu v tom ve (obec)

I v (obec) i ve (obec)?

ano

To jste přejižděli jo? S manželem. Protože manžel byl z (obec), jo?

cože?

Manžel byl z (obec)? (..) Manžela jste měla z (obec)?

ano

A děti jste spolu měli kolik? (..) Nevzpomínáte si, že?

né už né

To nevadí. Tak už se těšíte na oběd, že?

oběd?

No, těšíte se na oběd? (..) Paní (jméno), těšíte se na oběd, že? Dneska je pátek, dneska budou buchty.

už vím.

Máte ráda.

ano.

Dobře, tak já už Vás nebudu rušit, jo? Tak se mějte pěkně.

aj vy.

Děkuju, ať se Vám daří. Tak nashledanou.

nashledanou také

Mějte se pěkně, sbohem.

sbohem.

Přepis rozhovoru s klientkou E

((rozhovor probíhal během úklidu pokoje klientky))

Tak jo.

děkuju

Nemáte za co. Tak. Teda vy tady máte teplo, že?

[] od slunka

Kdyby Vám bylo horko, tak můžeme vyvětrat, jestli chcete.

šak já jdu pryč

Jo, jdete? A kam jdete?

do (obec)

Do (obec)?

nó

A jak byste tam šla?

cože?

Však teď je zákaz návštěv i vycházení z budovy. Ted' se nemůže.

tak do (obec) jedu včil aj autobusem

Autobusem? A jak je to daleko?

toš kůsek, ze čtyry kilometry

Jo? A vy tam chodíte?

toš chodím: sem mosela sem si od mamky peníze vypošťat' na autobus [] peníze a

Co jste si?

cože?

Co jste si?

chcu si půjčit no

Jo. (...) Chutnal Vám oběd dneska?

prosim?

Chutnal Vám oběd dneska?

chutnalo mně šecker, mně chutná šecker

Jste podařená, že jo?

baže

A víte, že teď se nemůže chodit z budov?

cože?

Víte, že teď se nemůže chodit z budov?

[]

Tak to musíte počkat s tou návštěvou.

šak já potřebuju pošťat peníze na autobus od mamky

No, ale stejně nemůžete jít na autobus. Od koho?

od mamky mojí

A ta je kde?

v (obec), šak já su z (obec)

Aha. (...) Jak dlouho už jste vůbec v Naději, paní (jméno)?

cože?

Jak dlouho už jste v Naději, paní (jméno)?

jak v naději? jakej

No v tom domově důchodců.

no tošak já nevim to není dlůho

Nevíte?

neni to dlůho

A kamarádka se vám nevrátila?

cože?

Kamarádka se Vám nevrátila?

ne

Ne? Teda. (...) A kolik máte dětí?

tři

Tři? A jak se jmenují?

a už sů velicí

Už jsou velicí?

baže. (jméno) je. [] je. (jméno). (jméno)

A máte i vnoučátka?

né

Ne?

a ty si svobodná?

Ano.

jakto?

Zatím. Uvidíme, jak to bude.

(..)

[] autobus pojede a já tady tak sedím

Prosím?

že autobus pojede a já tady tak sedím

Autobus pojede? A v kolik jede?

to já také nevím v kolik jede

No ale teď by se stejně nemělo nikam chodit. Víte?

no a já vím no toš

Je to blbě tady na pokoji, že? Celou dobu.

mm

(..) Dneska tady byla na noční moje mamka, že?

já nevím

Nevíte?

já sem byla doma

Vy jste byla doma? Aha.

v noci sem byla doma

Aha, takže nevíte, kdo tady sloužil. (...) Tak, máte to hotové, jo?

mm

Tak já půjdu. Tak se mějte pěkně.

nó děkuju

Ať se vám daří. Nashle.

((po chvílce jsme se potkali na chodbě))

Čekáte na sestřičku?

cože?

Čekáte na sestřičku?

né

Ne? A na co?

ten autobus v kolik jede?

V kolik jede autobus?

nevíte, že?

Jó, to nevím. Já nevím, jestli ted' vůbec jezdí autobusy, víte?

co?

Nevím, jestli ted' vůbec jezdí autobusy.

šak do práce? by měly jezdit ne?

No nějaké by asi měly jezdit, ale fakt si nejsem jistá.

mm tak [] já nemožu najít ani peněženky ani tašku ani nic nic nic [] ani tašku ona má klíč od
almary a není doma a nevím kde je

Aha, aha. Mamka nevíte, kde je.

cože?

Nevíte, kde je mamka?

no

Mm, tak nevím, kde mohla jít.